גאט, מענש און טייוועל

דראמא אין 4 אקטען מיט א פראלאג

פון

יעקב גארדין.

Copyright by Jacob Gordin, 1903.

אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק פאבלישינג קאמפ.
23 דוויין סטריט, נויארק.

פראלאג—(אין הימעל).

(דער כסא הכבוד אין דער הויך, אונטען הימלען, וואלקענס, פיעל שטערן. זעהר פיעל ענגלען, יונגע שוועבען אין דער לופטען, אלטע מלאכים בייא דיא טרעפ פון כסא הכבוד, דער שטן שטעהט בעזונדער פון דער וויטען.)

חאר יונגע מלאכים: שטארבען שטארבט אלעס, וואס עס
איז און עס לעבט,
דאס לעבען אליין איז אונשטערבליך.
שטערבליך איז דאס נאר, וואס עס וויל און עס שטרעבט,
דאס שטרעבען און ווילען — אונשטערבליך....

חאר אלטע מלאכים: דיא ווארהייט איז עוויג, עוויג
אונד איין:
גוטעס און שעהנעס איז ווארהייט אליין.

יונגע מלאכים: עס שטארבען דיא פארמען, דער
שטאף אבער לעבט,
דיא אידעע דער פארם איז ניט שטערבליך.
אידעע און שטאף צוזאמענגעוועבט,
דאס איז גייסט און נאטור, ס'איז אונשטערבליך.

אלטע מלאכים: דיא וואהרהייט איז עוויג, עוויג אונד
איין:
גוטעס און שעהנעס איז ווארהייט אליין.

יונגע מלאכים: אהן אידעען דער שטאף איז פון חאאס
א וועלט.
אלעס איז תהו ובהו:
פארמען פון חאאס שאפט אינטעלעקט

וואס בעלעבט דעם שטאף מיט אידעע.

אלטע מלאכים: דיא וואהרהייט איז עוויג, עוויג אונד
איין:
גוטעס און שעהנעס איז ווארהייט אליין.

יונגע מלאכים: עס שטרעבען דיא פארמען אלס העכער
ארויף
אויף דעם „נאטירליכען" לייטער דאס לעבען.
אינטילעקט, אדער ווילען, אדער שאפפענדער גייסט?
דאס איז צום ענטוויקלונג דאס שטרעבען.

אלטע מלאכים: דיא וואהרהייט איז עוויג, עוויג אונד
איין:
גוטעס און שעהנעס איז וואהרהייט אליין.

(עס הערט זיך א מעכטיגער קול שופר. א בעוועגונג.)

איין אלטער מלאך: ער געהט! ער געהט, דער שאפ-
פענדער גייסט דער עוויגקייט, דער אונשטערבליכער
גייסט דער ווארהייט!

אללע מלאכים: היה, הוה ויהיה!

(אללע קניען, אויסער דעם שטן.)

גאטט (אונגעזעהען, מע הערט נאר זיין שטיממע פון כסא הכבוד) עוויגקייט און הארמאניע, אין דיא הימלען און אין
אללע וועלטען, אין דעם אונבעגרייפליכען רוים און אין
דער אונענדליכער צייט.

אללע מלאכים: היה, הוה ויהיה!

גאטט: וואס איז נייעס? איז דער שטן דא צווישען דיא בני
אלהים?

שטן: (טרעט צו, נייגט זיך) דא בין איך, אלטער הערר. (א
רט) מאנאטאן און לאנגווייליג ציהט זיך — א אין דיא הימלען דיא
ט, און נאר מיינע נייעס פון דער מענשען-וועלט מונטערן זיי דא
ביסעל אויף. דיא נארישע פערדארבענע מענשען זיינען מקנא דיא
טער. נאררען! עס גיט קיין גליק דארט, וואו עס איז ניטא קיין
גליק, ניטא פרייד, וואו עס גיעבט קיין טרערען, ניטא קיין פער-

גניגען, וואו עס גיעבט קיין פערלאנג, ניטא קיין „פיהלען", וואו עס עקסיסטירען קיינע ליידענשאפטען, ניטא קיין צופריעדענ-הייט, וואו עס גיעבט קיין קאמפף, ניטא קיין נייעס, וואו עס גיעבט קיין אויפרעגונג! זיי ווייסען דארט ניט, דאס איין אויגענבליק פון'ם שוואכען מענשענס לעבען האט מעהר אינטערעס, וויא א גאנצע עוויגקייט פון א מעכטיגען גאטט! און דאך... חע! חע! דיא געטטער קענען זיין מענשען און ווילען ניט, דיא מענשען ווילען זיין געטער און קענען ניט.

גאטט: שטן, פון וואנען קומסט דוא יעצט?

שטן: איך האב געוואנדעלט איבער דער וועלט און געשפא-צירט איבער איהר.

גאטט: וואס גיעבט עס נייעס צווישען אדם'ס קינדער, וועלכע מיר האבען בעשאפען אין אונזער געטליכען געשטאלט?

שטן: קיינע נייעס! זיי ווידערהאלען אימער איינע און דיעזעלבע דומהייטען.

גאטט: וויא? קיינע נייעס צווישען דיא בעשעפעניסען, וועלכע שטרעבען אימער העכער און ווייטער? וועלכע בערוהיגען זיך ניט אויף איין אויגענבליק, וועלכע דענקען נאר פון נייע ערפינ-דונגען, פון ענטוויקלונג און פערבעסערונג?

שטן: זייער גייסט שטרעבט הויך אין דאך זיינען זיי זעהר טיעף פערזונקען אין'ם שמוץ און קויט פון זייער מאטעריעלען לע-בען. ערפונדען האבען זיי זעהר פיעל נייעס און וואלגערן זיך נאך אימער אין זייערע אלטע פון דער צייט פערפוילטע און פערשימעל-טע איינריכטונגען. פון אויסוועניג האבען זיי זיך זעהר פיעל פער-בעסערט און פערשעהנערט, און פון אינעווייניג זיינען זיי נאך מעהר פערדארבען און פערקריפעלט; אין דעם ניי-געבילדעטען מענשען זיצט דער אלטער ווילדער אדם.

גאטט: שטן, דער גייסט פון פערניינונג ביזט דו, דארום פערניינסט דוא דעם מענשענס גוטע אייגענשאפטען. דונקעל ביזט דוא און נאר דונקעלעס זעהסט דוא ארום זיך. וויא?! טויזענדער יאהר זיינען פאראיבער זינד אדם האט געגעסען פון עץ הדעת און

איך האב איהם פארטגעיאגט פון גן עדן, טויזענדער יאהר געהט ער זייט דאן אלס פאראויס און פאראויס, און דוא געפינסט איהם נאך אימער אויף דעמזעלבען ארט, נעבען דיא טויערען פון גן־עדן? אונזין!

ש ט ן: אלטער הערר, דער מענש איז ווירקליך זעהר ווייט פון דיא טויערן פון גן עדן. ער זאל שטיין אויף זיין אלטען פלאץ, וואלט ער זיך געוויס אומגעקערט צוריק, וואדום דאס וואס ער האט געזוכט, האט ער ניט געפונען און דיינע וועכטער, דיא צוויי כרובים, זיינען פון דער צייט געווארען אלט און שוואך, און דער להט החרב המתהפכת — דער שארפער שווערד, וואס דוא האסט זיי געגעבען איז געווארען פערראסטעט און שטומפף, ניין! דער מענש האט ווירקליך אוועק געמארשירט ווייט פון דיא טויערן פון גן עדן, אבער וואס קומט דערפון, אז ער טראגט מיט זיך זיין ווילדנעס? ער ציהט פון איין פלאץ אויפ'ן אנדערן און שלעפט מיט זיך זיינע אלטע לומ־פען! ער האט אנגעזאמעלט גרויסע רייכטימער און איז געבליעבען רויבער און בעטלער! ער האט ערפונדען געניאלע הילפסווערקע צו פערגרינגערן זיין לעבען און דענקט נאר דערפון, וויא אזוי דעם אנ־דערנס לעבען שווערער צו מאכען! ער האט מעכטיגע מיטלען צו פערניכטען דיא הינדערניסע וועלכע דיא נאטור שטעלט איהם, און ער בענוצט זיך אם מייסטען מיט דיעזע מיטלען נאר צו פערניכטען זיינע מיטמענשען! אלטער הערר, אדם'ס קינדער זיינען וויא א מאל צוטיילט אויף הבל'ס און קין'ס: דיא ערשטע ווערען אימער ערמארדעט, דיא צווייטע בלייבען עוויגע מערדערס! אין'ם נייע גע־בילדעטען מענשען זיצט דער אלטער אדם!

ג א ט ט: דער נייע־געבילדעטער מענש, וויא איך זעה, גע־פעלט דיר ניט. דיא ווארהייט געזאגט, מיר אליין איז אויך דער אלטמאדישער מענש פיעל סימפאטישער. זאג מיר נאר, האסט גע־הערט, אדער פיעליכט אליין באגעגנעט דארט אויף דער ערד מיין טרייען ליעבען קנעכט — הערשעלע דובראוונער, זאגאר פיר דעם גרעסטען גאטט דער געטטער איז א פרייד צו האבען אזא דיענער, און פערעהרער.

ש ט ן: הערשעלע סת"ם? הערשעלע דובראוונער? איך קען איהם. א יוד א קינד פון דיין אלטען געליעבטען פאלק. חע! חע! הע! ער שרייבט דיינע היילינע געזעצע אויף פעל פון קעלבער און פער־דיענט אייניגע גראשענס אין דיין היילינען נאמען.

ג א ט ט: איז ער ניט מערקווירדיג פרום?

ש ט ן: יא, ער איז פרום, ווייל ער איז דום אונד אונוויסענד.

ג א ט ט: איז ער ניט איין ועלטענער גוטער מענש?

ש ט ן: יא, ער איז גוט, ווייל יעדער קבצן אז א בעל צדקה.

ג א ט ט: האסט דוא נאך געזעהען, וועד עס זאל זיין אזוי ריין אין זיין פאמיליען לעבען, וויא מיין יוד?

ש ט ן: עס איז דערפאר, ווייל זיין עלענדעס לעבען ערוויי־טערט פון איהם יעדען נסיון.

ג א ט ט: איז ער ניט איין טרייער, אויפריכטיגער, איבערגע־בענער פריינד?

ש ט ן: עס איז דערפאר, ווייל ער האט ניט מיט וואס צו טיי־לען זיך מיט זיי.

ג א ט ט: שטן, שוויינ! ער איז איין עהרליכער מאן!

ש ט ן: מענשען זיינען עהרליך נאר דאן, ווען דיא עהרליכ־קייט קאסט זיי ניט טייער, אדער ווען דיא עהרליכקייט ברענגט זיי פראפיט, ערלויב מיר, איך זאל איהם נעמען אויספרובען, וועסט דוא אליין זעהען, וויא מע קען זיך פערלאזען זאגאר אויף דעם פיינ־סטען און בעסטען פון זיי.

ג א ט ט: איך וויל עס זעהען.

ש ט ן: גוט, אבגעמאכט, דיעזע אויפגאבע וועט מיר ניט זעהר שווער זיין.

ג א ט ט: מיט וועלכע מיטלען דענקסט דוא אויף איהם ווידקען?

ש ט ן: דיין טרייען קנעכט איוב האסט דוא ערלויבט פרובען מיט צרות, א יעצטיגען יוד קען מען מיט צרות ניט פערשרעקען. דער געלערנטער דאקטאר פאוסט האט מיר זיין זעעלע פערקויפט פיר איין אויגענבליק פערגעניעגען. אזוי האנדלען קען מען נאר מיט

א גוי: א יוד וועט פאר פערגניעגען טייער ניט בעצאהלען. אלמעכ־טיגער הערר, דוא ערלויב מיר איהם פרובען מיט געלד. יא מיט געלד, מיט קלינגערס....

ג א ט ט: דוא גלויבסט, דאס בא דיעזען גוטען, פרומען, ערנ־סטען, מיט אללע גערדאנקען אין מיין תורה פערטיעפטען, יודען, וועט שפיעלען א ראללע אזא אונווירדיגע זאך וויא געלד?

ש ט ן: מענשען, וועלכע האבען פרייהייט, רוהם, מאכט, לאנד, — אפפערן דאס אללעס צוליעב געלד, א פשיטה שוין דער יוד, וואס האט אינם געלד זיין איינציגע שטיצע, זיין איינציגע בע־פריעדיגונג פון זיין עהרגייץ? אה, דוא לאז מיך נאר צו מיט א זעקעל געלד צו איהם, וועסט דוא זעהן, וואס עס וועט ווערען פון זיין פרומקייט, גוטהייט, עהרליכקייט, פאמיליען לעבען, פריינד־שאפט און אלע איבעריגע טוגענדען, מיט וועלכע דוא שטאלצירסט?

ג א ט ט: געה און פרוב!

ש ט ן: אלטער הערר, צווישען פיעלע האסט דוא איינעם געהאט און דעם האסט דוא שוין אויך פערלארען. איך וויים, מע קען בא א יודען קיינע מציאות האנדלען און דאך, וועט עס מיך ביליג קאסטען. (רעכענט אויף דיא פינגער) פרומקייט? דאס איז איינע אלטע איינגעווארצעלטע געוואהנהייט, פאר איהר וועל איך מוזען גוט בעצאהלען. גוטהייט? דיעזע טוגענד האבען זיי נאר דאן, ווען זיי האלטען זיך ניט פיר קיין חכמים. וויא ער ווערט נאר א חכם, אויס גוטהייט! חע! הע! פע! גוט איז נאר א נארר! פאמיליען לעבען? דאס איז נאר א ליעגען פאררעקט מיט'ן פארטוך פון פרומ־קייט. דאס איז א פארם פון שקלאפעריי געשטיצט אויף געזעצע, זנות אונטער דער מאסקע פון אנשטענדיגקייט. ע! דיעזע טוגענד קען מען ביי זיי קויפען אהן א גראשען געלד, מע דארף נאר בעטען מיין שוועסטער קינד, דער יצר הרע זאל מיר א ביסעל אונטערהעל־פען, עהרליכקייט? נו, אויב ער האט פרנסה פון עהרליכקייט, וועט מען איהם מוזען בעצאהלען. אלטער הערר', מיר וועלען האבען שפאס. איך וויים, דער שפאס פון דיא געטטער קאסט דעם מענשען נעבאך זעהער טהייער, עס איז אבער זיין אייגענע שולד. וויל דער

מענש זיין אונטערוואורפען (ווינקט אויפן ט־אהן), זאל ער דולדען, ליידען און ערטראגען! (א קול שופר).

ג א ט ט: אייניגקייט און הארמאני אין דיא הימלען, אין אלע וועלטען, אין דער אונבעגרייפליכען רוים, אין דער אונענדליכער צייט. (פערשווינדעט)

אלטע מלאכים: היה, הוה ויהיה!

חאר יונגע מלאכים: שטארבען שטארבט אללעס,
וואס עס איז און עס לעבט,
דאס לעבען אליין איז אונשטערבליך.
שטערבליך איז דאס נאר, וואס עס וויל און עס שטרעבט.
דאס שטרעבען און וויללען — אונשטערבליך.

אלטע מלאכים: דיא ווארהייט איז עוויג, עוויג אונד איין:
גוטעס און שעהנעס איז ווארהייט אליין.

פארהאנג.

פערזאָנען :

הערשעלע דובראָוונער, סת"ם	עטליכע און פערציג יאָהר
פּעסעניו זיין ווייב	דיעזעלבע יאָהרען
ר' לייזער בדחן, זיין פאָטער	ביי 70 יאָהרען
פריידעניו, ציפּעניו, זיינע פּלעמעניצעס	18 און 16 יאָהר
האצקעל דראכמע, זיין פריינד, א וועבער,	עטליכע און פערציג יאָהר
דאָבע, זיין פרוי א קורצזיכטיגע	דיעזעלבע יאָהרען
מאָטעלע, זייער זוהן	ביי צוואנציג
אוריאל, מזיק	א יאָהר דרייסיג

עס קומט פאָר אין דובראָוונע, רוסלאנד אין אונזער צייט.

ערשטער אקט.

אַ גרויסעס, אָרעמעס צימער, צוויי פענסטער צום גאס, פערפרוירען, איין שויב אויסגעבראָכען און פערשטאָפּט מיט א שמאטע. אין מיטען שטוב א גרויסער ווייסער טיש, אויף וועלכען עס ליעגען עטליכע יריעות (פּערגאמענט) און א חומש, צוגעדעקט מיט אן אלטען פּרוכת. אויף'ן טיש ברענט א לאָמפּ, שטעהט א גרויסער טינטער מיט עטליכע געניזענע פעדערן, אָן א זייט נאָך א טיש באדעקט מיט א ווייסען טישטוך, ביי דער טיהר א'ן אויבען. ביים וואנד נעבען טיהר ברענען פינף חנוכה־ליכט־לאך. צווישען אויווען און דער וואנד שטעהט א בעט, פערהאנגען מיט א רויטען פאָרהאנג. אויף'ן וואנד איין א שווארצען זעקעלע הענגט א פיעדעל.)

פּ ע ס ע נ י ו : (ביי וועלכער עס איז פערבונדען און מיט וואטע פערוויקעלט איין באק, שיילט קארטאָפליעס ביים אויווען, אין וועלכען עס ברענט פייער. זיא טראָגט אן אלטען ווארעמען בורנוס. ל י י ז ע ר און פ ר י י ד ע נ י ו זיצען ביירע נעבען דיא חנוכה־ליכטלאך. ער רייסט פעדערן פון א גרויסען געניזענעם פליגעל און זיא שערט זייא ארום מיט א שעריל און שניצט אוים דריי־עקיגע שפּיצען.

צ י פּ ע נ י ו האלט איין פוס אויף א קליין ביינקעלע און בינדט צו דיא פאדעשווע פון שיך מיט א שטיקעל אָקראיקע.)

פּ ע ס ע נ י ו : נו, ציפּעלע, זאָלסט דו געזונד זיין, וואס קלייבסט דו זיך אזוי ?

צ י פּ ע נ י ו : שוין, מומעניו ! איך בינד צו דיא פּאָדמיאטקע צום שיך מיט א שטיקעל אָקראיקע, אז איך געה שלאָגט זיך אָן שניי און ביי יעדען טריט שיסט עס אוים : ליאפּ ! ליאפּ ! חא־חא־

חא ! דאָס איז יא אז גאָטט וויל, שיסט אפילו א פּאָדמעטקע. נו, וואס זאָל איך זיי זאגען ?

פּ ע ס ע נ י ו : וועסט זאגען, אז ר' האצקעל, דאָבע און מאָ־טעלע — אלע זאָלען קומען באלד אהער. ביי אונז איז היינט א שמחה. אָי, מיינע ציין !

צ י פּ ע נ י ו : איך וועל זיי זאגען : ביי אונז איז היינט א גרויסער באלל, חא ! חא ! חא !

ל י י ז ע ר : נעהמט זיא און לאכט זיא ! איין פרעהליכער קבצן איז בעסער פון צוויי אומעטיגע גבירים, הע־הע !

פּ ע ס ע נ י ו : שטיפעריין, פלאפלעריין, זאָלל זיין א באלל. זאג זיי, ערשטענס, איז היינט דיא פינפטע ליכטעל. ביי א לייטען עססט מען היינט לאטקעס. מיר, אומשטיינס געזאגט, האָבען ניט קיין געניזענע שמאלץ און קיין הרעטשענע מעהל, וועלען מיר מאכען אזוי א סעודה... הערינג צוהאקען און... אָי, מיינע ציין !

צ י פּ ע נ י ו : איך וויים. וויא דער זיידע זאָגט צום גראָם : א סעודה וויא א דודע, הערינג געהאקטע און קארטאָפליעס גע־באקטע. (פערבינדט דעם קאָפּ מיט אן אלטען ווארימען שאל.)

ל י י ז ע ר : און וועיטאָג פון ציין מיט אביסעלע חריין. אי, ציפּקע סתם, מאכסט א תל פון מיין גראם. שש ! קום אהער, איך דארף דיר עפּעס זאגען בסוד (זאגט איהר אין אויער) זאג זיי... שש !... עס איז דאָ א גאנצער גראפין ראָזינקעס וויין, יין צמוקים !

צ י פּ ע נ י ו : (ווינקט צו איהם און לאכט.) אָה ! משקה פון דער פליאשקע ?

פּ ע ס ע נ י ו : הער־זשע, צווייטענס, דער פעטער ענדיגט היינט אין א גוטע שעה דיא תורה, וועלכע ער שרייבט שוין זעקס חדשים. מיר האָבען א סיום התורה. זאָג זיי, דער פעטער האָט געזאגט, זיי זאָלען למען השם קומען. נא, ציפּעלע, טהו אָן מיין בורנוס, עס איז זעהר קאלט. (טהוט פון זיך אוים און ווארפט אויף איהר ארויף דעם בורנוס.)

צ י פּ ע נ י ו : אייער בורנוס איז פונקט אויף מיין מאָס. חא־חא־הא ! איך לויף ! (אב.)

פּ ע ס ע נ י ו : אָי, מיינע ציין ! מיר דאכט זיך, איך וועל זיך באלד אָנהייבען דראפּען אויף דיא וואנד. פריידעניו, וואס טהוסט דו דאס ? דו ווייסט ניט, אז ביי חנוכה־ליכט טאָר מען קיין ארבייט טהון ? שווער לעבען, עס איז א גרויסע עבירה.

ל י י ז ע ר : (מיט'ן ניגון פון אקדמות) האָב ניט מורא, עס איז ניט קיין עבירה, עס איז פעדערן צו שרייבען א תורה.

פ ר י י ד ע נ י ו : יא, מומעניו, דאס איז א הייליגע ארבייט, איהר וועט פרעגען דעם פעטער. עס איז נאָך א מצוה. גאָטט'ס תורה און גאָטט'ס ליכט איז איינע און דיא זעלבע זאך.

פּ ע ס ע נ י ו : אָי, מיינע צייהן . אזא ביטערע קעלט, ציפּעניו זאָל זיך חלילה ניט פערקיהלען. איך וויים, איך האָב דיא ציין פערקיהלט, וויל עס בלאָזט דאָ פון פענסטער. אָי, רבש"ע ! עס זאָל זיך כאָטש מאכען נאָך וועמען צו שרייבען א ספר. מי דארף אזוי נויטהיג געלד. ציפּעניו איז אָבגעריסען, אבגעשליסען— איהר האָט ביידע קיינע מלבושים'לאך.... דו ביזט דאָך שוין א מויד, קיין עין הרע.. מען וואָלט דיר געדארפט מאכען א נייע פלאטיע און... און... איך וויים, אפשר וועסט דו גיך אין א גוטע שעה ווערען א כלה.

ל י י ז ע ר : אָי, איך וויים. שש ! גיב אהער דעם אויער, (זאגט איהר אויף'ן אויער) דער גנב מאָטעלע איז ארויסגעוואקסען פון דער קאפּאָטעלע.

פ ר י י ד ע נ י ו : איך וויל זיך ניט מאכען ניט־וויסענדיג. איך פערשטעה : ר' האצקעל וויל, אז ביי מיר מיט זיין מאָטעלע זאָל זיין א שידוך ? אָי איך וואָלט ניט געוואָלט שוין נעהמען אויף מיין קאָפּ אזא שווערען יאָך, נאָר אויב דער פעטער וועט זאגען, אז איך דארף א כלה ווערען, וועל איך געוויס פאָלגען. אבער קליי־דער איז א נארישקייט. איך וויל זאגען : עס איז זעהר א גרויסע עולה, וואס מען מאכט פאר אידישע טעכטער אזוי פיעל קליידער, ווען זיי ווערען כלות. איך מיין, אז טהייערע שעהנע קליידער איז א איבריגע זאך. פון קעלט דארף מען ווארימע קליידער און פון מיאוס'קייט וועלען שעהנע קליידער ניט העלפען.

פעסעניו: ביזט גערעכט: שעהנע קליידער האט אויסגעטראכט דער יצר הרע.

לייזער: מי זאגט יאקבי, אז דער ערסטער זשענסקי שנייער איז געוועזן דער ניט־דא־געדאכט אליין.

פעסעניו: אי, שווער לעבען, נאך וואס דארפט איהר איהם דערמאהנען דא אין שטוב און נאך ביי־נאכט? געוואלד מיינע ציין. אן אלטער מאן זאל ניט וויסען עפּעס א תרופה צו ציין־ווייטאג. אי! הפנים אייך הארט ניט?

פריידעניו: מומעניו, מיט גראם קען מען ניט אבשפּרעכען קיין ציין־ווייטאג; איך מיין, פארקעהרט, מי קען פון גראם צייהן־ווייטאג קריגען. ווער רעדט נאך פון'ם זיידען'ס גראם...

לייזער: שש... איך קען דיר זאגען בסוד: איך האב זעהר א גוטע תרופה... דו זאגסט, מיך הארט ניט? וועסט באלד זעהען, (געהט און נעהמט פון ווינקעלע א בייזעם) דו, שנור לעבען, נעהם דעם בייזעם, לעג איהם אנידער מיט איין עק אויף'ן שוועל, נעהם זיך מיט דער לינקער האנד פאר דער געשוואלענער באק, וואס קוקסט דו? טהו וויא איך הייס דיר (זיא טהוט אלעס, וואס ער זאגט) איצט טרעט אריבער איבערן בייזעם דריי מאל אהין און אהער, און ביי יעדען מאל שפּיי אב און זאג. טפו, מיך הארט ניט! טפו, מיך הארט ניט! טפו, מיך הארט ניט!

פעסעניו: (שפּאנט איבערן בייזעם) טפו, מיך הארט ניט! טפו, מיך הארט ניט! טפו, מיך הארט ניט!

לייזער: נו, שוטה, אז דיך הארט ניט, פאר וואס זאל דאס מיך הארען?

פעסעניו: (בייז) נא, וואס דעם שווער קען איינפאלען! (גיט א קוק אויף'ן בייזעם און לאכט שטיל) הא־חא־חא!

פריידעניו: זיידע, הפנים דער וואס איז אמאל געוועזן א בדחן, בלייבט א בדחן ביז'ן טויט.

לייזער: (זינגט) יא, פריידעניו, א בדחן בלייבט אייביג א בדחן, א גנב בלייבט ביז'ן טויט א לאדחען און אפילו נאך'ן טויט

ווינקט א מיידעל צו א שדכן. (א גערויש. פריידע לעגט דאס שעריל אפּענערהייד אויף דעם טיש.)

פעסעניו: שא! ווער געהט עס? (ציפּעניו לויפט אריין א פערפראַרענע.)

ציפּעניו: זיי געהען שוין. (טאנצט פון קעלט) אי, א קעלט! זיידעניו, איך האב זיי געזאגט אייער סוד: גראם, שטראם, מאך מיר א לעטניק... אי! דער פראסט האט מיך געשציפּעט ביי דיא אויערען און ביי דער נאז. (פעסי העלפט איהר אויסטהאן זיך.) אי! וואס האב איך געהערט ביי ר' חצקאל'ן? מומע, עס איז טאקי אן אמת? ע! דאבע האט מיר געזאגט, אז עס קען זיין, אז ביי פריידעניו מיט מאטעלען וועט היינט זיין... אי! אי! גנב! גנב! (ווארפט זיך קושען פריידען) א קבלת קנין, הא? (קושט) קבלת קנין? (קושט) קבלת קנין? (קושט.)

פריידעניו: אי! לאז מיך אב... זעה נאר, וואס איז מיט דיר אזוי דיא שמחה?

ציפּעניו: איך וועל זיין א מחותנסטע, איך וועל טאנצען, איך וועל עססען לעקאך, איך וועל זיך בלאזען מיט אללע מחותנים צו־גלייך. חא־חא־חא!

לייזער: (מיט א ניגון) און איך מן הסתם, וועל זאגען גראם: ווי שיינע כלה, וויינט וויבעלאך אללע... (א גערויש) אי! מע געהט שוין. (ערשרעקט זיך, זעצט זיך אנידער און בלייבט שטיל).

פעסעניו: דאס איז אונזערע. (עפענט דיא טיהר) קומט אריין, קומט אריין! געסט, ברוך הבא. (חצקאל דאבע און מאטעלע אריין, אללע אין ווינטערדיגע קליידער).

אללע: גוטען אבענד! גוטען אבענד! (טהוען זיך אוים).

דאבע: (קוקט זיך שטארק צו) וואס מאכסט דו, פריידעניו? (קושט זיא) קיין עין הרע, קיין בייזע אויג (שפּייט אב דריי מאל), שיינסט, וויא א גוט אויסגעבאקענער, געראטענער פורים־קוילעטש. (קוקט זיך צו) אי! גאטט איז מיט אייך. ווער האט עס געלאזען

אפּען דיא שעריל? א שעריל, חלילה, טאר מען ניט לאזען אפּען. (מאכט צו דאס שעריל).

פעסעניו: זיצט, זיצט, ר' חצקאל, זיצט... דאבע, לאזט זיך ניט בעטען. (אללע זעצען זיך).

ציפּעניו: זיץ, מאטעלע. (גיט איהם א בוינקעל) אי, ער שעהמט זיך, דער גנב (מאטעלע זעצט זיך.)

מאטעלע: אז איהר וועט זאגען, אז איך שעם זיך, וועל איך זיך נאך מעהר שעמען. שוויינט בעסער.

חצקאל: נו, וואס מאכט איהר, ר' לייזער? וויא געהען אייערע געשעפטען? אייערע שיפען אויף'ן ים זיינען ניט דערטרונקען געווארען, אייערע מויערען ניט פערברענט געווארען, אייערע פאדריאדען ניט קאליע געווארען?

לייזער: (שטיל) חלילה, ר' חצקאל, ביי מיר איז קיין זאך ניט דערטרונקען געווארען, און ניט קאליע געווארען.

חצקאל: נו, וואו איז דאס עפּעס אונזער ר' הערשעלע דובראוונער? אונזער בראווער פרומאק, אונזער גרויסער למדן, אונזער זיידענער יוד? (קוקט זיך ארום) כל זמן ער איז ניטא, נום איך אויסרויכערן א ליולקע, — ער האט עס פיינט, (פעררויכערט), נא! ניט רויכערן, ניט שמעקען, ניט טרינקען, כמעט גאר ניט קיין בשר ודם. נו, וואו איז ער?

לייזער: איהר ווייסט דאך, ווען ביים שרייבען דיא תורה קומט צום ווארט „אדושם", געהט ער פריהער אין מקוה, ניט פאר אייך געדאכט.

פעסעניו: שווער לעבען, איהר קענט דאך זאגען, ער געהט אין וואסער.

לייזער: דו ווילסט ניט אין מקוה, זאל זיין אין וואסער, אבי ער קומט פון דארט א נאסער (הייבט אויף ביים טיש דעם פרוכת) איהר זעהט ער האלט ביים לעצטען פסוק. ער דארף אנשרייבען דעם לעצטען „אדושם", איז ער זיך געגאנגען טובל זיין.

חצקאל: איצט אין אזא קעלט טובל זיין זיך? עס דארף זיין א מאכל. ר' לייזער, איך מיין, היינטיגע צייטען איז ניטא

א סך אזעלכע כשר'ע אידען, וויא אייער הערשעלע איז. (זיי ריידען שטיל. דאבע און פעסעניו ריידען שטיל).

ציפּעניו: מאטעלע, וואס שווייגט איהר? זאגט עפּעס!

מאטעלע: איך ווייס ניט וואס צו זאגען, איך בין ניט קיין בעל דרשן.

פריידעניו: וואס מיינסטו, מע מוז רעדען? אמאל אז מע שווייגט, איז א סך גלייכער. מיר דוכט זיך אז אפט זאגען מענשען ליעגענס און רעדען נארישקייטען ווייל זיי ווילען ריידען אין דער צייט, ווען זיי האבען ניט וואס צו זאגען...

ציפּעניו: איא, ניט מיך מיינסט דו?....

פריידעניו: האט מען וואס צו זאגען, דארף מען רעדען, און אז ניט — דארף מען שווייגען.

ציפּעלע: מיט מיר פריהער האט ער געהאט וואס צו רעדען און פאר דיר האט ער מורא.

מאטעלע: וואס זאל איך מורא האבען? פריידע איז ניט קיין בער, און איך בין ניט קיין שרעקעדיגער.

דאבע: (צו פעסי'ן) און איהר, ניט אין מיין מאס געדאכט, האט וויעדער צייהן־ווייטאג? אט פאלגט מיך, נעהמט באבולע פאפּיער, צושטעכט מיט א גאפּעל וויא א מגן־דוד און....

חצקאל (קוקט אויף'ן וואנד) און דאס איז אונזער הערשעל'ס פידעלע? שפּיעלט ער נאך אמאהל.

פריידעניו: אך, זעהר זעלטען, ר' חצקאל, אמאל שבת־צו־נאכט אדער מוצאי יום טוב.

ציפּעניו: אה, איהר האט איהר דערמאהנט! זיא ווערט דאך פערצאפּעלט, ווען דער פעטער שפּיעלט.

פריידעניו: יא. ווען דער פעטער שפּיעלט, ווייזט זיך מיר אוים אין שטוב ווערט ליכטיגער און פרייליכער. אללעם ארום אונז ווערט גאר אנדערש, און דיא פידעלע רעדט און וויינט, מיר ווייזט זיך אוים, זיא דערצעהלט וואס דיא יודען האבען געליטען אין גלות, און וואס עס וועט זיין אמאל, שפּעטער, אין משיח'ס צייטען.

פ ע ס ע נ י ו : זיא שטארבט נאָך'ן פיעדעל. זיא וואָלט ניט געגעסען, ניט געטרונקען, ניט געשלאָפען, אבי שפיעל איהר.

צ י פ ע נ י ו : איהר ווייסט, זיא זינגט דעם פעטערס „מזמור לדוד" פונקט אקוראט וויא דאס פידעלע שפיעלט.

ח צ ק א ל : יא, גאָטט האָט איהם בעשיינקט מיט אלע מעלות. מיר זיינען אויסגעוואקסען אין איינעם, אין חדר געווען חברים — זעהט איהר דאָך ! איך בין ניט מעהר, וויא א בעל מלאכה, א וועבער, און ער איז א למדן, אן איידעלער מענש... דאכט זיך פער־קעהרט, מיין טאטע איז געווען דער ערשטער גמרא מלמד אין דובראָוונע און זיין טאטע...

ל י י ז ע ר : זיין טאטע איז געווען און געבליעבען לייזער ברחן. נו, יא, נו, איך האָב געוואָלט מאכען פון איהם א כלי־זמר און ער שרייבט נאָר ספר תורות. (מיט א ביגון) עס מאכט זיך דער טאטע לעגט אויף א שטיוועל א לאטע און זיינע ליעבע בנים זיינען גוטע יונים.

פ ע ס ע נ י ו : שווער לעבען.

ל י י ז ע ר : (ערשראָקען) אָי ! איך... איך... ר' חצקאל, איך האָב אייך עפּעס צו זאגען... שש ! (זאגט אין אויער) זיא.. זיא זינגט דעם „מזמור לדוד" פונקט וויא ער שפיעלט.

ח צ ק א ל : אפשר, פריידעניו, איידער דער פעטער וועט קומען, וואָלסט דו אונז אביסעל געזונגען ? עס איז חנוכה היינט, און פאר וואס זאָלען מיר זיך ניט אביסעל משמח זיין. וואס זאָגסט דו, מאָטעל גנב ?

מ אָ ט ע ל ע : איך זאג, אז מי קען שפיעלען, נעהמט מען און מען שפיעלט (ניסט).

ד אָ ב ע : א שנות חיים טובים... מאָטעלע גיב זיך א ציה ביים אויער.

פ ר י י ד ע נ י ו : ניין, ר' חצקאל, איך קען ניט ; דער פעטער זאגט, א פרוי דארף ניט זינגען, ווען מאנסבילען זיינען אין שטוב.

ח צ ק א ל : א פרוי ? דו ביזט א פרוי ! וויים איך ! א מיידיל,

א קינד. ע, ניש'קשה. מעגסט זינגען, אזוי פסק'ען איך דעם דין. איאָ ריכטיג געפסק'ענט ?

פ ע ס ע נ י ו : זינג, נארר, הערשעלע וועט נאָך ניט באלד קומען.

מ אָ ט ע ל ע : איך וואָלט זיך קיינמאָל ניט געלאָזט בעטען. (אללע : זינג ! זינג !)

ח צ ק א ל : איך בין א פראָסטער מענש ; אבער נאָך מיין שכל נאָך איז זינגען קיין מאָל קיין עבירה ניט, אלואי זאָל זיך נאָר זינגען. א נו, פריידעניו, נאָמיר הערען. (זינגט) זאגט א מיידעלע : מזמור לדוד....

פ ר י י ד ע נ י ו :(פאנגט אָן, שעמעדיג) מזמור לדוד... אָי, איך קען ניט.

צ י פ ע נ י ו : זעה נאָר וויא זיא ברעקעלט זיך. (אללע : נו, שוין ! נו שוין אמאָהל !)

פ ר י י ד ע נ י ו: (זינגט : מזמור לדוד ד' רועי לא אחסר. אללע הערען אויפמערקזאם. צום סוף העלפען אלע מאנסבילן אונטער).

צ י פ ע נ י ו : אָי ! געוואלד, גזלנים ! דער פעטער געהט ! (א בעווענונג. הערשעלע קומט אריין אין אן אלטען פעלץ. חצקאל געהט אנקעגען).

ה ע ר ש ע ל ע (מאכט מיט דיא הענד און מיט'ן קאָפּ, מען זאָל איהם ניט טשעפּען. וואשט דיא הענד, זעצט זיך צום טיש, קושט דעם חומש און שרייבט).

פ ע ס ע נ י ו : שש ! ער שרייבט דעם לעצטען פסוק. (אללע בלייבען שטיל, הערשעלע שרייבט).

ל י י ז ע ר (חצקאל'ן אויף'ן אויער) איהר ווייסט ? שש... ער שרייבט דעם לעצטען פסוק.

ה ע ר ש ע ל ע : (כאפּט זיך אויף מיט פרייד) נשלמו חמשה חומשי תורה, תהלה לאל גדול ונורא, חזק !

ל י י ז ע ר און ח צ ק א ל : חזק, חזק ונתחזק ! (אלע ברומען מיט).

ה ע ר ש ע ל ע : גוטען אבענד אללע., וואס מאכסט דו, ר'

הצקאל ? נא דיר מיין ברייטען שלום עליכם. (גיט איהם און מאָטלען דיא האנד). אז מי זעהט זיך געזונטערהייד, דארף מען שוין דאנקען און לויבען גאָט ב"ה. קינדערלאָך. איך וועל אייך געבען חנוכה־געלד. חע־חע ! עס איז ניטאָ בייא אונז קיין קלענערע קינדער, זיינען זיי דיא קלייניטשקע. דיר, פריידעניו, פינף איינציגע קאפּקעלאָך און דיר, ציפּעניו, דריי קאָפּקעס. און מאָטעלע, דו האָב קיין פאראיבעל ניט, איך... (זוכט אין דיא קעשע־נעס) אויף מיין וואָרט, איך האָב מעהר ניט א גראָשען...

פ ע ס ע נ י ו : הערשעניו, לעבען, דו האָסט דאָך ערשט גע־האט א גילען ?

ה ע ר ש ע ל ע : איך האָב געהענדיג פון מרחץ באגעגענט... נעבאָך.... וואס דארף מען דערצעהלען ? — איך האָב ניט מעהר א פרוטה.... מאָטעלע וועט מיר מוחל זיין...

ח צ ק א ל : וואס מיינסט דו, ר' הערשעלע, ביי מאָטלען איז א קאָפּיקע א מטבע ? ער וועבט טלית קטן'ס וויא א מאלאדעץ און פערדיענט שוין פון 8 ביז 12 קערבלאָך א חודש....

ד אָ ב ע : קיין עין הרע, קיין בייזע אויג... קיין קליפּה, קיין שליטה ! (שפּייט דריי מאָל).

מ אָ ט ע ל ע : איך האָב געוואוסט, אז מי האלט דאָ דיא מיידלאָך פאר קליינע קינדער, האָב איך געבראכט א דריידיל. איהר זעהט, א גאנצע מאשינע. (ווייזט א גרויסען דריידעל.)

צ י פ ע נ י ו : אָי, לאָמיר טאקי שפּיעלען אין דריידיל, טרר ! (גיט א דרעה) „נ", „ג", „ש", „ה".... איך ווייס, דאס מאכט : נס גדול היה שם.... „נון" געווינט ניט, „שין" געווינט ניט. „ה" גע־ווינט, „גימל" געווינט... איאָ, איך געדיינק ?

ה ע ר ש ע ל ע : יא, קינדערלאָך, א גרויסער נס איז געשעהן דאמאלס... און נאָר דורך נסים ונפלאות לעבען מיר אויף דער וועלט. געלויבט איז גאָטט און געלויבט איז זיין נאָמען.

ד אָ ב ע : מען זאגט, ווען אין דיא יודישע הייזער ברענען חנוכה־ליכטלאָך, בעהאלטען זיך אלע קליפּות אין דיא גוי'עשע שטובער.

פ ע ס ע נ י ו : עס איז א קלייניגקייט חנוכה ? אָי ! מיינע צייהן !.....

ל י י ז ע ר : חנוכה איז א יום טוב א שעהנער, מען שטאָפּט אָן מיט לאטקעס דיא ציינער און מען נעהמט זיך שפּיעלען אין דרעדיל (א קוק אויף'ן זוהן און ערשרעקט זיך) ע, ר' חצקאל, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען : שש ! ווייסט איהר ניט, ווען עס איז דער מולד ?

צ י פ ע נ י ו : פריידעניו, זעץ זיך נעהנטער ; ר' מאָטעל, דו האָסט קאפּקעס ? מיר וועלען שפּיעלען...

מ אָ ט ע ל ע : ביי מיר איז אלץ זעהר גרויס געלד... צוויי פּיטאקלעך און א גריווינקע...

פ ר י י ד ע נ י ו : איך וועל ניט שפּיעלען... איך האָב ליעב צו הערען פון וואס דער פעטער רעדט.

ה ע ר ש ע ל ע : שפּיעלט, קינדערלאָך, מאכט אייך לוסטיג. בייא אונז אלע איז היינט יום טוב און ביי אייך קינדער, אויב עס איז באשערט פון גאָטט ב"ה, וועט אפשר היינט זיין א יום טוב שביום טוב...

ח צ ק א ל : דער גנב מאָטעל מאכט זיך ניט הערענדיג.... חע־חע־חע !

ה ע ר ש ע ל ע : איך האָב נאָר יסורים וואס פעסעניו קען זיך ניט משמח זיין מיט אונז אלע גלייך. זיא האָט נעבאָך צייהן־ווייטאָג.... וואָלסט אפשר געפרעגט א מומהה ?

ד אָ ב ע : אָי, יהושע משה דער מלמד איז זעהר א גרויסער מומחה... פאר צוויי קאָפּקעס שרייבט ער אָב צייהן־ווייטאָג אויף אן איי און קדחת אויף דריי מאנדלען...

ה ע ר ש ע ל ע : זיי־זשע מוחל, פעסעניו, גיב עפּעס כבוד דיא געסט און איך וועל מיט ר' חצקאל'ן איבעררייידען(געהען אן א זייט און רעדען) טאטע, זיי־זשע מוחל, זיי זיך מטריח אהער. ר' חצקאל, איך מיין, עס איז אן אומכבוד מיר זאָלען זיך דאָ סוד'ען אָהן איהם... עס פּאסט גלאט ניט, ווען אן עלטערער מענש איז אין שטוב (לייזער געהט צו זיי.)

ח צ ק א ל : כבוד אָב איז טאקי א גרויסע זאך... אבער האָב קיין פאראיבעל ניט, איך בין א פּראָסטער שלש סעודות און נאָך מיין שכל נאָך: א מצוה איז גוט, ווען מע זאלצט זיא ניט איבער.

צ י פ ע נ י ו : פריידעניו, דו ווייסט פון וואס זיי רעדען? ע! גנב!.... אזש בא מיר האָט אָנגעהויבען קלאפּען דער דופק... מאָטעל שטעלט אין קאָן א קאָפּיקע... (זיי שפּילען).

מ אָ ט ע ל ע : איך וועל בייא אייך באלד אליץ אבגעווינען...

פ ר י י ד ע נ י ו : יא! איך געווין קיין מאָל ניט.... שטענדיג פערשפּיעל איך. (פּעסי שטעלט אויף'ן טיש א גראפין וויין און גלעזלאך).

פּ ע ס י נ י ו : אפשר וועלען דיא מאנסביל'ען דערווייל מאכען א ברכה?

ד אָ ב ע (קוקט זיך צו צו דיא גלעזלאך) אַי! גאָטט איז מיט אייך! וואס הייסט, איהר שטעלט אויף'ן טיש א שצערבאטע גלעזעל? אז מע טרינקט פון א גלעזיל מיט א פּגימה, חלילה, קען דיא קליפּה, ניט־דאָ־געדאכט, ניט אין קיין יודישע שטוב גע־דאכט האָבען דיא שליטה.

פּ ע ס ע נ י ו : וואס רעדט איהר? און איך האָב ניט גע־וואוסט! (נעהמט צו דא גלעזיל) יודען, נו? הערשעניו, אפשר צוליעב חנוכה?

ה ע ר ש ע ל ע : יא, יא, זיי וועלען נעהמען צו ביסלאך וויין. דער טאטע זאָל געזונד זיין, און דו, ר' חצקאל... אויף מיר האָב קיין פאראיבעל ניט.... איך בין אליין אויף זיך א מקפיד... עס איז ניט, חלילה, ווייל איך וויל זיך אויספּיינען געגען אנדערע, עס איז דערפאר, ווייל איך מיין: כל זמן דער יוד איז אין גלות, מעג ער טרינקען אביסעלע נאָר צו קדוש און הבדלה. וויא זאָגסט דו, ר' חצקאל, איך זאליץ אפשר איבער אביסעל, אבער דאס איז קיין חסרון ניט. זיי־זשע מוחל, טאטע... (פיהרט איהם צום טיש.)

ח צ ק א ל : איך בין א פּראָסטער מענש, אבער נאָך מיין שכל: אז עס מאכט זיך שוין יא באם יודען ווען עס איז א שמחה, פאר וואס זאָל ער ניט א זופּ טהון און פארגעסען כאָטש אויף א

ווייל'ע זיינע צרות מיט זיין גלות? פאר וואס זאָל דעם גוי אָנקומען אין גאנצען? א יוד דארף, חלילה, ניט זיין קיין שכור, אבער אמאָל נעהמען אביסעל און מאכען פריילאך דעם קבצן, — פאר וואס ניט?

ל י י ז ע ר : (גיסט זיך אָן א גלאָז וויין, ווערט לעבעדיג) איז ער געגאנגען, צו דערלאנגען אביסעל משקה פון דער פליאשקע. (גיט א קוק אויף'ן זוהן און דערשרעקט זיך) ע! איך מיין, לחיים, זאָל גאָטט געבען מיט מזל. (מאכט א ברכה און טרינקט זשאדנע.)

ח צ ק א ל : (נעהמט א גלאָז) פון אונזער קינדהייט אָן זיינען מיר געווען חברים, גוטע פריינד, און איצט אויב גאָטט וועט העל־פען, וועלען מיר נאָך אפשר גיך ווערען קרובים אויך, לחיים! (טרינקט) וואס־זשע, ר' הערשעלע, מיר וועלען טרינקען און דו?

ה ע ר ש ע ל ע : און איך? פריידעניו וועט אפשר היינט אין א גוטע שעה ווערען א... א מיוחסת. איך וועל צוליעב איהר... איך מיין, צוליעב אייך אללע, שפּיעלען אביסעלע. (געהט נעהמען דאס פידעלע).

פ ר י י ד ע נ י ו : (לויפט צום פידעלע) אַי! דער פעטער וועט שפּיעלען! דער פעטער וועט שפּיעלען! (נעהמט פון וואנד דאס פידעלע) דער פעטער איז א גוטעטשקער... מיר ציטטערן אזש דיא הענד... איאָ מומעניו, איך בין אזש רויט געוואָרען? (נעהמט ארויס דאס פידעלע פון זעקיל מיט צארטליכקייט) אזוי, איז דאָ אלם וואָ־כעדיג, פּראָסט, און אז דער פעטער שפּיעלט, איז גלייך וויא עס קומט עפּעס פון אָן אנדער וועלט... איך האָב מורא, דער פעטער וועט לאכען פון מיר, אָבער איך מיין, אזש דיא ערשטע פידעלע איז געקומען צו דעם מענשען דורך דעם, וואס א מלאך האָט זיא פער־לאָרען און זיא איז אראָפּגעפאלען פון דיא הימלען. (גיט הערשעלען דאס פיעדעלע.)

ה ע ר ש ע ל ע : יא, פריידעניו, אלעס קומט פון'ם הימעל. גאָטט גיט דעם מענשען צרות און גיט איהם מיט וואס צו טרויס־טען זיך... ער גיט א שטימע צו לויבען גאָטט און צו זינגען... פון זיין פערגניעגען וועגען. ער גיט כלי זמר צו פרייזען דעם גרויסען

בורא העולמים און צו האָבען אליין אויך הנאָה. (לייזער טרעפט א צייט ווען דער זוהן קוקט ניט און טרינקט אויס נאָך א גלאָז. הערשעלע טאָגט דאס פידעלע, שמירט דעם בויגען מיט קאניפאל און אין דער צייט רעדט ער פערטראכט) א שעהנע תפלה איז מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר. ווען גאָטט איז מיין פאסטוך, וואס קען מיר פעהלען? אויף גרינע גראָז, אויף שטילע וואסערען וועט ער מיך לאָזען רוהען, ער וועט דערקוויקען מיין זעעלע דערמיט, וואס ער פיהרט מיך אויף דיא וועגען פון גערעכטיגקייט... גם כי אלך בגיא צלמות, איך זאָל אפילו געהן אין דעם טהאל פון דעם שטן'ס טויט, האָב איך קיין מורא ניט.

ד אָ ב ע : ניט דאָ געדאכט, ניט ביי נאכט דערמאָנענדיג.

ה ע ר ש ע ל ע : (פערטראכט) האָב איך קיין מורא ניט, ווארום ער, מיין גאָטט, איז מיט מיר! יא, ער, מיין גאָטט איז מיט מיר... (שפּיעלט. אללע. אללע הערען אויפמערקזאם, בעזאָנדערס פריידעניו. אי־מיצער קלאפּט אין פענסטער.)

פּ ע ס ע נ י ו : שא! דאכט זיך אימיצער קלאפּט (אללע הערען זיך צו. עס הערט זיך א שטימע.)

ד אָ ב ע : אַי, מיר ווייזט זיך אויס, איך הער, א הונד וואָיעט. מען וואָלט געדארפט איבערקעהרען א שקראָב...

ציפעניו : מיין שקראָב איז צוגעבונדען מיט א קראיקע. (לויפט צום טיער) ווער איז דאָרט? (מזיק עפענט דיא טיער, טראגט א שעהנעם פעלץ, ייעוואָפּעאישע קליידער).

מ ז י ק : האָט קיין פאראיבעל ניט, וואָינען דאָ יודען?

צ י פ ע נ י ו : איהר זעהט דאָך, אז ניט קיין טערקען. קומט אריין, און מאכט צו דיא טיער, זייט מוחל...

מ ז י ק (פארטשעפּעט זיך פארן שוועל) פוּ! צום שוואַרץ יאהר! צום טייוועל!! שיר ניט געפאלען.

ד אָ ב ע : אַי! ניט דאָ געדאכט! ניט אין קיין שטוב געדאכט!

פּ ע ס ע נ י ו : ר' יוד, ביי אונז אין שטוב דערמאָנען מיר ניט זיין נאָמען. מע הערט דאָ קיין קללה, קיין שעלטען, חלילה.

מ ז י ק : האָט קיין פאראיבעל ניט. גוטען אבענד. קודם כל וועל איך אייך אָהן הקדמות דערצעהלען, ווער איך בין און וויא איך קום אהער. איך בין אליין פון אָרשע... איך האנדעל מיט לאָ־טערעי צעטלאך...

א ל ל ע : וואס איז דאָס?

מ ז י ס : געווינס־צעטלאך. מען ציהט א נומער און מען געווינט געלד. דורך אזא צעטעל איז זעהר גרינג צו ווערען א גביר... עס איז איצט חנוכה־צייט, בין איך אויף א פּאאר טעג געקומען צו'ן אייך אין דובראָוונע. איך ווייס, ביי נאכט זיצען איצט אין יעדע יודישע שטוב מענשען, געה איך אום און לעג פאָר מיינע צעטלען. איך האָב בריונשווייגער, לייפּציגער, ווארשאָווער, (נעהמט ארויס פון בומאזשניק לאָטעריע צעטלען). איהר הערט? מע קען מיט איין מאָל געווינען 50 טויזענד און מע ווערט פלוצלינג א עושר.

פּ ע ס ע נ י ו : וויפיעל? אַי! מיינע ציין!

מ ז י ק : פופציג טויזענד רובעל!

פּ ע ס ע נ י ו : דו הערסט, הערשעלע?

ד אָ ב ע : דו, הערסט, חצקאל!

ה ע ר ש ע ל ע : מיך פערדריסט זעהר, וואס איהר האָט זיך אומזיסט מטריח געווען. דאָך, אז איהר זייט שוין דאָ, ווארימט זיך אָן. מיר טרייבען, חלילה, קיין מענשען פון שטוב. שלום עליכם. (גיט איהם דיא האנד) זיצט, מה שמיכם?

מ ז י ק : (זעצט זיך) מיין נאָמען איז אוריאל מזיק.

ד אָ ב ע : מזיק גאָר? ניט דאָ געדאכט.

צ י פ ע נ י ו : (שטיל) מאָטעל, דו הערסט א נאָמען?... (גיט איהם א קנייפּ) מזיק! חא־חא! (זיי שפּיעלען און לאכען). מזיק! חא־חא! (זיי שפּיעלען און לאכען).

ח צ ק א ל : מענשען מאכען זיך א געשעפט, האנדלען מיט דאס, וואס עס וועט זיך אמאָהל טרעפען. נאָך מיין שכל נאָך, פערקויפסט דו עטוואס? ווייז מיר שוין דיא סחורה אויף דער פּאָליצע.

מ ז י ק : (צייגט א לאָטערעי צעטעל) דאס איז דיא סחורה. עס איז א פּאַפּיערעל? פּאַפּיערענע געלד איז אויך ניט קיין סחורה, פון דעסטוועגען איז דאָס רייכקייט. אין דיא גרעסטע באנק־געשעפטען, אויף דיא בירזען זעהט מען אויך קיינע סחורות און נאָר דורך פּאַפּירלאך ווערען איבערגעגעבען פון איינע האנד אין דיא אנדערע מיליאָנען, מיליארדען! אמת, דאָס צעטיל איז קיין געלד, אבער שטעלט אייך פאָר, פאר א פּאָאָר רובעל קויפט איהר א מעגליכקייט צו געווינען דאס גרויסע געווינס, און איהר קריעגט טויזענד מעגליכקייטען צו געווינען לכל הפחות אזוי פיעל, אז דאס שפּיעלען זאָל אייך גאָר נישט קאָסטען. איך לאָז אייך איבער אזא צעטיל און נעהם בייא אייך איצט קיין גראָשען געלד. איהר הערט? פאר גאָר נישט קריעגט איהר פון מיר א האָפנונג אין קעשעניע, אז אין א קורצע צייט ארום, ווערט איהר א'ן עושר. דאס אנשטאט צו לעבען אין א ענגע, פינסטערע, קאלטע שטוב, מיט אויסגעשלאָגענע פענסטער און צובראָכענע ביינקלאך, וועט איהר לעבען אין א שיינע, ווארימע, ליכטיגע דירה מיט גרויסע חדרים, מיט שיינע מעבעל, מיט טייערע קאָוויאָרען אויף'ן פּאָל. אזא האָפנונג נאָר צו האָבען איז דאָך שוין עפּעס ווערטה... אָהן אזא צעטיל קענט איהר דאָך אפילו ניט האָפען, ווען עס איז פון זיך אראָפּוואָרפען דעם קבצן.

ה ע ר ש ע ל ע : ליעבער פריינד, איך נעהם האָפנונגען נור בייא מיין פאטער אין הימעל, און וואס איך געווין בייא איהם, דאס איז מיין געווינס... וואס ער גיט מיר, מיט דעם בין איך צו־פריעדען. וויא? האָפּפען אויף א פּאַפּירענעם צעטעל, ווען איך האָב א גוטען אלמעכטיגען פאטער אין הימעל?!

מ ז י ק : וואס הייסט, ער גיט אייך? פּרובט אדרבה, טהוט גאָר נישט און פערלאָזט אייך ער זאָל אייך אראָפּוואָרפען פון הימ־מעל, וועט איהר ניט שטארבען פון הונגער? (לייזער טרינקט בגניבה.) זעהט איהר דען ניט, אז אויף דער וועלט, האָט ניט דער, וואס ווארט מע זאָל איהם געבען, — נאָר דער, וואס האָט שכל און נעהמט אליין? יא, אונזער גוטער, אלמעכטיגער פאטער אין

הימעל גיט אייך שכל, איהר זאָלט לעבען וויא א מענש און אויב איהר ווילט דוקא לעבען וויא א בהמה, — אָך, מיט'ן גרעסטען פערגניגען. חא! חא! וואס הייסט, איהר קענט נאָר האָפּפען צו'ן איהם? וואס מיינט איר, עס וועט זיך טרעפען צוליעב אייך א נס? גיט א קוק, אָט שפּיעלען דיא יונגע לייט אין דריידיל. (נעהמט דאס דרידיל) דאָ איז אויפגעשריעבען „נ", „ג", „ה", „ש"— נס גדול היה שם. דער „נון", דאס הייסט דער „נס" געווינט ניט. דער „שין"—דאס הייסט, שם דאָרטען געווינט אויך ניט. וואס דען געווינט? „ג" גדול, דאס וואס איז גרויס, פעהיג, בעגאבט. וואס געווינט נאָך? דער „ה", דאס הייסט, היה, דאס וואס איז געוועזן, דער פאקט, דיא ווירקליכקייט. א נס געווינט ניט, ניין! דאס וואס איז דאָרט, וויים איך וואו, וואס מען זעהט ניט און מען בעגרייפט ניט, דאס געווינט ניט. ע! איהר זייט ניט קיין יוד...

ה ע ר ש ע ל ע : גאָטט איז מיט אייך! וואס הייסט, איך זאָל ניט זיין קיין יוד, חלילה?

מ ז י ק : עס רעדט זיך אזוי, דאס הייסט, זייט ניט קיין איינגעשפּארטער מענש און נעהמט דאס צעטיל. איך פערזיכער אייך. איהר וועט געווינען פופציג טויזענד. איהר הערט? אָהן מיהע, אָהן ליידען, אָהן קאָפּ־דרייעניש — פופציג טויזענד רובעל!

ה ע ר ש ע ל ע : אי, וועה איז מיר! לאָזט מיך צו רוה, איך בעט אייך! וואס הייסט, איך וועל געווינען 50 טויזענד? בא וועמען, וועל איך זייא געווינען? ווער וועט עס מיר אומזיסט געבען פופציג טויזענד? אז איך וועל זיין גליקליך און וועל געווינען, וועלען דאָך זיין אזוינע אונגליקליכע, וואס וועלען דיזע פופציג טויזענד פערשפּיעלען, חלילה, איך וועל דאָס ניט טהון! (בלייבט פערטראכט).

ל י י ז ע ר : אן עושר לעבט אָהן א מאראָקע, ער גיט א סך צדקה. דיא צדקה אין פושקע, א וואָלטיג אין קישקע (ערשרעקט זיך) איך... איך וויל זאגען, הערשעלע, אז דאָס געלד, וואס מע געווינט צאָהלט אוים דיא קאזנע... וואס הארט דיך? זאָל זיא צאָהלען. (געהט צו מזיק'ען) שש! האָט קיין פּאראיבעל ניט, איך האָב אייך

נעוואָלט פרעגען: (אויפ'ן אויער) וויפיעל איז דער זייגער? (זעצט זיך צוריק.)

ה ע ר ש ע ל ע : און א חוץ אלע זאכען, נאָך וואס דארף איך אזא אוצר מיט געלד? איך וועל גאָר ניט וויסען, וואס מע טהוט מיט דעם.

ח צ ק א ל : ר' הערשעלע, דאס רעדסט דו שוין, זיי מיר מוחל, וויא א צו גרויסער תם. אז דו וועסט שוין קריגען דיא אפּותיקא, וועסט דו שוין וויסען וואס אויפצוטהאָן. אָט, למשל, איך בין א וועבער, מיין מאָטעל איז א וועבער, מיר וועבען כשרה טליתים און פערדיענען דערביי א טרפה מכה. ווער פערדיענט? דער וואס וועבט ניט. מיר שלעפען מיט אונזערע צומאזאָליעטע הענד דיא הייסע קנישעס פון אויבען און ווער שלינגט זיי? א דארמאיעדניק. פאר וואס? ווייל מיר זיינען צו גרויסע קבצנים...

ד אָ ב ע : חצקאל, רעד ניט אזוי געגעז... איך האָב דיא הענד ניט געוואשען.

ח צ ק א ל : דו, אבער, ר' הערשעלע, זאָלסט האָבען געלד, וואָלטען מיר אין דער היים געהאט וועב־שטוהלען און מיר וואָלטען ניט געדארפט ארבייטען דער ניט־גוטער וויים אויף וועמען...

ד אָ ב ע : ניט דאָ געדאכט, ניט אין קיין אידישע שטוב געדאכט.

פ ע ס ע נ י ו : הערשעלע, מיט געלד קען מען זיך אן עצה געבען. וואס דען, דלות מיט צייהן־ווייטאָג איז עפּעס א גרויסער מאכל?

צ י פ ע נ י ו : אונז וואָלט מען באלד געקויפט נייע ווארימע מלבושים. מיינע שיך וואָלטען ניט געוועזן פערבונדען מיט א אָקראיקע און פריידעניו'ן וואָלט מען געגעבען נדן און געמאכט שיינע חתונה־קליידער.

מ אָ ט ע ל ע : דער איד זאָל מיר געבען 50 טויזענד, וואָלט איך באלד צוגענומען אָהן קשיות...

ד אָ ב ע : ר' הערשעלע, אפשר האָט דער איד א גרינגע האנד? מזל וועגדט זיך נאָר אין א גרינגע האנד.

פ ר י י ד ע נ י ו : איך דארף ניט קיין שיינע מלבושים. דער פעטער און מיר אלע זיינען שטענדיג געוועזן צופריעדען אָהן געלד, און גליקליך אויך.

מ ז י ק : ער איז ניט געוועזן גליקליך און צופריעדען, ער האָט נאָר ניט געוואוסט, וואָס איהם פעהלט. דיא אללע אונגליקליכע, וואָס לעבען אין ארמוטה, וואָלטען ניט געוועזן אזעלכע שרעקליכע קבצנים, ווען זיי וואָלטען געוואוסט, וואָס זיי פעהלט! ווען זיי וואָלטען געפאָדערט בעסערעס, וואָלטען זיי בעסערעס געהאט. זאָגט אליין: פאר וואָס, זאָלט איהר ליידען הונגער, קעלט, נויט? פאר וואָס זאָלען אייערע קינדער געהען בארוועס און נאקעט? ווען איהר קענט געווינען 50 טויזענד און לעבען ברחבה? וואָס רעד איך, פופציג טויזענד! איהר דארפט פערשטיין, געלד לויפט צו געלד. וועט איהר נאָר האָבען 50 טויזענד, וועלען זיך שוין דיא טויזענדער מעהרען און מעהרען. ר' הערשעלע, אויב איר ווילט זיך אליין ניט קיין גוטעס, האָט רחמנות אויף דיא יונגע קינדער. זיי פאנגען ערשט אָן צו לעבען אויף דער וועלט.

פ ע ס ע נ י ו : ער איז דען ניט גערעכט?

מ ז י ק : איהר האָט נאָר טעכטער?

ד אָ ב ע : זיא איז א בעזדיטעכע, ניט פאר מיר געדאכט, ניט פאר קיין יודישע טאָכטער געדאכט.

פ ע ס ע נ י ו : (פריינדליך) גוטער פריינד, אונז האָט גאָטט ב"ה ניט געגעבען קיין קינדער. דאָס איז פלימעניצעס. ווען ציפעניו איז געבוירען געוואָרען, איז מיין שוועסטער געשטאָרבען, פריידעניו איז געוועזן אלט צוויי יאָהר. אָט אזא קאראפוזעל געוועזן. האָב איך זייא אויסגעהאָדעוועט און ערצויגען.

מ ז י ק : נעמט, נעמט א צעטיל. איך בעט בא אייך איצט ניט קיין גראָשען דערפאר און איהר טהוט קיינעם דערמיט קיין שלעכטס: זוכען מיטלען, וויא פטור צו ווערען פונ'ם דלות איז קיין עולה ניט. (גיט הערשעלען מיט געוואלט א צעטיל) פופציג טויזענד וואלגערן זיך ניט אין דיא גאסען. 50 טויזענד!

פעסעניו: וויא אזוי וועלען מיר וויסען, אז מיר האבען געוואונען 50 טויזענד?

מזיק: אה, זייט רוהיג, איך וועל אייך שוין לאזען וויסען. איך היט עס אב: איך נעם א פראצענט דערפון.

פעסעניו: אזוי? איהר נעמט אראפ א חלק? בלייבט דאך שוין אונז ניט קיין פופציג טויזענד.

מזיק: ניין, חלילה, איך נעם ניט פון אייער טהייל, איהר קריעגט 50 טויזענד ביז איין גראשען.

הערשעלע: האט קיין פעראיבעל ניט, ר' יוד, איהר האט מיך גאר צוטומעלט. וואס הייסט? אי, גאטעניו פאטער, וואס זאל איך טהון? (האלט דעם צעטיל און ווייס ניט וואס צו טהון)

חאצקעל: ר' הערשעלע, האב קיין פאראיבעל ניט, איך בין א פראסטער מענש, אבער איך מוז דיר זאגען, דער יוד איז גע־רעכט. וואס הייסט, דוא פרעגסט גאטט, וואס דוא זאלסט טהון? דוא מיינסט איהם הארט טאקי באמת, אויב דוא נעמסט א צעטיל צו ניין? נאך מיין שכל נאך: גאטט ב"ה איז טאקי גאטט און א מענש דארף זיין א מענש. וויל מען נעמען א צעטיל, — נעמט מען, — ניין? נעמט מען ניט. אבער איהם דארף מען ניט מישען אין אזעלכע זאכען.

הערשעלע: איך וועל אייך זאגען, אויב איך וועל חלילה געווינען, וועל איך וויסען, אז גאטט ב"ה האט מיר בעצאהלט פאר־אוים פאר אלע תורות, וואס איך וועל אנשרייבען ביז'ן טויט. איך וועל קענען זיצען רוהיג כל ימי און שרייבען ספר תרות פאר ארע־מע מניגים, פאר סאלדאטסקי שולען, פאר בית המדרשן און קלויזען.

מזיק: דאס וועלען מיר שוין זעהען, ווען איהר וועט גע־ווינען־דעם געווינס.

הערשעלע: (בעטראכט דאס צעטיל) אי! וועך קען עס גלויבען, אז דורך א שטיקעל פאפיער קען מען ווערען א'ן עושר. אי! אי! טאטע פאטער אין הימעל, וויא גרויס זיינען דיינע וואונדער? מי כמוך באלים ד', מי כמוך נאדר בקידש, נורא תהלות עושה פלא?

פעסעניו: הערשעלע, אז מיר וועלען האבען געגוג געלד,

וועל איך קענען פאהרען עפים צו א גוטען רופא און איך וועל נאך אפשר אי"ה געבענטשט ווערען מיט א זון.

דאבע: אי, זאלט איהר געזונד זיין, ווייס איך איצט א מיטעל צו קינדער. (שטיל, מזיק הערט) מען גנבעט דיא אלטע טרוקע־נע הושענות, וואס דיא מאנזבילען שמייסען אב און ווארפען ארויף אויפ'ן ארון קודש, דיא הושענות פערקאכט מען אזוי וויא טיי און מע טרינקט עס נייען מאל.

לייזער: (קוקט זיך ארום און טרינקט) מע טרינקט נייען מאל, מע דארף עס גערענקען.

מזיק: (עפענט דעם בומאזשניק, ביי איהם פאלט ארויס א גאלדענער אימפעריאל. ער געהט אן א זייט און שרייבט עפים אין דער זעלבער צייט זאגט ער :) ר' הערשעלע, צו קינדער איז דא א ריכ־טיגערער מיטעל.

ציפעניו: א נו, פעטער לעבען, ווייזט מיר דאס שיינע צעטעלע. (ציינט מאטלען) זעהסט, מאטעלע.

פריידעניו: ווייס איך, וואס איז דארט דא וואס צו זעהען? (ציפעניו גיט א שלעפ ביי מאטלען דאס צעטיל און רייסט אן.)

הערשעלע: (אויסער זיך) אי! איהר האט צוריסען? דער טייוועל זאל אייך! אי! גאטעניו, שטראף מיך ניט פאר דיא רייד. זעה נאר, וואס איך האב געוואלט זאגען!

מזיק: ניש קשה. עס שאדט ניט, ווען עס איז אביסעל צו־ריסען. איך זאג, ר' הערש, צו קינדער איז דא א ריכטיגערער מיטעל א עהרליכער יוד טאר ניט לעבען מיט א'ן עקרה א ווייב מעהר פון צעהן יאהר. חע! חע! איהר גט אב אייער אלטעטשקע און נעמט אייער יונגע, שיינע פלעמעניצע (ציינט אויף פריידעניו.)

פריידעניו: אי! גאט איז מיט אייך, וואס רעדט איהר דאס? וועה איז מיר! וואס רעדט איהר? (זיא פארדעקט איהר געזיכט מיט דיא הענד).

פעסעניו: וואס? הא! (הערשעלע גיט א קוק אויף איהר און קערט זיך אב. פעסעניו וויל עפים זאגען בייז, בעמערקט אבער דעם אימפעריאל און טרעט ארויף מיט'ן פוס און בלייבט שטיין א צומישטע).

מזיק: חא! חא! חא! איך מאך שפאס. א גוטע נאכט. עס איז ניט מעהר, וויא א שפאס. (טהוט אן דעם פעלץ).

דאבע: חאצקעל, ער געהט דאך שוין אוועק. אפשר וואלסט דוא אויך גענומען א צעטיל? פאר וואס קומט זיי אליין פופציג טויזענד? אה! זעהסט, מיר בייסט עפים דאס רעכטע אויג, א סמן אז מיר וועלען טאקי האבען יסורים (זיא קראצט דיא לינקע אויג).

חאצקעל: דאבע, פערגינסט איהם שוין ניט? לאז ער נאר געווינען: וואס ביי איהם, וואס ביי מיר, דאס איז אלץ איינס. דוא וועסט ניט האבען קיין יסורים, ביי דיר בייזט גאר דאס לינקע אויג.

דאבע: דאס איז דאס לינקע? איז דאך דאס גאר א סמן פון א שמחה.

לייזער: (שכור) איז ער געגאנגען צו דערלאנגען א ביסעל משקה פון דער פליאשקע. דוא ביזט, פריידעניו, א ריכטיגער מיטעל, זאגט ער. זעהסט דוא, הערשעלע, דאס איז שוין א גוטער געווינס... ער איז געגאנגען צו דערלאנגען...

הערשעלע: טאטעניו, זיי זיך מטריח, געה צו זיך, איך בעט דיך.

לייזער: ניין! ניין! (זינגט) איז ער געגאנגען צו דער־לאנגען...

הערשעלע: האב קיין פעראיבעל ניט, טאטעניו, איך וויל דיר חלילה ניט פוגע בכבוד זיין. פארקערט, דו זאלסט, חלילה, ניט ליידען קיין בזיונות (נעמט איהם אויף דיא הענד און טראגט איהם).

לייזער: (דריגעט מיט דיא פיס און שרייט) ניין! ניין! לא מיך אב! איז ער געגאנגען צו דערלאנגען...

מזיק: איך האב זיי פערקויפט א לאטעריע צעטיל גיכער, וויא איך האב זיך געריכט. געווינען א גרויס געווינס און ווערען גרינג א עושר איז ניט קיין קלייניקייט. חע! חע! א גוטע נאכט! (געהט.)

פארהאנג.

צווייטער אקט.

(א רייכער זאל. לייזער זיצט אויף א קרעסלא און מאכט א מייזעלע פון זיין גרויסע רויטע נאזטיכעל. ציפע שטעהט ביים שפיגעל און פלעכט איהרע צעפ. אויף א טישעל אין פוטליאר ליעגט הערשעלעס פיעדעלע).

לייזער (גנבעט זיך צו צו איהר) קרע! איא דוא האסט זיך דערשראקען פאר דער מייזעלע? שש! אז דוא וועסט חתונה האבען פאר מאטלען וועל איך פאר דיינע שרצימלאך מאכען א זעל־כע חיהלאך.

ציפעניו: וואס הייסט, איך וועל חתונה האבען פאר מיין שוועסטערס חתן?

לייזער: שש! (קוקט זיך ארום ערשראקען) ניט גערעדט און ניט געטענהט. (זעצט זיך אין א ווינקעלע)

ציפעניו: זיידע, זאגט דעם אמת: אייך געפעלט דאס, וואס מיר זיינען איצט אריין אין דיא הויכע פענסטער? איך פיהל, גלייך איך זאל טראגען דעם פעטערס קאפאטע. עס איז עפים ניט צוגעשניטען צו דער מאס. חא! חא! אויף מיין ווארט, ווען דיא שיך זיינען געווען פערבונדען מיט א קראיקע, האט עס בעסער גע־סקריפעט.

לייזער: קעציל, עס איז נאר ביז וואנען דיינע קבצנישע געוואנהייטען וועלען זיך אויסוועבען. אט איך פיהל בעסער, ווייל איך בין א געבוירענער גביר. שוטה, איז דען דאס שלעכט, וואס מע עסט אללע טאג ראסעל פלייש מיט ווייסע חלה און מע קען אפט א זופ טהון א קאפיטשקע? איז ער געגאנגען צו דערלאנגען

ציפעניו: (חאפט אונטער) א ביסעל משקה פון דער פליאשקע, ע! איהר ווייסט, מע לאכט פון אונז, מע רופט אונז: דיא נייע געבאקטע גבירים.

לייזער: וואָס מיינסט דוא, א אלט־געבאַקענער גביר איז געשמאַקער? איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, איך וואָלט געוועזן גאַנץ צופריעדען, ווען... ווען... קום אהער, איך וועל דיר זאָגען בסוד (זיא לויפט צו איהם ער זאָגט איהר אין אויער) ציפעניו ביי מיר איז ניט, וויא ביי אלע מענשען. (לויט) ביי לייטען האָט א זון דרך ארץ פאר א טאַטען און איך האָב מורא פאר הערשעניו.

ציפעניו: וואָס האָט איהר מורא, ער וועט אייך אָב־שמייסען?

לייזער: יאָ! יאָ! פשוט מורא. איך מאַך זיך הארץ. כלומרשט איך בין א העלד, אָבער איך שרעק זיך פאר איהם. מיט'ן מויל בדחן איך זיך, אָבער דאָ פיהל איך גאר ניט פסחדיג. איך בין א קליין מענשעלע און ער צוקוועטשט מיך מיט זיין לומדות, מיט זיין פרומקייט, מיט זיין גוטסקייט. אז ער איז דאָ, ווערט לייזער בדחן נאָך מיט צוויי ווערשקעס קלענער וויא ער איז, ציפעניו, און איצט זינד ער איז געוואָרען א נגיד, ווען ער גיט א קוק אויף מיר מיט זיינע קאלטע בערטראכטע אויגען, הויבט מיך אָן קיצלען אין דער פאטילניצע. א פנים פון געלד קריגט מען א פראָסט אין דיא אויגען... קינד, איך בין א קליין מענשעלע און קען זיך קיין אָרט ניט געפינען.

ציפעניו: איהר זייט א קליינער מענשעלע און איהר האָט ליעב א גרויסע גלעזעלע.

לייזער: יא, א קליינער מענשעלע בין איך איצט, אָבער עס איז געווען א צייט, א מאָל, שוין לאנג, ווען איך בין געווען אין מיין פאַך גרויס און בעריהמט, ווען איך פלעג קומען אויף א חתונה, פלעגט מען ווייזען אויף מיר מיט דיא פינגער, אלע ווייבער פלעגען אָנהויבען ברומען, אלע מיידלאַך קוויטשען פון פרייד: דאס איז ער! דאָס איז ער! און אז איך פלעג זיך אנידערשטעלען בדחנען פלעגט ווערען שטיל וויא אין א שול צו שמונה עשרה. מיינע אויגען פלעגען זיך אָנצינדען מיט א פייער, מיין הארץ פלעגט אָנהויבען פאָכען און פלאטערן, אלע כלי־זמר פלעגען פון מיר בעגייסטערט ווערען און דיא ערשטע פיעדעלע פלעגט נאָך מיין באגער וויינען

און ריידען... וויא צו ונתנה תוקף פלעגען וויינען דיא ווייבער, דיא כלה האָט געגאָסען ביטערע טרערען. שכ־רע מאנזבילען פלעגען ניכטער ווערען. אָה! עס איז געווען א גוטע, א זיסע, א שיינע צייט. (בלייבט זיצען טרויעריג.)

ציפעניו: זיידעניו, וואָס האָט זיהר אייך פערזאָרגט? אז איהר ווילט, וועלען מיר באלד דאָ שפיעלען א חתונה? שטעלט אייך פאָר, איך בין א כלה. אָט זעץ איך זיך א נידער און פערשלייער זיך (דעקט צו דעם קאָפּ מיט א טיכעל) אזוי שפיעלען זיך איז ניט שלעכט (לאכט).

לייזער: דוא ווילסט הערען? נו, מהיכה תיתא. מאכט א פיעדעלע, טע דע דע דאם (זינגט וויא מען באזעצט א כלה און שטעלט זיך אויף א ביינקעל) אָה! וויין, כלהלע, וויין, עס וועט שוין ניט זיין, וואָס עס איז געווען...

ציפעניו: (מאכט זיך, זיא וויינט) אי!אי! אי! (ווישט כלומרשט דיא טרערען און חליפעט).

לייזער: דיינע פרייע טעג זיינען שוין אוועק, דוא שווימסט איצט צו צו א פרעמדען ברעג. דוא וועסט ניט לאכען מעהר און ניט זינגען, טראָגען קייטען וועכט דוא זיין איצט גע־צוואונגען (ציפעניו הערט זיך צו ערנסט) דיין שעהנע יוגענד נעמט א'ן ענדע, אנשטאָט טאַטע און מאַמע, וועסט דוא לעבען צווישען פרעמדע. דיין יונגע הארץ וועט זיין פולל מיט צרות, וויא מיט א הינדעלע נעבאך, וועט מען שלאָגען מיט דיר כפרות (ציפע וויינט אויף צו אמת) וויא א יונגע קווייטעלע נעמט מען דיך פון דאנעט, אָה, וועה, גיך אָבער וועסט דוא ווערען פערוויאנעט.

ציפעניו: אָי! אויף מיין וואָרט, עס ווערט טאקי קאלא־מוטנע אויפן הארצען. (וויינט).

לייזער: כלה לעבען, עס קומט דיא ביטערע צייט, ווען פון דער היים וועסט דוא זיין זעהער וויט (פעסעניו אריין בעלבתיש געקליידעט) און ווען דוא וועסט וויינען מיט ביטערע טרערען.

פעסעניו: אי, שווער לעבען, וואָס אייך קען איינפאלען! (לייזער דערשרעקט זיך און זעצט זיך אין ווינקעלע). זעה נאָר, דער

שווער מאכט חוזק און זיא וויינט. (ווישט איהר אב דיא טרערען) נאררעלע! שווער, אפנים אז עס איז גוט בלייבט קייז אנדער ארבייט ניט: אָדער שלאָפען אָדער וויינען. אויף מיין וואָרט. זינט מיר האָבען געוואונען דעם גרויסען געווינס, ווייס איך ניט, וואוהין איך זאָל זיך אהין טהון. און הערשעלע איז אויך עפעס אזוי וויא א פרעמ־דער געוואָרען. שטענדיג פערטראָגען, פערזאָרגט... אין אָרימקייט איז מען עפּ״ס נעהנטער איינע צו דיא אנדערע.

ציפעניו: וואָסזשע, מומעניו, איהר האָט שוין חרטה?

פעסעניו: חרטה? חלילה... דאנקען גאָטט, מען שטעלט אלע טאָג דעם סאמאָוואר, עס איז ווארעם, עס איז דאָ וואָס אָנצו־טהון... אָבער איך האָב געמיינט, עס וועט זיין בעסער.

ציפעניו: געווינען דעם געווינס איז אפשר ניט שלעכט, אָבער דאָס, וואָס צוזאמען מיט'ן געווינס האָבען מיר געוואונען אויך מזיק'ן אין שטוב אריין, דאָס מאכט קאליע דעם גאנצען צימעס. חא! חא!

פעסעניו: נארר, ער איז דאָך א שותף. הערשעלע אליין איז דאָך וויא א בלינדער אין געשעפט.

לייזער: ווען הערשעלע וועט קענען מזיק'ן אָהן מזיק'ן, וועט מזיק מעגען געמזיקט ווערען. (גערויש) שא! גזלנים! זיי געהען אהער.! (ערשרעקט זיך. זעצט זיך) לייזער, בעהאלט דעם בדחן (הערשעלע און מזיק אריין. הערשעלע אין א שיינע זיידענע קאפּאָטע, זיי זעצען פאָרט זייער געשפרעך).

הערשעלע: פון וואנען ווייסט איהר דאָס אזעלכע זאכען? (זעצען זיך רעכטס).

מזיק: איך האָב געלייענט אללע ספרי הפילאָזאָפיע, וואָס איז דאָ אין העברעאיש.

הערשעלע: וואָס הייסט, עס זאָל ניט זיין קיין עונש, קיין שטראָף, יעדער מענש זאָל טהון וואָס ער גלוסט? וויא ווילדע חיות וועלען דאָך מענשען זינדיגען, רייסען און טרעטען איינע דיא אנדערע מיט דיא פיס! א מענש אָהן א צוים איז א בעשעפעניש פון גזלה מיט רציחה!

מזיק: און איך זאָג, עס וואָלט געווען בעסער, מיר זאָלען זאָגען צו גאָטט: איך דארף ניט דיין שכר און וויל ניט דיין עונש. שטראָף מיך ניט און בעלאָהן מיך ניט, און נומיר זיין קוויט!

הערשעלע: אז עס זאָל ניט זיין קיין שכר ועונש, וואס דארף דער מענש לעבען אויף דער וועלט? אונזער פרייד איז צו קעמפּפען געגען דעם, וואס מען טאָר ניט און אונזער גליק איז צו טהון, דאס וואס עס איז גוט און הייליג, אָהן דעם איז דער מענש קיין מענש ניט.

לייזער: (אונערוואַרטעט) א מענש איז ווי א שוויין, ער ווייסט ניט וויא אוים און וויא איין (בעגעגענט הערשעלעס בייזען בליק.) ר' אוריאל, זייט זשע מוחל (מזיק געהט צו צו איהם) שש! איך האָב אייך געוואָלט פרעגען וויפיעל איז דער זייגער?

מזיק: ר' הערשעלע דובראָוונערס טאטע זאָל זיך אזוי נאריש מאכען.

הערשעלע: (מיט פערדרוס) טאַטע, האָב קיין פעראיבעל ניט, פאר וואס זיצט דוא ניט בא זיך? דו האָסט איצט א בעזונ־דערן אלקער. (לייזער גיט א קוק, גלייך ער וויל עפּיס זאָגען, דער־שרעקט זיך און געהט ראש אב), יא, גאָטט ב״ה, האָט בעשאפען שלעכטעס כדי דער מענש זאָל קענען גוטעס טהון.

מזיק: וויא באלד ניט דער מענש האָט דאָס שלעכטעס בעשאפען, פאר וואָס זאָל דער מענש בעשטראָפט ווערען דערפאר, וואָס איז ניט דורך איהם געקומען אויף דער וועלט? (נעמט ארויס סיגארען, פעררויכערט) רויכערט א סיגאר, ר' הערש, עס איז זעהער גוטע סיגארען.

הערשעלע: א סיגאר איז א ביטערער לוקסוס פון רויך. ר' אוריאל, גאָטט האָט בעשאפען גוטעס און שלעכטעס און האָט דעם מענשען געגעבען א פרייען ווילען. דעם מענשענס ווילען איז גאנץ פריי. (מזיק קוקט אויף איהם לאנג)

ציפעניו: איהר פערשטייט וואָס זיי רעדען? זיי רעדען איצט אויף קמיעה לשון. נום איך בעסער געהען צום זיידען, ער איז אוועק פון דאנען, וויא א אָבגעשמיסענער, נעבאך. (אב)

מ ז י ק : איהר זאגט, דער מענש האט א פרייען ווילען ?.. ע! איר פרובט דיא סיגארע, עס איז א'ן אייסגעצייכענטע סיגארע זאג איך אייך.

ה ע ר ש ע ל ע : ווייס איך. א נו גיט נום איך פרובען. (פעררויכערט).

מ ז י ק : א פרייער ווילען, זאגט איהר? נו, יא, מען זעהט דאך. וויא קען זיין א פרייער ווילען, אז דער ווילען איז פערצוימט, פערשמידעט ?... ווען דאס וואס איר ווילט, דארפט איר זיך ניט ערלויבען, דאס וואס אייך געפעלט איז פערבאטען, דאס וואס איר פערלאנגט איז ניט ערלויבט דורך געזעצע, זיטטען, מנהגים, פאלשע מיינונגען, נארישע געוואהנהייטען !.. ניין ! וויא באלד עס עקזיסטירט מען טאר און מען טאר ניט, מוז דער ווילען זיין פערקריפעלט. אבער מיר לאזען זיך אריין צו טיעף אין חקירה, איך דארף מיט אייך ריידען פון געשעפט.

ה ע ר ש ע ל ע : פעסי, זיי זשע מוחל, מיר דארפען דא רעדען (צייגט זיא זאל ארויסגיין).

פ ע ס ע נ י ו : א מאל, ווען דוא פלעגסט שרייבען תורות, פלעג איך קענען זיצען, ארבייטען א זאק, קוקען און האבען פערגניגען פון דיר און היינט? נו, זאל זיין אווי (אב).

ה ע ר ש ע ל ע : אי ; זיא האט מיך דערמאנט, איך קלייב זיך נאך אלץ אנפאנגען שרייבען א תורה, וועלכע איך האב צוגעזאגט מנדב צו זיין, און קען זיך אלץ קיין צייט ניט געפינען.

מ ז י ק : איהר וועט מסתמה שפעטער געפינען א צייט. ר' הערש, איך וויל מיט אייך רעדען פון זעהער א וויכטיגען געשעפט. איך האב א פלאן...

ה ע ר ש ע ל ע : אי, דיא געשעפטען! איך האב מורא פאר זיי ניט אומזיסט האבען דיא חכמים געזאגט, אז דער האנדעל איז א גזלנות... קרע! (פערהוסט זיך פון דער סיגארע אוןווארפט זיא פארט) פע !...

מ ז י ק : אמאל איז אפשר דאס האנדלען געווען א רויבעריי, היינט איז דאס א פרייע קאנקורענץ. איהר נעהמט מיט געוואלט

ביי קיינעם ניט אב. איהר ווילט ריזיקירען מיט אייער געלד און עפעס אונטערנעהמען ? טהוט. דער אנדערער וויל אויך דאס זעלבע טהון ? קיינער פערוועהרט איהם ניט האסט שכל, וועסטו פערדיענען. האסט ניט קיין שכל ? וועסטו ברעכען דעם קאפ.... הערט, איך מיין, מיר זאלען אויפהערען געבען געלד אויף פראצענט... ערשטענס, איהר זייט אן עהרליכער איד, און אייך פאסט עס גאר ניט. אמת, מיר געבען געלד נור מיט א שטר עיסקא אין וועלכער מיר שרייבען, אז דער פראצענט וואס מיר נעהמען איז קיין פראצענט ניט. אבער נאך וואס זאגט איהר נאררען גאטט מיט אזא פארטעל ? דאס וואלט מיך נאך ניט אזוי געהארט, עס איז א דאגה, נאררט איהם, אז ער לאזט זיך.

ה ע ר ש ע ל ע : אוי, ר' אוריאל, זייט איהר אן אייזערנער אפיקורס !... הארט אויס, גאטט וועט אייך אבגעבען דערפאר מיט פראצענט און אהן א שטר עיסקא. חע־חע !

מ ז י ק : צווייטענס, אין אזא קליינע שטעדטיל וועלען אונזערע פראצענט־אפעראציעס ניט קענען פערוואנדעלט ווערען אין א גרויסען באנק־געשעפט. מיר קענען שטענדיג האבען קבצנ'ישע קליענטען מיט קליינע הלואות... קבצנים טויגען בעסער צו אן אנדער זאך, פשוט צו דער ארבייט, אבער ניט צו פראצענט...

ה ע ר ש ע ל ע : ר' אוריאל, איך ווייס נאר איין זאך : וואס מיר זאלען ניט טהאן מיט'ן געלד, עס איז ניט ספרי תורות שרייבען. ווען איך האב געשריעבען א ספר האב איך וועוואוסט, אז איך וועל דערפון קיין עושר ניט ווערען, איך האב זיך אבער געפיהלט גליקליך דערמיט, וואס איך האב געטהאן א הייליגע ארבייט, א מלאכת אלקים. הפנים דיא בעפריעדיגונג ליעגט ניט אין דער זאך אליין, וואס מיר טהוען, נאר אין דעם ציעל, צוליעב וואס מיר טהוען דאס, וואס איז דער ציעל פון רייכקייט ?

מ ז י ק : אוי, הערט אויף צו זיין א בעל חלום. זייט א פראקטישער מענש און האט פראקטישע ציעלען :

ה ע ר ש ע ל ע : אז איך ווייס ניט, נאך וואס דארף איך דאס !

מ ז י ק : טייערער פריינד, זאגט מיר נאר, איר וואלט געוואלט ווערען צוריק א קבצן, וואלגערן זיך אין א פינסטערע, קאלטע דירה, געהן בארוועס און נאקעט און עסען בולבע מיט ברויט ?

ה ע ר ש ע נ י ו : דעם אמת געזאגט : ניין ! אבער אז איך בין זאט און אנגעטהאן, נאך וואס זאל איך זוכען נאך מעהר עשירות ? איך וועל דען קענען עסען פינף ווארעמעסען און טראגען 7 קאפאטעס ?

מ ז י ק : נאך וואס ? וואס רייכער איהר וועט זיין, וועט איהר ווערען אלץ פרייער, שטארקער, קלוגער. איהר וועט האבען מעהר כבוד, מעהר פערגניגען, איהר וועט קענען מאכען גליקליך זיך און אייערע קינדער נאך אייך. יא ! יא ! איהר קענט נאך האבען קינדער, איהר זייט א יונגער מאן, פול מיט לעבען, מיט קראפט.

ה ע ר ש ע ל ע : קינדער ? אוי ? רעדט מיר ניט דערפון, איך בעט אייך. דאס רופט ביי מיר ארויס שרעקליכע, זינדיגע געדאנקען.

מ ז י ק : דער מענש, וואס האט ענערגיע שרעקט זיך ניט, ער ערגרייכט שטענדיג אללעס, צו וואס ער שטרעבט. א שוואכער מענש זינדיגט אבער יעדען אויגענבליק מיט זיינע געדאנקען. דער שטארקער מענש טהוט אב מיט איין מאל. איז דאס א זינד, האט ער איין מאל געזינדיגט. איז דען בעסער טויזענד מאל זינדיגען מיט דיא געדאנקען, איידער איין מאל מיט א טהאטזאכע ? אוי, זייט ניט קיין צבוע'יאק !

ה ע ר ש ע ל ע : דאס איז אמת. גאטט ווייס דאך שוין, אז איך וויל זינדיגען און אז איך זינדיג מיט דיא געדאנקען ! ווייל מיר האבען אבער מורא פאר מענשען, זיינען מיר פאלש און פערבארגען...

מ ז י ק : אבער, ר' הערשעלע, הערט אויס מיין פלאן : עס האנדעלט זיך אויך וועגען א הייליגע ארבייט, א מלאכת אלהים. מיליאנען יודען דארפען נאך דערוויילע האבען טליתים... דא אין שטעדטיל ווערען דיא טליתים פאבריצירט פון קליינע אונטערנעהמער, אדער פון דיא ארבייטער, פון דיא וועבער אליין... מיר וועלען דא ערעפנען א טליתים פאבריק מיט מאשינען, דאמפף און אלע זיעבען זאכען... דיא קליינע אונטערנעהמער וועלען אונז מוזען אפראמען דעם וועג און דיא ארבייטער וועלען מיט דאנקבארקייט געהן אלע צו אונז ארבייטען. בערעכענט נאר, וואס איהר טהוט אויף : איהר בעשעפטיגט אייך מיט א געטליכע סחורה, איהר גיט ארבייט הונדערטער ארימע לייט, איהר וועט דאס גאנצע שטעדטיל אנפילען מיט קאמערציע און פרנסה. דיא עהרליכע אידען וועלען קענען האבען גוטע טליתים און ביליג... ווארום אונז וועט זיך לוינען.

ה ע ר ש ע ל ע : זעהט איהר, דאס געפעלט מיר ! דאס איז א גוטער פלאן ! א זאך וואס קען זיין גוט און ניצליך פאר אלע, דאס געפעלט מיר ! ר' אוריאל, איהר האט א גוטען קאפ און איך מיין, אז קיין בעסערען בעל עצה האט מיר גאט ב"ה ניט געקענט צושיקען... יא, גאטעניו פאטער, דער פלאן געפעלט מיר ! (זיפצט).

מ ז י ק : דער פלאן געפעלט אייך, דער בעל עצה, גאטט זיי דאנק, געפעלט אייך אויך און דאך זייט איהר עפעס אזוי אונמוטהיג. ר' הערשעלע, איהר האט יסורים. איך פיהל, איהר טראגט אין הארצען א פערבארגענעם ווייטאג. (פלוצלינג פריידעניו'ס שטימע. זיא זינגט „מזמור לדוד" זיי בלייבען שטיל. מזיק בעטראכט איהם).

ה ע ר ש ע ל ע : ר' אוריאל, איהר זייט א קלוגער מענש, איהר זייט מיר געוויס ניט קיין שונא... איך האב שוין לאנג געוואלט מיט אייך זיך אן עצה האלטען... אויף זיך אליין האב איך מורא צו פערלאזען זיך אין אזא זאך... עס איז קיין קליינינקייט ניט. און... און... איך וועל אייך זאגען דעם אמת : אויב איך זינדיג אפט מיט מיינע געדאנקען, אויב איך טראג א ווייטאג אין הארצען, זייט איהר אין דעם אויך אביסעל שולדיג.

מ ז י ק : איך ? גאטט איז מיט אייך !

ה ע ר ש ע ל ע : נאך לאנג... דעם ערשטען אבענד ווען איהר

זייט געווען ביי אונז.... האָט איהר געזאגט : אז... אז פריידעניו... מיין ווייב'ס פּלימעניצע... אז...

מ ז י ק : וואס האָב איך, חלילה געקענט זאגען פון פריידעניו? (הירּאָניש) האָב איך געזאָגט, אז זיא איז שעהן וויא א ראָזע אין מאָנאט מאי, רייצענד וויא דיא שטראהלען פון דער זונן, דאָס איהרע צוויי אויגען זיינען וויא לייכטענדע שטערן, איהר שטימע וויא דיא מוזיק פון ענגעלן, איהרע צייהן געטאָקט פון פּערלמוטער. איהרע ליפּען וויא צוויי רויטע רובינען, איהר האלז געשניצט פון מארמעל?... אָדער וואס האָב איך געזאגט?

ה ע ר ש ע ל ע :ביידע זיינען זיי אויסגעוואקסען ביי מיר אין שטוב, אבער זיא איז מיר שטענדיג געווען ליעבער. מיט אייער איין וואָרט האָט איהר' אויסגעגראָבען א געדאנק, וואס איז געווען טיעף בעהאלטען, פון וועלכען איך האָב פריהער קיין צייט און קיין העזה געהאט צו טראכטען... איצט וויל איך דעם געדאנק צוריק בעגראָבען און ער האלט זיך שטארק פאר מיין מוח... איך טרייב איהם פון זיך און ער לאָזט מיך ניט אָב. גאָטעניו, איך ווייס ניט, וואָס זאָל איך טהון?

מ ז י ק : גאָטט האָט געשאפען אין'ם מענשענס לעבען פיעל פרייד און גליק... דער מענש דארף נאָר איינס טהון : לעבען און געניסען. נאָר איין מאָל לעבט מען אויף דער-וועלט. ר' הערשעניו. דיא צייט שטעהט ניט, דיא יאהרען פליהען, דיא לוסט געהט פאָראיבער.

ה ע ר ש ע ל ע : וואס רעדט איהר דאס? דאס איז ניט קיין יודישע רייד, ניט קיין יודישע געדאנקען! לאָזט מיך! (מזיק האלט איהם) לאָזט מיך! איהר ווילט מיך פערגיפטען מיט אייערע אפּיקורסישע געדאנקען! איהר ווילט מאכען א תל פון מיין לעצטען פונקען יודישקייט! לאָזט!

מ ז י ק : שא! וואס מאכט איהר אזא ליארם? טהוט, וויא איהר פערשטעהט. איך זאג אייך נאָר, עס איז דאָ געפיהלע, וועלכע ריידען צום יודען, וויא צו יעדען מענשען. פארקעהרט, אויב איהר זייט אין דער אמת'ן א פרומער, כשר'ער איד, וויא

קענט איהר לעבען מיט אן עקרה העכער צעהן יאהר? ווייסט איהר דען ניט, אז דאָס ווערט גערעכענט פאר אזא הטא, וויא אונן בן יהודה האָט געטהאָן, און עס קען זיין, איהר זייט גאָר חייב מיתה דערפאר? און א חוץ אללע זאכען טאקי וואס איז דעם מענשענס לעבען אויף דער וועלט אָהן קינדער? פאר וואָס זאָלט איהר אליין רויבען ביי זיך דעם גרעסטען נחת, דיא גרעסטע נחמה? איהר האָט איצט געגוג מיטלען אייער ווייב צו פערזאָרגען ביז'ן טויט... זיא וועט קענען לעבען בעסער, וויא איהר האָט זיך אמאָהל גע־חלום'ט... איהר ווילט מיך פאָלגען? טראכט ניט, וואנקט ניט, געגומען און געטהאָן און שוין... בייא אונז יודען טרעפען זיך אללע טאָג אזעלכע זאכען... גראָע גרייזע זקנים גט'ן זיך מיט זייערע אלטע ווייבער און נעהמען יונגע מיידלאך... איהר זייט נאָך א יונגער מאן. אָה! איהר טראכט צופיעל פון יעדע נאריש־קייט, דערפאר האָט איהר קיין בעשלאָסענהייט צו טהון עטוואס. (פריידע זינגט) הא? זיא געהט אהער... אָי! וואס זאגט איהר פאָרט? איך האָב פערגעסען פערשליסען דיא קאססע (געהט און זינגט נאָך איהר : גם כי אלך בגיא צלמות, האָב איך ניט מורא פאר שלעכטס (צום הימעל איראָניש) כי אתה עמדי... דו ביזט מיט מיר. חא! חא! חא! (אב).

ה ע ר ש ע ל ע : הארט אויס, ר' אוריאל! בלייבט.. פּונקט איצט נאָך דיא רייד בלייבען אליין מיט איהר. ווען דער גאנצער גוף ברענט און דער קאָפּ איז צומישט? דאכט זיך, וויא ער רעדט, איז דאָס א גערעכטע זאך... על פי דין בין איך אויך גערעכט... פון דעסטוועגען פיהל איך אָבער דאָך, אז מיר קומט ניט קיין קניפּ אין בעקעלע דערפאר... מסתמא איז דאָך דאס ניט זעהר כשר. ניט לאנג געטראכט, זאגט ער, גענומען און געטהון! (זעצט זיך לעבען טישעל וואו דאס פידעלע ליגט) גאָטעניו, איך האָב מורא, איך האָב מורא! איך האָב מורא! (ער קלאפּט צונויף דיא הענד און ציטערט אזוי, דאס צוזאמען מיט איהם ציטערט דאס טישעל. פריידע קומט.)

פ ר י י ד ע נ י ו : פעטער, וואס איז מיט אייך? (ער פאָרדעקט זיין געזיכט) איהר פיהלט שלעכט, חלילה? (וויל נעהמען זיין

האנד, ער לאָזט ניט) וואס איז? איהר זייט בייז אויף מיר?

ה ע ר ש ע ל ע : יא, איך בין בייז, אבער ניט אויף דיר, חלילה, איך בין בייז אויף זיך... איך בין בייז, ווייל איך בין דיא לעצטע צייט ביסלעכוויז אלץ געוואָרען אן אנדערער... פריידעניו, איך האָב מורא, איך בין שוין ניט הערשיל דובראָוונער מעהר...

פ ר י י ד ע נ י ו : איך זעה, איך פיהל און פערשטיי, דאָס דער מאן, וואס רעדט איצט צו מיר, איז ו' הערשעלע דובראָוונער און ניט קיין אנדערער...

ה ע ר ש ע ל ע : פריידעניו, דו ביזט א קלוגעטשקע, ביזט א גוטע, ביזט א כשר קינד און איך ווייס, דיר מעג מען זאגען דעם גאנצען אמת... הער : איך לעב שוין מיט דער מוהמע עטליכע און צוואנציג יאהר און מיר האָבען ניט קיין קינדער... (זעהר אויפגע־רעגט) יא, מיר האָבען ניט קיין קינדער... איך האָב צו'ן איהר חלילה גאר ניט, זיא איז א פרומע כשרה אידענע און האָט מיר, חלילה, קיינמאָל ניט אָנגעטהאָן קיין עגמת נפש... אבער... ע, פער־שטעהסט, אן עהרליכער איד טאָר ניט לעבען מיט א ווייב אן עקרה. א איד דארף חתונה האָבען נאָר צוליעב קינדער, אז ניט טאָר מען גאָר ניט חתונה האָבען... און א חוץ אללע זאכען, איך וויל האָבען א קינד.. כאָטש איין קינד... יא! וועה איז מיר, ווען איך זאָל האָבען איין זוהן! יא, פריידעניו, הפנים איך וועל מוזען דער מומען געבען א גט.

פ ר י י ד ע נ י ו : אָרימע, אונגליקליכע, מומעניו, וועה איז מיר פאר איהר הארץ!

ה ע ר ש ע ל ע : עס איז טאקי נעבאך זעהר א גרויסער רחמנות אויף איהר, אבער זיא איז אן עהרליכע אידענע און וועט געוויס מקבל באהבה זיין דאס, וואס דער אידישער דין פאָר־דערט... הער, פריידעניו, איך האָב דיך געוואָלט פרעגען... ע... ע... שטעל זיך פאָר, איך האָב זיא שוין אבגע'גט און... און...

פ ר י י ד ע נ י ו : איהר דארפט גאר ניט זאגען מעהר! איך זאָל זיין א פאלשע, וואָלט איך זיך געמאכט, אז איך פעשטעה גאָר ניט און ווייס ניט פון וואס צו זאגען. איך וויל ניט זאגען קיין

ליעגען, פעטער... ניט אומזיסט האָט עס מיר געגעבען א קלאָפּ, וויא מיט א דוננער איבערן קאָפּ, ווען... דאמאָלס... חנוכה... צו דער פינפטער ליכטעל... איהר געדענקט, ווען ר' אוריאל האָט געזאגט? ניט אומזיסט ווער איך פערציטערט יעדעס מאָל ווען איהר גיט א קוק אויף מיר!.... אבער פערגעסט ניט, זיא איז מיין צווייטע מוטער... און זאָל מיך גאָט שטראפען, אויב איך וועל איהר, חלילה, עפּעס בייזעס טהון.

ה ע ר ש ע ל ע : קינד, ווער קען דאָס האָבען א הארץ איהר טהון שלעכטס? אז זיא וועט ניט וועלען מיט איהר גוטען פרייען ווילען נעהמען א גט, וועל איך זיא ניט נויטען, חלילה... אָבער... אויב יא... און... און... אויב זיא אליין וועט איינוויליגען, אז גיט אן אנדערע, א פרעמדע זאָל פארנעהמען איהר פלאץ דאָ... וועסט דו... (ציטערט מיט'ן גאנצען קערפּער) וועט... מיינסט דו... אז... אָי! פריידעניו, וויא שווער עס איז צו ריידען פון אזעלכע זאכען! (ז:י שווייגעןביידע לאנג.) דו שווייגסט?

פ ר י י ד ע נ י ו : פעטער, איהר פיהלט אליין און איהר ווייסט, וואס איך קען ענטפערן... עס איז איבריג צו ריידען.

ה ע ר ש ע ל ע : אָה! פריידעניו, פארגעס ניט, דו ביזט א יונג קינד, און איך בין 42 יאָהר אלט.

פ ר י י ד ע נ י ו : אָה! וואָס רעדט איהר? אין מיינע אויגען, א יונגער מאן לעבען אייך ווייזט אויס וויא א נארישער קונדוס, א גאָר נישט! ווען איהר זאגט עטוואס איז גלייך, וויא א נביא רעדט און וואס איהר טהוט, — טהוט איהר וויא אן איידעלער, אונגעוועהנליכער מענש. אָה! פעטער, ווען איהר נעהמט אייער פידעלע און אייערע אויגען ווערען בעגייסטערט און דאס פנים ווערט בעלייכטעט מיט א הימלישע ליכט, גלייך וויא דיא שכינה רוהט אויף אייך... דאן... דאן... מיין איך, אז מיין הארץ, מיין זעעלע, מיין לעבען, אללעס יעהערט ניט מעהר צו מיר... און איך דענק, וויא גליקליך וואָלט איך געווען, ווען איך זאָל קענען ביז'ן טויט בלייבען אין דעם הויז, וואו איהר זייט! ווען איך זאָל קענען בלייבען בייא אייערע פיס. (לאָזט זיך אראָב

מיט א געפיהל פון פערגעטערונג צו זיינע פיס. הערשעלע גיט א קוק אויף איהר נעהמט דאס פידעלע און שפיעלט „מזמור לדוד“. זיא קוקט אויף איהם און סופלירט דיא ווערטער. ווען זיא זאגט: „גם כי אלך בגיא צלמות“ קומט שטיל מ ז י ק און בלייבט שטעהן אונבעמערקט. נאך'ן שפיעלען בלייבען ביידע לאנג שטילל.)

פ ר י י ד ע נ י ו: (מיט א פערשטיקטע שטימע) פעטער, איך מיין, אז איך האב אייך ליעב...

ה ע ר ש ע ל ע: אבער... אויב... חלילה... טאמיר, פריידעניו, זינדיגען מיר צו גאטט ב"ה?

פ ר י י ד ע נ י ו: איך ווייס ניט... עס קען זיין, אבער איך מיין, אז איך האב אייך זעהר שטארק ליעב!

ה ע ר ש ע ל ע: קינד, פריידעניו, אפשר טארען מיר נאך ניט דענקען דערפון... אפשר איז דאס אן אונגליק?

פ ר י י ד ע נ י ו: איך ווייס גאר ניט! פעטער, איך זאג נאר דעם אמת: איך האב אייך ליעב.

ה ע ר ש ע ל ע: (אויסער זיך) אי! געוואלד, רבונו של עולם! אויב עס איז אויף מיר חלילה נאר אן אנשיקעניס פון'ם שטן, העלף מיר! פערלאז מיך ניט, גאטעניו! איך האב נאך אין מיין לעבען ניט געפיהלט, וויא איך פיהל איצט! איך וועל חלילה פון זינען אראפ! איך וועל חס ושלום פערגעסען, אז איך בין א יוד, אז איך בין א מענש, אז עס איז דא היילינע געבאטט, אז עס איז דא א גאטט, כביכול! אי! איך...

מ ז י ק: ר' הערשעלע, איך האב אייך געוואלט פרעגען... (פריידעניו ערוואכט וויא פון שלאף. שטעהט אויף און געהט לאנזאם אב.)

ה ע ר ש ע ל ע: יא, ר' אוריאל, איהר זייט גערעכט, וויל מען עטוואס טהון, דארף מען ניט טראכטען א סך. ווארום וואס מעהר מען טראכט, זינדיגט מען מעהר. (צ י פ ע נ י ו לויפט אריין און עפענט דיא טיהר פון מיטטען.)

צ י פ ע נ י ו: נאר כלי־זמר פעהלען, ווייטער איז דאס א גאנצע חתונה.. אללע מחותנים זיינען דא! חא־חא־חא! זייט

מקבל פנים, חתן'ס צד געהט! (פ ע ס י ע ערשיינט.)

פ ע ס ע נ י ו: (אין טיהר) קומט אריין! קומט אריין! הערשעלע איז דא!

(חצקאל, מאטעל און דאבע).

א ל ל ע: גאטט העלף! גאטט העלף! (מזיק נעהמט פאפיער זעצט זיך שרייבען.)

פ ע ס ע נ י ו: זיצט! זיצט! עס איז דאך אזא שמחה, אז מען דערזעהט איצט א מענשען אין שטוב. איין ווייל... איך ברענג באלד איינגעמאכץ, לעקאך און פערבייסען (אב).

צ י פ ע נ י ו: זעהט נאר, מאטעלע האט עס א שעהנע נייע קאפאטע. פי! (גיט א פייף).

ד א ב ע: שטיפעריין, מען טאר ניט פייפען אין שטוב: מען רופט צונויף דיא ניט־דא־געדאכטען.

מ א ט ע ל ע: זיא איז אליין א ניט־דא־געדאכט.

ח צ ק א ל: וואס מאכסט דו, ר' הערשעלע? דו זעהסט אויס, חלילה, וויא דיר פעהלט עפעס.

מ ז י ק: (זיצט באם טיש און שרייבט) יעדען מענש פעהלט עטוואס; דעם, וואס פעהלט גאר ניט, דער איז קיין מענש ניט.

ח צ ק א ל: האב קיין פאראיבעל ניט, האסט אפשר איצט קיין צייט ניט? איך בין געקומען צו דיר ריידען●מכח צוויי זאכען, צוויי ענינים. ר' הערשעלע, מיר זיינען אלטע גוטע פריינד און זינד גאטט האט דיר געהאלפען און דו ביזט אויפגעקומען....

ד א ב ע: קיין עין הרע, קיין בייז אויג... דעם ניט גוטען אויף צופיקעניס, טפו! (שפייט).

ח צ ק א ל: ...האב איך שטענדיג גערעכענט, אז דו האסט, איז פונקט אקוראט, וויא איך האב... נאר אז איך האב ניט געדארפט, האב איך ניט געבעטען.

ה ע ר ש ע ל ע: ביזט גערעכט, חצקאל... פארגעס אבער ניט, איך האב א שותף, ער האט אויך א דעה. (מזיק געהט נעהמען פאפיר. ל י י ז ע ר קומט אריין שטיל, ערשראקען און קוקט זיך ארום.)

ח צ ק א ל: איך בין א פראסטער שלש סעודות און וועל

דיר זאגען: נאך מיין שכל, איז דאס, וואס דער מזיק איז א שותף אין'ם געלד און האט א דעה בייא דיר, — ניט זעהר יעלה ויבוא'דיג.

ל י י ז ע ר: עס איז א יעלה ויבוא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר (א קוק אויף'ן זוהן און ער שרעקט זיך). ר' חצקאל, איין אויגענבליק (חצקאל געהט צו איהם) שש! איך האב אייך געוואלט פרעגען: היינטיגען שבת בענשט מען ראש חודש? (ער זעצט זיך אין א ווינקעלע).

ח צ ק א ל: אי, דולט מיר ניט דיא פיאטע איצט מיט ראש חודש! (הערשעלע געהט צום פאטער און זאגט איהם עפעס שטיל מיט כעס).

ד א ב ע: אי! וואס זאגסט דו פארט? מיר בייסט עפעס אין נאז, עס איז א סימן אז מען וועט זיך חלילה קריגען (מזיק געהט צו מאטעלען.)

מ ז י ק: מ א ט ע ל ע, וואס איז דאס? איהר טראגט גאר א אוירינגעל, וויא א אידענע?

מ א ט ע ל ע: יא, איך טראג אן אוירינגעל, אבער ניט וויא א יודענע, וויא א בחור. (ציפעניו לאכט).

ד א ב ע: אי, לאנג לעבען זאלט איהר, איהר ווייסט, וואס פאר אן אוירינגעל דאס איז? עס איז געקליבען געווארען זיעבען שטיקלאך זילבער פון זיעבען פאאר פאלק, וואס האבען זיעבען שווער און שוויעגערס און זיעבען טאטעס און מאמעס. ער איז א ציטעריגער ביי אונז און דאס אוירינגעל איז א שמירה. כל זמן ער טראגט איהם, קען דער ניט־דא־געדאכט ניט שטעהן אין זיינע ד' אמות.

מ ז י ק: (בעטראכט דאס אוירינגעל) אזוי? דאס איז מערקווירדיג. (זעצט זיך צוריק.)

צ י פ ע נ י ו: (גיט מאטעלען א קניפ) מאטעלע, אז דו ביזט יא א ציטעריגער, פאר וואס ציטערסט דו ניט? (דאבע גיט א מאך אויף איהר).

ה ע ר ש ע ל ע. (זעצט זיך צוריק אויף זיין ארט) נו, חצקאל, לאמיך הערען, וואס האסט דו געוואלט זאגען?

ח צ ק א ל: איך וועל דיר זאגען אהן הקדמות: מיר מאכען איצט טליתים, איך און מיין מאטעלע... מיר זיינען גוטע וועבער און אז מיר טהוען א מלאכה טהוען מיר!

ד א ב ע: אי, איז ער א בעל מלאכה, קיין בייזע אויג זאל איהם ניט שאדען. (שטיל) ער ווייסט ניט, אז איך גיב איהם טרינקען אלע אין דער פריה וואסער, געקאכט אין קעפלאך פון פאסטערנאק מיט שאלעכץ פון קנאבעל, דאס איז זעהר גוט צום געזונד.

ח צ ק א ל: דיא בעלי־בתים, בייא וועלכע מיר ארבייטען, זיינען רוצחים און גזלנים. זיי זאגען, אז בייא טליתים דארפען ארבייטען נאר עהרליכע, כשר'ע אידען און אליין זיינען זיי טרפה הערצער און קעשענע־שניידער. הם! ער איז אליין א גנב און וויל דער ארבייטער זאל זיין א צדיק! האבען מיר זיך מישב געווען עטליכע וועבער און איך מיט מאטלען און מיר ווילען מאכען א אייגענע חברותא... בעריל לאפטיוך איז אויך מיט אונז. ער ווייס פון אזא מין קראכמאל, וואס אפילו פראסטע טליתים קענען אויסווייזען וויא זיידענע, וויא אנטיק מארע... אזוי מיט פאסען... בין איך געקומען, דו זאלסט אונז געבען געלד... עס וועט הייסען: דו לאיסט מיר...

ה ע ר ש ע ל ע: יא, פאר וואס ניט? (א קוק אויף מזיק'ען און ערשרעקט זיך וויא לייזער). איך וואלט דיר געוויס געגעבען, נאר, דו פערשטעהסט, דו דארפסט דאס איצט גאר אין גאנצען ניט. מיר עפענען דא, אי"ה, אין גיכען א גרויסע טליתים־פאבריק און איהר וועט אי"ה אללע זיין פערזארגט, אללע.

ח צ ק א ל: אזוי? נו, ווייסט דו וואס? נאמיר אללע זיין שותפות... איין חברותא...

ה ע ר ש ע ל ע: דו וועסט זעהען, דיא גאנצע שטעטיל וועט זיין כמעט אזוי וויא בשותפות מיט אונז. קיינער, חלילה, וועט זיך ניט נויטהיגען אין ארבייט און אין פרנסה.

ח צ ק א ל: אזוי? הייסט עס ניט געטאנצט מיט'ן בערן! נו, נו, מיר וועלען זעהען. איצט מכח דעם צווייטען עסק. איך

וואָלט דיך געוואָלט פרעגן, ר' הערשעלע, וואס הערט זיך מיט אונזער שידוך? פריידעניו איז עפּעס אי יאָ א כלה, אי ניט א כלה. עס איז עפּעס אזא שדוך, וואס איז ניט קיין טומטום און ניט קיין אנדרגנות... איך פערשטיי ניט, וואס דאַרף מען נאָך אָבציהען און אָבלעגען? אי מאַטעלע, אי פריידעניו, זיי זיינען שוין ביידע ראוי...

ד אָ ב ע : קיין בייזע אויג!

ח צ ק א ל : ראוי לחופה ולקדושין.

ל י י ז ע ר : ברוך אתה ד' מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושין.

ה ע ר ש ע ל ע : (בייז) טאטע! (לייזער ערשרעקט זיך און בעהאַלט זיך אין זיין ווינקעלע.)

מ ו י ק : (געהט צו הערשעלען) איהר זעהט, דער חשבון איז ריכטיג. (שטיל) ר' הערשעלע, האָט איהר שוין אָנגעהויבען, שטעלט אייך ניט אָב אין מיטען וועג. געדענקט מיין עצה: גענומען און געטהאָן! (זעצט זיך צוריק).

ה ע ר ש ע ל ע : יאָ, ר' חצקאל, דו ביזט גערעכט. (ציטערט) מכח דעם איז ווירקליך צייט צו ריידען. איך וויל אָבער, מען זאָל פריהער... פריהער זאָל מען הערען, וואס זיא... וואָס פריידעניו אליין וועט זאָגען... (פ ע ס י ע קומט מיט א פאַדנאָס פול מיט פערבייסען און סאלפעטקעס.)

פ ע ס ע נ י ו : איהר זעהט? ניט צו פערזינדיגען... (נעהמט א סאלפעטקע) אָבער, אָט דיא זאכען ווייס איך ניט, מען דאַרף דאס פאר'ן פערבייסען, אָדער נאָך'ן פערבייסען?... (שטעלט אויף'ן טיש).

צ י פ ע נ י ו : אָט רוף איך שוין אריין פריידעניו. א סוף! דיא עלטערע שוועסטער אראָפּ פון מארק, וועט דיא אינגערע אויך קענען האָבען א האָפנונג. חאַ! חאַ! חאַ! זיידע, ווען איך וועל ווערען א כלה, וועט איהר מיך בעזעצען. (אָב, רעכטס). (הערשעלע ציטערט.)

פ ע ס ע נ י ו : וואס איז, הערשעלע? זעהט, וויא ביי איהם ציטערען דיא הענד, גליידך וויא ער וויל, חלילה, אימיצען בע

גזל'ענען. דאָבע, פערבייסט, דאָס איז געבאקען געוואָרען אויף הוילע ווייסעכלאָך פון אייער.

ד אָ ב ע : קיין עין הרע, געראָטהען בייא אייך. אָט! אָט! מיר ווערען דאָך באלד אמת'ע מחותנת'טעס. (צוקושט זיך מיט איהר) (פ ר י י ד ע און צ י פ ע קומען.)

ה ע ר ש ע ל ע : פריידעניו, איך האָב דיך געוואָלט פרעגען... דאָס הייסט, ניט איך. ר' חצקאל פרעגט... ער וויל וויסען וואס הערט זיך מכח'ן שידוך.

ח צ ק א ל : איך וועל דיר זאגען, וויא א פּראָסטער מענש: דו ביזט עפּעס צו קידער־ווידער'דיג. איך ווייס, אפשר געפעלט דיר איצט ניט אונזער גאנצער משא ומתן? ביזט יעצט פון דיא גדולים און מאָטעל איז א זוהן פון חצקאל דראכמע.

פ ר י י ד ע נ י ו : דער שידוך? ר' חצקאל, איך וועל אייך זאָגען דעם אמת: קיין תנאים איז דאָך בייא אונז ניט געווען. אויב איך האָב פריהער געשוויגען, איז ניט ווייל מאָטעלע איז מיר געווען געפעלען. איך האָב נאָר געמיינט, אז עס דאַרף אזוי זיין... אָבער איצט... זייט ניט בייז אויף מיר, איך קען ניט...

ד אָ ב ע : מאָטעל האָט אויך ניט גע'חלש'ט נאָך דיר... פאר דיר האָט ער מורא און פאר ציפעניו'ן לויט... חצקאל, זעהסט? איך האָב דיר געזאָגט, איך האָב געזעהן אין חלום א שווארצע קאץ... אָט האָסטו דיר!

פ ע ס ע נ י ו : פריידעניו, דו ווילסט ניט דעם שידוך? וואס הייסט עפּעס? פאר וואס?

ל י י ז ע ר : (פון זיין ווינקעלע) זיא וויל בעסער בלייבען אין דער היים, אין אייגענע הענד...

ה ע ר ש ע ל ע : (בייז) טאטע, ווילסט זיצען וויא א מענש, זיץ דאָ, און אז ניט, וועל איך דיך בעטען, דו זאָלסט זיך מטריח זיין!...

צ י פ ע נ י ו : אזוי? איהר שטעהט ניט אָן! א גאנצע בת־מלכה געוואָרען. זאָג אליין, מומעניו, איז ניט א רחמנות אויף מאָטעלען?

מ אָ ט ע ל ע : מיינט ניט, איך וועל זיך שטארק נעהמען צום הארצען. איך מיין, עס איז ניט גוט צו האָבען א ווייב, פאר וועלכע מע מוז זיך שעמען...

צ י פ ע נ י ו : געוויס דאַרף מען זיך שעמען פאר איהר זיא איז ניט פון אונזער משפחה!

פ ר י י ד ע נ י ו : איך בעט אייך, פערצאַפּט מיר ניט דאָס בלוט אומזיסט.

צ י פ ע נ י ו : איך מיין, מי מעג האָבען א פעטער א גביר, און זיין ר' חצקאל דראכמע'ס שנור איז גאָר קיין בזיון ניט.

פ ע ס ע נ י ו : פריידעניו, אויב עס איז דערפאר, ווייל דעם פעטער האָט גאָט ב"ה געהאָלפען און דו האלסט זיך גרויס, איז דאס זעהר א גרויסע עולה.

ד אָ ב ע : געדענקסט, מאָטעלע, אז מיר זיינען געגאַנגען אהער האָבען מיר בעגעגענט א גויה מיט לעדיגע עמער. זעהסט? זיא וויל נאָך ניט אזא שידוך...

ח צ ק א ל : מיין מאָטעל איז בייא מיר חלילה ניט קיין זאוויאל, ניט קיין בראק... גאָר ניט, זיא וויל ניט, מסתמא ווייסט זיא דאָך פארוואס?

ה ע ר ש ע ל ע : איך וועל אייך ערקלערען פארוואָס. הערט אוים, מיר זיינען דאָ אייגענע מענשען, כמעט איין משפחה. אויב פריידעניו וויל ניט דעם שידוך, געפעלט אפשר דער שידוך ציפעניו. איהר מעגט מיר גלויבען, זיא וועט געוויס קריגען נדן און כלה־מתנות וויא א בעל־הבית'יש קינד. אבער איך וויל מיט אייך איצט רעדען גאָר פון אנאנדער זאך... ניט פון דיא קינדער, איך וויל רעדען פון זיך אליין, דאָס הייסט: פון מיר און פון פעסעניו. ראש חודש אלול איז געוואָרען 22 יאָהר נאָך אונזער חתונה, און וויא איהר ווייסט, גאָט האָט אונזער זיווג ניט געבענשט מיט קינדער. צוליעב וואָס לעבט א מענש, ווען ניט צוליעב קינדער?

פ ע ס ע נ י ו : (טרויעריג) יאָ, אזוי איז דאָס. דיא ווייבער פלעגען זיך אָפט וואונדערען, אזא עהרליכער יוד וויא הערשעלע זאָל לעבען אזוי פיעל יאָהר מיט אן עקרה. איך האָב אָבער זייא

שטענדיג געזאָגט: מיין הערשעלע איז גאר אן אנדער מענש, און דיא צוויי יתומות וואָס זיינען בייא אונז אין שטוב זיינען אונזערע קינדער (פריידעניו וויינט). יאָ, פריידעניו, הערשעלע איז גערעכט: צו וואס לעבט א מענש, אויב ניט צוליעב קינדער? איהר ביידע זייט אונזערע קינדער און מיר לעבען נאָר צוליעב אייך... (קושט פריידעניו'ן).

ה ע ר ש ע ל ע : דוא האָסט מיך ניט פערשטאנען, פעסעניו... ניט דאָס מיין איך... איך מיין... איך וועל האָבען אייגענע קינדער...

ח צ ק א ל : (שטיל) ער וויל האָבען אייגענע קינדער. נאָך מיין שכל נאָך הייסט עס, ער וויל האָבען אן אנדער ווייב... (אללע: וואס?!)

ל י י ז ע ר : דעם ברחן'ס אויג האָט דאס לאנג געזעהן.

ה ע ר ש ע ל ע : יאָ, פעסעניו, אויב איך בעדייט עפּעס ביי דיר, זיי ניט בייז אויף מיר. אויב דו קענסט, זיי מיך דן לכף זכות. איך וויל, מיר זאָלען זיך גט'ן.

פ ע ס ע נ י ו : גט'ן?! וואס הייסט, הערשעלע, דו האָסט דאָך קיין מאָל גארנישט גערעדט דערפון!

ה ע ר ש ע נ י ו : איך האָב ניט גערעדט, אָבער איך דענק שוין לאנג דערפון.

פ ע ס ע נ י ו : גט'ן! אָי, וועה איז מיר! וועה איז מיר! (וויינט, אללע ווייבער ווישען דיא טרערען).

ה ע ר ש ע ל ע : דאס הייסט, חלילה, אויב דו ווילסט ניט, וועל איך דיך ניט נויטען. דו בלייבסט דאָ אין שטוב וויא דו ביזט געווען און קיינער וועט ניט וואגען דיר פוגע בכבוד צו זיין. און איך? איך וועל עס איבערטראָגען באהבה. וואָס זאָל מען טהון? א מענש קען דאָך ניט זיין גליקליך מיט אלעמען.

פ ע ס ע נ י ו : ניין, הערשעניו, איך ווייס, דו ביזט אן עהרליכער יוד, אן איידעלער מענש. אויב דו געפינסט, אז מיר דאַרפען זיך גט'ן, וואָס זאָל מען טהאָן? מסתמא איז דאָך א גזר מן השמים. נאָמיר זיך גט'ן... וועה איז מיר! (וויינט).

ח צ ק א ל : (שטיל) נאָך מיין פראָסטען שכל: פאר וואס איז דער גזר מן השמים ניט געקומען פאר׳ן געלד?

ד אָ ב ע : אי, פעסי לעבען, איך האָב אייך געזאָגט: שטענ־דיג ביים ראש חודש בענשען זאָגט דיא תחינות פון מוטער רחל. זיא איז אויך געווען א בעזדיטיכע נעבאך.

פ ע ס ע נ י ו : וואס העלפט איצט ריידען? מסתמא ווייסט הערשעלע, וואס ער טהוט... אי! בארימדיגער פאטער אין הימעל, אויף אזא שלאג האָב איך זיך ניט גערעכט. אָבער אז עס איז ניטא קיין ברירה, קען מען זיך דאָך ניט העלפען...

פ ר י י ד ע נ י ו : (פאַלט איהר אויף׳ן האלז) ניין! מומעניו, עס איז דאָ א ברירה! אויב מאָטעלע האָט ניט געגען מיר... האָב איך אפילו באלד חתונה... איך... (קען ניט רעדען פון געוויין) -

מ אָ ט ע ל ע : איך וויל ניט, מי זאָל זיך מיט מיר ווארפען. אָט יא, אָט ניין! דעם אמת געזאָגט: איהר זייט פאר מיר צו איידעל... איהר זייט ניט מיין גלייכען... ציפעניו איז א׳ן אנדער זאך...

ה ע ר ש ע ל ע : פעסעניו, וואס־זשע וויינסט דו אזוי?

פ ע ס ע נ י ו : אביסעלע וויינען... גאָט וועט מיך ניט שטראָ־פען פאר די טרערען...

פ ר י י ד ע נ י ו : מומעניו, טהייערע מומעניו, איך בין ניט שולדיג... (זיא וויינט).

פ ע ס ע נ י ו : נארעלע, וואס קענסט דו שולדיג זיין? קינד מיינס, אז עס איז באשערט פון גאָט מיר זאָלען זיך גט׳ן, קען מען דאָך מיט געוואלד ניט לעבען צוזאמען. (גיט אויף איהר אַ קוק). וואס? דוא? אָה! דאָס, מיינסט דוא?... דאָס הייסט, דוא! איך, אלטער נארר, האָב ניט פערשטאנען... נו, פריידעניו, ווידער א פרעמדע זאָל דאָ פארנעהמען מיין פלאץ. איז דאָך שוין בעסער דיא, וועלכע איך האָב כמעט פאר אן אייגען קינד גע־רעכענט... זאָלל דיר גאָט געבען גליק... אזעלכע מענער וויא ר׳ הערשעלע וואלגערן זיך ניט אין דיא גאסען... 22 יאָהר געלעבט צוזאמען און איך האָב חלילה קיין שלעכט וואָרט פון איהם ניט

געהערט... וויין ניט, נארר... איך וועל זיין ביי ציפעניו, אָבער איך וועל דיך אויך ניט פערגעסען... און... פריידעניו, אז גאָט וועט דיך בענשען מיט קינדערלאך, וועל איך זיי ניאנטשען וויא מיינע אייגענע, וויא מיינע אייניקלאך... אז איך קען ניט זיין א מאמע, וועל איך כאָטש זיין א באבע. (וויינען איינע ביי דער אַנדערער אין דיא ארעמס.)

ה ע ר ש ע ל ע : וויא אזוי קען מען געהן מיט אן אייגענעם וועג, אז מען מוז אויף יעדען טריט אימיצען צוטרעטען? וויא קען מען פאר זיך אליין אבטהיילען א שטיקעל גליק, אז מען דארף עס רייסען מיט פלייש און בלוט!... ניין! איך האָב מורא, ער לייגט מיט זיין גאנצע פילאָזאָפיע, — גליקליך זיין וועל איך קיין מאָל ניט קענען! (וויינט ביטער). פעסעניו, זיי ניט בייז אויף מיר! איך פערדין ניט דיינע כשרה טרעהרען! איך בין א סך ערגער, וויא דוא האָסט מיך גערעכענט. איך וויים, איך פיהל, וויא שווער דיר איז איצט. אַי, פעסעניו, פעסעניו, פעסעניו! (אַלע וויינען.)

(מזיק בעטראַכט הערשעלען איראָניש.)

פ אָ ר ה א נ ג.

דריטער אקט.

(נאָך אַ פיעל רייכערער זאאל ביי הערשעלען אין הויז. בלומען, פּאָר־טיערען. עס איז נאַכט — לאָמפען ברענען אויף דיא טישען. אין א ווינקעלע צווישען בלומען אַ גרויסע אייזערנע קאססע, ביי וועלכער מ ז י ק זיצט און צעהלט גרויסע פעקלאך מיט געלד... ל י י ז ע ר געהט אום איבערן שטוב, אונגעדולדיג.)

ל י י ז ע ר : מערקווירדיג, כאָטש צו־רייס זיך, ניטאָ! נאָך אמאָהל: אכמע, באכמע, גאכמע, דאכמע, האכמע... (שרייט אין טיער) נו גיכער דאָרט! האָסט געהערט, וואס ר׳ אוריאל האָט גע־זאָגט? (א אידישער דיענער טראָגט אריין אַ פלאַש וויין מיט צוויי גלעזער.) וואו האלט איך? האכמע, וואכמע, זאכמע...

מ ז י ק : (געהט צום וויין און גיסט אָן) איהר וועט נעהמען אביסעלע? איך האָב אייך ליעב, ווען איהר זייט שכור.

ל י י ז ע ר : א שאלה, אויב איך האָב דיא מעלה צו מאכען א יעלה! (טרינקט אַ גאַנצע גלאָז) ר׳ אוריאל, שש!... איך מוטשע מיך שוין צוויי טאָג צו געפינען א גראם צום נאמען חצקאל דראכמע און כאָטש צורייס זיך... איך געה נאָך׳ן „אלף בית“: „א“ אכמע, „ב“ באכמע, „ג“ גאכמע, „ד“ דאכמע, „ה“ האכמע... ניטאָ! לחיים. (טרינקט ווידער.)

מ ז י ק : יאָ! ביי חצקאל דראכמע גראמט זיך ניט... חא! חא! חא! זיצט, ר׳ לייזער, מיר וועלען טרינקען און שמועסען. (זיי זעצען זיך. מזיק זופט לאַנגזאַם, און צו ביסלאך.) וויא אלט זייט איהר?

ל י י ז ע ר : (טרינקט) עס האָט זיך ביי מיר שוין אריבער־געקאטשעט איבער דיא זיעבציגער, ר׳ אוריאל, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען: ווען דאָרף הערשעלע קומען צו פאָהרען?

מ ז י ק : עס קען זיין היינט, עס קען זיין אין א פּאָאר טעג ארום... איהר בייגקט נאָך איהם און ער מסתמא בייגקט נאָך זיין יונג ווייבעל.

ל י י ז ע ר : זאָל מיר גאָט געבען א קרענק אויב איך בענק... איך פיהל זיך דאָ אין דער היים, נאָר ווען ער איז אין דער היים ניטאָ. לחיים (טרינקט.) א מערקווירדיגע זאך, איך האָב איבער־געטאפּט דעם גאנצען „אלף בית“, „פ“ פאכמע, „ק“ קאכמע, „ר“ ראכמע.

מ ז י ק : (זופט, פערטראכט) אָט האָסט דוא א מענש, בעשאַ־פען געוואָרען אין דעם געשטאלט פון גאָט, האָט אָבגעלעבט העכער 70 יאָהר, און וואס איז ער? נאָך וואס האָט ער געלעבט? וואס האָט ער אויפגעטהאָן? וואס פערשטעהט ער מעהר פון א בהמה? חא! חא! געהט אום און ברעכט זיך דעם קאָפּ אויף׳ן גראם פון אכמע, דראכמע האכמע! אם מייסטען אָט אזוי ברעכט מען זיך דעם גאנצען לעבען דעם קאָפּ איבערן גראם און פלוצלונג קומט דער מלאך המות און זאָגט: געטליכער בדחן, גענוג גראמלען זיך. טרינקט ר׳ לייזער. איז ער געגאנגען צו דערלאנגען, חא! חא!

ל י י ז ע ר : ר׳ לייזער טרינקט וויא א קייזער און ר׳ זרחי טרינקט וויא א מאָנארכע... (טרינקט) איהר לאכט פון מיין גראם, הא? גיט אהער אייער אויער, איך וועל אייך זאָגען בסוד: שש! איהר זייט במחילה א מלמד. למשל, ווען ביי א קינד טהוט וועה דאָס בייכעלע, גיט מען איהם א צאצקע... וואָס מיינט איהר, פון א צאצקע געהט אוועק דער בויך־ווייטאָג? אָבער גאָר ניט! וואָס־זשע דען? דאס קינד פערשפיעלט זיך מיט דער צאצקעלע און פארגעסט אויף א ווײלע, וואס עס טהוט זיך אין בייכעלע. ידידי ר׳ אוריאל, ביי יעדען מענשען נעבאך טהוט וועה דאס בייכעלע. איהר זייט א וואויל־לערנער זאבאוועט איהר זיך מיט א וואזשנע צאצקע, אן אנדערער שפיעלט זיך מיט עטוואס אנדערס, איך שפיעל זיך מיט גראם. עס איז אָבער נאָר דערפאר וויל דאס בייכעלע טהוט וועה (זינגט) איז ער געגאנגען צו דערלאנגען אביסעל משקה פון דער פליאשקע (טרינקט.)

מ ז י ק : דאס בייכעלע טהוט וועה? חא! חא! חא! דאס איז ניט שלעכט.

ל י י ז ע ר : איהר פרעגט: מיט וואס איז לייזער בדחן מעהר פון א בהמה? הע! לייזער בדחן קען זיין א בהמה, א בהמה אבער קען ניט זיין קיין בדחן... מי דארף עס קענען... איהר ווילט עפּיס הערען פון מיר? למשל: מיין זוהן רופט מען צבי הערש, צ ב י איז „צ" „ב" „י", דאס מאכט: צדיק באמונתו יחיה. אויב איהר ווילט פארקעהרט, מאכט עס: צארט בערי יעהא. און טאמיר ווילט איהר ווייזט מיין זוהנס נאמען בעשיינפערלאך, אז גאטט האט בעשאפען צעהן מאס רייד. ווארום א מאס רופט זיך קב „ק" „ב" איז הונדערט און צוויי וויא צבי... און הערש ווען מען פערדרעהט דיא אותיות מאכט עשרה... הייסט עס עשרה קב... צעהן מאס. עהע! אדער כדומה אייער נאמען איז אוריאל. „א" איינס, „ו" זעקס, „ר" צוויי-הונדערט, „י" צעהן, „א" איינס, „ל" דרייסיג. צוזאמען איז דאס 248, דאס הייסט רמ"ח אנקעגען דיא רמ"ח אברים, וואס א מענש האט... און איהר ווילט מאכט רמ"ח פאר־קעהרט „חמר" אן אייזעל, אדער דאס איז „מחר" מארגען נאך'ן קאלטען קוגעל... און אז איהר ווילט מאכט עס גאר רחם. ניט טראכטענדיג מאך איך פון דיא אותיות פון א ו ר י א ל דיעזע ווערטער: אלי אור, מיין גאטט איז ליכט; יאר לי, ער וועט מיר לייכטען; לא יראו, זיי וועלען ניט זעהען. און אין רוסיש מאכט מען פון אוריאל: או רילא! אין מארדע אריין הייסט עס, הא? און טאמיר איז אייך וויניג, זאג איך אז דיא ראשי תיבות פון מזיק מאכט: „מ" מאשעניק, „ז" זשוליק, „י" יאבעדניק, „ק" קאטארזשניק! חי! חי! חי! איהר פרעגט, וואס איז לייזער בדחן? ער איז א מענש מיט א נשמה, וויא אללע מענשען. ער איז א יוד און א יוד האט א גוטען קאפּ און האט שכל. איהר זייט א חכם, ווייל איהר לאכט ווען עס לאכט זיך און וויינט, ווען עס וויינט זיך? איך בין מעהר בריה פון אייך: איך לאך און בדחן זיך, ווען מיר ווילט זיך וויינען, ווען מיין הארץ ווערט אין מיר צוריסען און קיינער ווייסט ניט ווארום. טאקי באמת, וואס איז

מיר געבליעבען פון מיין גאנצען לעבען און וואס האב איך דא אין דער גרויסער רייכער שטוב? ע! איז ער געגאנגען... שש! בייגט צו דעם אויער. איך וועל געהן זאגען, אז איהר האט גע־הייסען געבען נאך א פלאש משקה... ער איז געגאנגען צו דער־לאנגען אביסעל משקה פון דער פליאשקע... און האט גענומען צו דעם גומען... (אב, מיט דער ליידיגער פלאש).

מ ז י ק : (פערטראכט) אט האסטו דעם מענש: א גראבער נארר און רעדט וויא א חכם. א דענקער און בדחנט זיך. מאכט גרי־מאסען וויא א'ן אפפע און פיהלט, וויא א גאט. טרוימט וויא א קעניג און לעבט וויא א שקלאפע! (א געריוש) אהו! מיר דאכט זיך מיין שותפ'ס שיינע יונגע ווייביל געהט אהער. (פריידעניו קומט פון א'ן אינערסטע טיער, זיא איז זעהר רייך געקליידעט און בעפוצט מיט ציערונג.)

פ ר י י ד ע נ י ו : איהר זייט דא אליין, ר' אוריאל? איז ניטא קיין בריעף? (געהט צום שפיעגעל.)

מ ז י ק : ניין! איך מיין, ווייל ר' הערשעלע האט ניט געשריע־בען, וועט ער אליין היינט קומען. פריידעניו, ערלויבט מיר אייך זאגען: איהר דארפט ניט קוקען אין שפיעגעל. אייער שענהייט שיינט זיך אב ניט נאר אינ'ם קאלטען גלאז.

פ ר י י ד ע נ י ו : (טרויעריג) איך קוק אין שפיעגעל ווייל דיא לעצטע צייט איז דאס ביי מיר א געוואהנהייט. איך האב קיין אנדער זאך וואס צו טהון און בין נאר פערנומען מיט זיך אליין. מיינט איהר ניט, ר' אוריאל, אז עס איז זעהר טרויעריג און לאנגווייליג צו לעבען אויף דער וועלט?

מ ז י ק : דאס לעבען איז א שעהנער גארטען פול מיט פרוכט בוימער. פערשיעדענע פירות פון פרייד און פערגניגען וואקסען איבערן מענשענס קאפּ. דער מענש וויל זיך אבער ניט אויפהויבען אביסעל צו עררייכען דיעזע פרוכטען, ער רייסט נאר דיא גרינע ביטערע בלעטלאך פון דיא בוימער, קייט זיי און קלאגט זיך אז דאס לעבען איז ניט געשמאק. חע! חע! בלעטלאך קייען איז ערלויבט און פירות עסען איז פערבאטען! איין מאל האט דיא פרוי געוואגט

צו געניסען פון דיא פערבאטענע פרוכטען — זיא האט געהאט דאס גליק צו עסען און געבען דער גאנצער מענשהייט פון דיא פרוכטען פון עץ הדעת... דאס בוים פון וויסען!... דורך דער פרוי וועלען דיא מענשען פריהער אדער שפעטער געניסען אויך פון דעם עץ החיים— בוים פון לעבען...

פ ר י י ד ע נ י ו : איך בין קיין געלערנטע און פערשטיי ניט, וואס איהר האט געזאגט פון עץ החיים און עת הדעת, דאס וויים איך אבער, דאס נאכדעם וויא דיא מוטער חוה האט געהאט פער־גניגען פון דיא פערבאטענע פרוכטען, איז געקומען דער טויט, דיא שמערצען, טרערען און ליידען... און וואס איז יעדער פערגניגען? א קורצע הקדמה צו לאנגע וועהטאגען און שמערצען. איך טהו אן א נייע קלייד, בעפוץ זיך מיט צירונג, דאס גיט מיר פערגניגען אויף איין אויגענבליק, נאכדעם ווערט עס מיר מיאוס און דאס הארץ שמערצט.

מ ז י ק : דארף מען זיך זוכען נייע, אנדערע, נאך ניט איבער־געלעבטע פערגניגענס.

פ ר י י ד ע נ י ו : ניין, פערגניגען קען א מענשען ניט גליקליך מאכען און קיין פרייד גיט דאס לעבען ניט.

מ ז י ק : וועניג פרייד קענט איהר האבען דא אין ר' הערשע־לעס הויז?

פ ר י י ד ע נ י ו : דא אין הויז האב איך פארנומען דעם פלאץ פון דער איידעלע פרוי, וועלכע איז געווען מיין צווייטע מוטער. עס איז שוין העכער דריי יאהר וויא ר' הערשעלעס הויז דערמאנט מיר דאס יעדען אויגענבליק.

מ ז י ק : איהר קענט עס ניט פארגעסען, ווייל אייך האט פער־איינינגט מיט ר' הערשעלען ניט א געפיהל פון ליידענשאפט, נאר א געפיהל פון פערגעטערונג. פערגעטערונג איז א הימלישע געפיהל. מיר לעבען אויף דרערד. פערגעטערונג, דאס איז דאס ערשטע גע־פיהל, וואס א פרוי רופט ביי אונז ארויס. אבער דיא אויפגאבע פון איין מאן איז, דיזע געטטין ערנידריגען און צו איינע פרוי מא־

כען. עס איז גרוויזאם, גראב, אונפּאעטיש, אבער זא וויל דיא נאטור.

פ ר י י ד ע נ י ו (הערט איהם ניט): אה, ווען איך זאל אם וועניג־סטען איין קינד האבען.

מ ז י ק : פון קינדער ערווארטעט איהר פרייד? קינדער נע־מען צו ביי דיא פרויען זייער חן, מאכען זיי פאר דער צייט קראנק און אלט, רייסען זיי אב פון דער גאנצער לעבעדיגער וועלט... רייכע, געבילדעטע פרויען טהוען אלע מיטלען אום קיינע קינדער צו האבען, אפּפערן דיא יוגענד, דיא פרייהייט, דיא שענהייט, ניט פיהלענדיג קיין ליעבע, קיין ליידענשאפט? ! פוי! אונזין!... (א געריוש) ווער געהט עס? (דאבע אריין אין טיער).

ד א ב ע : קומט אריין, מחותנת'טע. פריידעניו, דוא זיצסט מיט א מאנסביל אהן א שומר?... (שטיל) זאג איהם, ער זאל אוועק גיין, ער האט א שלעכטע אויג. (פריידע גיט אויף איהם א קוק.)

מ ז י ק : איך פערשטיי שוין. (גייענדיג) זעהט נאר דיא קליפּה זאל זיך אין אייך ניט אריינחאפּען.

ד א ב ע : אזוי וויא איך הער ניט, זאל מיר ניט שאדען. (פארדעקט דיא אויערן) פריידעניו, דיא מומע איז דא מיט מיר... פעסעניו, קומט אריין. (פעסי אריין, זיא איז זעהר אלט געווארען).

פ ר י י ד ע נ י ו : אי! מומעניו! אזוי לאנג ניט געוועזן ביי אונז. וועה! וויא אלט און פערענדערט איהר זייט געווארען. איהר זייט בייז אויף מיר?

פ ע ס ע נ י ו : ניין, קינד, פאר וואס זאל איך בייז זיין אויף דיר? גאר ניט, איך בין אריין אין שטוב, האט מיך א קלאפּ גע־טהון אין הארצען... פּארט א אידענע. (ווישט אב א טרער.) נו, פריידע־ניו, וואס מאכסט דוא?

פ ר י י ד ע נ י ו : וואס איך מאך? מיר... איז גוט, איך בין רייך און קיין מאמע האב איך ניט. אי! מומעניו! (פאלט איהר אויפן האלז וויינען).

ד א ב ע : מיר ווייסען, דיינער איז ניטא, זיינען מיר געקו־

מען... ציפעניו איז אויך מיט אונז געגאנגען, זיא האָט אָבער חרטה געהאט... דערצו האָבען מיר נאָך אין וועג באגעגענט א גלח...

פ ר י י ד ע נ י ו : און וואס מאכט ציפעניו ? איז זיא געזונד ?

ד אָ ב ע : ניט צו פערזינדיגען, צוויי קינדער, וויא בריליאַנ־טען... ביי דער עלטערער מיידעלע האָב איך נעכטען אבגעקוועטשט זאוואלקעס.

פ ע ס ע נ י ו : פריידעניו, מיר זיינען געקומען ביי דיר בעטען א טובה. עס איז אונז איצט זעהר שלעכט. ר׳ חצקאל מיט מאָטלען מוזען, חלילה, בדיל דל ווערען און אונז אללע וועט בלייבען נאָר צו גיין אין דיא הייזער.

ד אָ ב ע : אייער פאבריקע האָט אונז דערשטיקט... אזוי וויא א גרויסער ניט דאָ געדאכט שטייט זיא אין שטעטיל און שטיקט אונז אללע... דער מחותנתטעס געלד, ציפעניום נדן, אונזער אייגען ביסעל ארעמקייט, אלעם האָט צוגענומען דער שלים שלימזל. ווען דוא זאָלסט נאָר וועלען בעטען ר׳ הערשעלען... א יונגע ווייבעל קען אלעם אויספיהרען... אן אלטע ווייב קענען זיי ארויסווארפען, אָבער נאָך א יונג ווייבעל נעמען זיי אלע איין דיא כפרה.

פ ע ס ע נ י ו : (זיפצט) אָי ! וועה איז מיר !... (ציפעניו עפענט דיא טיער) אָט איז ציפעניו !

ד אָ ב ע : שקאָצעל קומט... האָסט נאָך אמאָל חרטה געהאט ? ציפעניו אריין, ארעם געקליידעט און זעהט זעהר שלעכט אויס).

צ י פ ע נ י ו : איך בין געקומען, וואָס זאָל איך טהון ? אז מע קען ניט אריבער מוז מען ארונטער. אָי ! וואָסערע קליידער און ציערונג אויף אונזער גבירנטע. געדענקסט, מומע זיא פלעגט האלטען אין איין טענהן, אז קליידער מיט ציערונג איז שמאטע ? (קוקט זיך ארום) גרויסארטיג ביי דיר, שוועסטער.

פ ר י י ד ע נ י ו : ביזט מיר מקנא ? ציפעניו, דאס אללעס גיט קיין גליק.

צ י פ ע נ י ו : וועד עס איז דיר מקנא, זאָלען דעם דיא אויגען ארויסקריכען !

ד אָ ב ע : ע, ציפקע, דוא ווילסט זיך גאר קריגען ? זעה נאָר,

האָסט שוין מסתמא ווידער אָנגעטהון א זאק אויף דער לינקער זייט.

פ ע ס ע נ י ו : חלילה, ניט קריעגען זיך, מיר זיינען געקומען בעטען פריידעניו זאָל אונז העלפען.

פ ר י י ד ע נ י ו : אָי, שוועסטער, וויא דוא זעהסט נעבאָך שלעכט אויס ! פון דיר איז געוואָרען א תל.

צ י פ ע נ י ו : מעגסט מיר גלויבען, עס איז ניט פון תענוג.

פ ר י י ד ע נ י ו : דיא קינדער האָבען דיך אלט און קראנק געמאכט. ביזט אזא יונגעטשקע, ערשט דריי יאָהר נאָך דיין חתונה און האָסט שוין צוויי קינדער.

צ י פ ע נ י ו : אונזער איינציגע נחמה, אונזער פרייד, אונזער נחת זיינען קינדער ! עס איז ניטאָ קיין גרעסערער גליק פון קינדער ! אזוי פערשטייען מיר, קבצנים ! וויא דיא נגידים מיינען, ווייס איך ניט ! מיין עלטערע מיידעלע קלעטערט אום איבערן גאנצען שטוב, ווען זיא געהט קאטשעט זיא זיך וויא א קאטשקעלע ! — אָי ! געזונד זאָל זיא זיין ! — איהר שטיממעלע קלינגט אין אללע ווינקעלאך.

ד אָ ב ע : קיין עין הרע, קיין בייזע אויג. טפו. (שפייט אָב).

צ י פ ע נ י ו : און דאָס קלענערע ברומט אין וויגעלע, וויא א טייבעלע. דאָס איז א רייכקייט ! דאָס איז א כשרה רייכקייט ! מע ראבעוועט און מע גזלט עס ניט ביי קיינעם. גאָטט גיט עס דעם מענשען און דער מענש גיט עס אָב גאָטט׳ס וועלט. יא, קינדער־לאך, דאס איז אן אמת׳ע כשרה רייכקייט !

ד אָ ב ע : דיא גרעסטע ברכה פון גאָטט איז קינדער. איך בין שוין קיין ע״ה 45 יאָהר אלט און, זעהסט, איך טראָג א קמיעה... אפשר וואס... זאָל איך, חלילה, ניט מפיל זיין.

פ ר י י ד ע נ י ו : פון דעסטוועגען, ווען דוא ביזט געוועזען א מיידיל האָסט דוא געשטיפט און געלאכט, און איצט, ציפעניו, ביזט שוין וויא א׳ן אלטע.

צ י פ ע נ י ו : א מענש קען ניט שטיפען זיין גאנצען לעבען... און אויב מיר לאכט זיך ניט, איז עס נאָר דערפאר ווייל עס איז דאָ מענשען, וואס צווינגען אונז צו וויינען.

פ ר י י ד ע נ י ו : שוועסטער, מיט שנאה רעדסט דוא צו מיר. מיר זיינען פרעמדע איצט...

צ י פ ע נ י ו : יא, מיר זיינען שונאים ! מיר זיינען פרעמדע ! מיר אלע דאָרט רייסען קריעה, מיר ארבייטען, מיר האָרעוועז און איהר, גבירים, רייסט ביי אונז דעם לעצטען ביסען פון מויל... איהר טרינקט אונז.

פ ר י י ד ע נ י ו : ניט מיר, איהר זייט אונז שונאים, אזוי זאָגט דער פעטער. ער האָט געגעבען דער מומעניו פינף טויזענד רובעל, דיר נדן געגעבען און ר׳ חצקאל האָט דאס געלד גענומען צו קאָנקורירען מיט אונזער פאבריק. איהר האָט זיך אליין אונגליקליך געמאכט.

פ ע ס ע נ י ו : ר׳ חצקאל האָט געבעטען איין מאָל עטליכע רובעל, נאָך א מאָל עטליכע רובעל, האָב איך געגעבען. ביז עס איז געוואָרען אוים געלד און אוים געשעפט.

ד אָ ב ע : וואָס מיר ווינשען דיר שלעכטעס זאָל עס קומען אויף אונז, טאטע פאָטער וכל ישראל אמן.

פ ר י י ד ע נ י ו : וואס ווייס איך ? דער פעטער זאָגט.

צ י פ ע נ י ו : דוא ווייסט נאָר, וואס דער פעטער זאָגט, נו, און אליין ביזט דוא קיין מענש ניט ? דוא ווייסט ניט, אז א מאָל האָסט דוא געהאט גוטע פריינד, אייגענע מענשען און איצט ביזט דוא פון זיי אָבגעשניטען געוואָרען, האָסט געהאט איין שוועסטער, מיר זיינען געוועזען יתומות, צוזאמען אויסגעוואקסען, און איצט זיי־נען מיר שונאים. פרעמדע. און דוא ווייסט עס גאָר ניט ? דוא ווייסט ניט, אז דוא האָסט גענומען דיא פרוי, וואס האָט דיך אויסגעהאָדע־וועט און ערצויגען וויא א לייבליכע מוטער. און דוא האָסט זיא ארויסגעווארפען פון איהר שטוב און פערנומען איהר פלאץ ? דוא פוהלסט ניט, אז איהר הארץ איז, נעבאך, צובראכען און איהר לע־בען איז שוין אויף אייביג צושטערט ? (וויינט).

פ ע ס ע נ י ו : וואס רעדסט דוא דאס, גאָטט איז מיט דיר ! זאָל נאָר פריידעניו זיין גליקלאך, און איך... איך... (וויינט).

פ ר י י ד ע נ י ו : איך האָב קיינעם פון זיך ניט אָבגעשניטען

און בין אליין פון אללע אָבגעשניטען געוואָרען ! דוא זעהסט מיין רייכקייט, מיינע שיינע קליידער און דיא וואונדען פון מיין הארצען זעהט קיינער ניט. מומעניו ! אייער אונגליק האָט מיך ניט גליקלאך געמאכט, אייער צובראָכען הארץ האָט מיין הארץ ניט ערפולט מיט פריידע ! מיר האָבען ביידע געגלויבט דאן, אז עס קען און עס דאַרף אנדערש ניט זיין. מומעניו, אזוי וויא אין א וואלד בלאָנזע איך דאָ אום איינע אליין און... אויב איר זייט ניט בייז אויף מיר, האָט אויף מיר רחמנות. (אַלע פרויען וויינען. לייזער קומט שכור, מיט א פער־פראָבטע פלאַש וויין, וועלכע ער שטעלט אויף׳ן טיש.)

ל י י ז ע ר : שא ! וואָס איז דאָ ? א גאנצע ווייבערשע קאָ־פעליע ! פיער יודענעס, מיט פיער פערוויינטע נעזער. (זינגט) אָי, וויינט ווייבעלאך מיט טרערען, אפשר וועט דער אויבערשטער דער־הערען.

צ י פ ע נ י ו : (ווישט אָב דיא טרערען) אָה, דער זיידע ר׳ לייזער לאכט פון אונזערע נעזער און אליין טרינקט ער משקה פון א גרויסע פליאשקע. חא ! חא ! חא ! וואָס מאכט עפּים מיין אלטער גוטער פריינד ?

ל י י ז ע ר : ציפעניו, מיינע געשעפטען גייען אויסגעצייי־כענט : מיין פאבריקע האָט מיך שוין בעזאָרגט מיט א טלית, אין וועלכען מע וועט מיך אריינלעגען אין קבר. (מיט אַ ניגון) איז ער געגאנגען. (מזיק אריין).

מ ז י ק : ר׳ הערשעלע איז געקומען ! (אַלע ווייבער דערשרעקען זיך און ווייסען ניט וואוהין צו גיין. לויפען אום וויא צושראָקענע שאָף).

פ ר י י ד ע נ י ו : קומט, איך וועל אייך ארויסלאָזען דורך מיין צימער ! (אַללע ווייבער אין א גרויסע אונאָרדנונג אָב.)

ל י י ז ע ר : (טרייבט דיא ווייבער מיט זיין נאָז טיכעל) וויי־בער, הוש ! ר׳ לייזער, בעהאלט דעם ברחן ! (זעצט זיך אין זיין ווינקעל.)

מ ז י ק : איהר זייט שכור, טראָגט זיך בעסער אָב (דער דיענער

עפענט דיא טיער, אריין מיט א טשעמאָדאן, נאָך איהם ר׳ הערש אין רייזע קליידער).

הערשעלע: גוטען אבענד. עליכם שלום ר׳ אוריאל. וואס הערט זיך ביי אונז דאָ?

לייזער: (וויא מע איז מחדש דיא לבנה) שלום עליכם, עליכם שלום, שלום עליכם, עליכם שלום, שלום עליכם, עליכם שלום. סמן טוב ומזל טוב יהא לנו וכל ישראל אמן. קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות.

הערשעלע: ביזט אזוי שכור, אז מען קען דיר אפילו קיין שלום עליכם ניט געבען. פע! וואָלסט אפשר געגאנגען שלאָפען? וואס מאכט פריידעניו? (געהט צו איהר טיער) פריידעניו, איך האָב דיר געבראכט רויטע, גרינע און געלע זיידענס אויף קליידער און בריליאנטענע אוירינגלאך. (שטיל) איך וועל דיך שפעטער א קוש טהון, ווען איך וועל האָבען צייט און קיינער וועט ניט זיין.

לייזער: איך בין טאקי געוועזן א קבצן, א בדחן, אָבער אז איך פלעג קומען פון א נסיעה, פלעגען מירביידע מיט מיין אל־טעטשקע צוגיין פון שמחה, אזוי וויא צוקער.

הערשעלע: נו, וואס הערט זיך ביי אונז? איך האָב אייך געפאָלגט און האָב גענומען קרעדיט, וואס מעהר, מע גיט גאָר אָהן שאלות.

מזיק: איך האָב געוואוסט, אז איר וועט פאָהרען אליין, וועט איר מאכען א גוטען איינדרוק. יאָ, מיר דארפען איצט אריינ־חאפען, וואס מעהר.

הערשעלע: אריינחאפען גאָר! (דערזעהט דיא פלאַש) וואָס איז דאָס, וויין? א גלאָז וויין וואָלט איך דוקא געטרונקען. איר וועט רויכערן א סיגאר? (נעמט ארויס אַ גרויסען פארט סיגאר און פעררויכערט).

מזיק: וויין וועל איך אויך טרינקען, אָבער ניט רויכערן. איך האָב אויפגעהערט רויכערן. איהר זעהט, וואס פאר א קאָרקען ציהער? א ענגלישער (נעמט פון דער טאשע א גרויסען מעסער מיט אַ

קאָרקען ציהער, עפענט דיא פלאַש, גיסט אָן דיא גלעזער, פארגעסט דעם קאָרקען ציהער אויפ׳ן טיש).

הערשעלע: אוועק געוואָרפען רויכערן? וואס איז דאָס פאר א נארישקייט? איך האָב א׳ן אויסגעצייכענטע סיגאר. (טרינקט) דאָס איז א פנים דער ביליגער וויין? האָט ניט קיין אראָמאט. איך פערשטיי ניט, וואס מיינט איהר מיט׳ן אריינחאפען? (פעררויכערט אַ סיגאר).

לייזער: אָט גיב מיר דיא גלאָז, וועל איך דיר ווייזען וואָס הייסט אריינחאפען.

הערשעלע: זיי זשע מוחל, ארוים פון דאנען, ארוים באלד!

לייזער: (ערשראָקען) איך געה שוין. (געהט) ר׳ אוריאל, איך האָב אייך געוואָלט פרעגען. שש! זאָגט מיר איך בעט אייך, היינטיגעם יאָהר איז א׳ן עיבור יאָהר? (אַ קוק אויפ׳ן זון) איך פיהר דעם בדחן שוין ארוים פון דאנען. (אָב).

מזיק: דער פלאן איז גאנץ איינפאך. (ביידע טרינקען) מיר האָבען יעצט אָנגענומען אויף באָרג זעהר פיעל און איך האָב דיא לעצטע צייט פערהאלטען אללע געלד בעצאָהלונגען. ר׳ הערשעלע, מיר האָבען איצט אין דער קאססע מזומן בא א 75 טויזענד רובעל. אָט האָט איר דעם שליסעל פון קאסע. (גיט איהם)

הערשעלע: 75 טויזענד? קיין עין הרע א שיינע סוממע. אָבער וואס, עס איז דאָך ניט אונזערס, דאס מוז מען בעצאָהלען.

מזיק: בעצאהלען? במחילה. ר׳ הערשעלע דובראָוונער, איצט איז דיא ריכטיגע צייט צו באנקראָטירען.

הערשעלע: וואס הייסט? באנקראָטירען, ווען דאס געשעפט געהט גוט און אין דער קאסע איז אזוי פיעל מזומן? (גיסט זיך אָן נאָך וויין) איר וועט טרינקען? (גיסט איהם אויך אָן) באנקראָטירען!

מזיק: ווען דיא געשעפטען געהן שלעכט איז שוין שפעט צו באנקראָטירען. איצט איז דיא צייט. מיין פריינד, עס איז נאָך

בעסער פון א געווינס, מיר ווערען דריי מאָל אזוי רייך מיט איין קלאפ!

הערשעלע: (שפרינגט אויף פון זיין אָרט) אזוי? (בעדענקט זיך) אָבער זייט זשע מוחל, ר׳ אוריאל, גאָטט איז מיט אייך. וואָס הייסט. איר ווייסט דאָך, אז קודם כל וויל איך האנדלען עהרליך און בלייבען א עהרליכער מאן און עהרליך יוד.

מזיק: געוויס, ווייל איר זייט און בלייבט א עהרליכער מאן און עהרליכער יוד איז גוט צו באנקראָטירען. בא אזא פיינעם עהרליכען מאן וויא ר׳ הערשעלע וועלען דיא קרעדיטאָרען מיט שמחה נעמען 50 קאָפּיקעס פאר א רובעל, אין האנדעל הייסט עהר־ליכקייט ניט זיין קיין נארר, נעמען וואָס מעהר און אָבגעבען וואָס וועניגער, אזוי טהוען דיא אללע גרויסע, וועמען מיר זיינען שולדיג, און אזוי וועלען מיר טהון. אָבער עהרליכקייט? איר בלייבט א עהרליכער מאן און עהרליכער יוד געוויס ווארום וואס האָט עס צו טהון מיט אידישקייט? און אין דער קאסע וועט בלייבען דאָס געלד. איר בארעכענט נאָר.

הערשעלע: יא, נאָמיר אָקערשט בארעכענען, וויפיעל איז דיא גאנצע סוממע? (זעצען זיך ביידע צו איין טישעל און רע־כענען).

דיענער: (אין טיר) בעל־הבית, ר׳ חצקאל דראכמע וויל אייך זעהען.

הערשעלע: חצקאל גאָר? וואס איז דאָס עפּיס?

מזיק: ער איז אויף זעהר גרויסע צרות.

הערשעלע: אזוי? נו לאָז איהם אריין (דיענער אָב) ר׳ אוריאל, וויא אזוי אָבער וועלען מיר דאָס מאכען? פארגעסט ניט באנקראָטירען איז קיין קלייניגקייט ניט.

מזיק: איר פערלאָזט אייך נאָר אויף מיר. (חצקאל און מאָטעלע אריין. ביידע נידערגעשלאָגען).

הערשעלע: וואָס איז דאָס עפּיס אזוי שפעט? איך בין ערשט געקומען פון וועג, בין מיעד.

חצקאל: איך האָב זעהר וועניג צו רעדען, ר׳ הערשעלע.

הערשעלע: איך האָב געהערט אויף דער קלפּא האָסט דוא געהאט זעהר פיעל צו רעדען, מע זאָל מיך ניט מאכען פאר א ראש הקהל. איך האָב אייך געגעבען צו שטייער אויף א שול, האָב אייך אליין אויסגעבויט א מרחץ. און איך פערדיען ניט בא קהל דעם כבוד? הא?

חצקאל: האָט קיין פעראיבעל ניט, איך בין ניט געקומען רעדען פון כבוד. אייך קומט כבוד, אייך קומט אללעס. איך זעה דאָך דאָס מיט מיין פּראָסטען שכל. איך, מאָטעל, בעריל לאפּטיוך און אונזער גאנצע חברותא מיר ארבייטען, מיר קריעכען פון דער פעל און איר ווערט רייכער. מיר מאכען גוטע טליתים און פיהרען אָרענטליך אונזער אייגענעם געשעפט, און מיר לעגען צו דעם קאָפּ. אייך גלויבט מען אונז גלויבט מען ניט. אייך צאָהלט מען, אונזערע בעלי חובות לאכען פון אונז. יא! הפנים איר האָט עם פערדיענט. אייך קומט אללעס... איר האָט זכות אבות.

מאטעלע: (א פארט) זכות אבות איז גוט, ווען מע האָט מזיק׳ן בא דער זייט.

הערשעלע: שוטה, דוא האָסט געוואָלט מיט דיינע הענד מלחמה האלטען מיט א פאבריק, מיט דיינע פינגער האָסט דוא געוואָלט אָבשטעלען רעדער, מיט עטליכע געליגענע גראָשען האָסט דוא געוואָלט געהן געגען א קאַפּיטאל?! ווער איז דיר שולדיג?

חצקאל: בעריל לאפּטיוך האָט געוואוסט דעם סוד, וויא אזוי מאכען דורך קראָכמאל דיא טליתים וויא זיידענע, און איר האָט בא אונז דעם סוד פשוט געגזלט. יא! הפנים פון גזלה קען מען רייך ווערען, אָבער ניט פון ארבייט!

מאָטעלע: עטליכע מאָל איז מיר אזוי דערגאנגען צום הארצען, אז איך האָב געמיינט, איך וועל גיין און וועל אונטער־צינדען דיא טרפה׳נע פאבריק מיט הכל בכל!

חצקאל: שא! גולם!

הערשעלע: (אויסער זיך) דוא הערסט, וואס א שייגעץ רעדט? וואָס הייסט אונטערצינדען מיין פאבריק, מיין גוטס, מיין פארמעגען?

מ ז י ק: אונזער פאבריק, אונזער פארמעגען, מיינט איר.

ה ע ר ש ע ל ע: (חערט ניט) אין אסטראָג וואָלסט דוא בא מיר פערפוילט געווארען, קיין סיביר וואָלט איך דיך פערשיקט. קיינער האָט קיין רעכט נעמען בא דיר וואָס עס געהער צו דיר און קיינער האָט קיין רעכט אבצונעמען ביי מיר מיין אייגענס! (לייזער גנב'עט זיך ארויין.)

ח צ ק א ל: וואָס הערסט דוא איהם? ווייס איך וואָס ער רעדט... א יונגעל. קיינער וויל חלילה בא דיר ניט צונעמען. מיר זיינען געקומען בעטען... העלף אונז ארויסקראבקען זאך... פעסים פינף טויזענד רובעל נעבאך. מיר זיינען דאָך א מאָל געווען טרייע גוטע פריינד.

ה ע ר ש ע ל ע: פריינדשאפט איז פריינדשאפט און געשעפט איז געשעפט. דיר איז גוט צו זיין א פריינד, אז דוא האָסט זיך ניט מיט וואָס צו טיילען.

ח צ ק א ל: א מאָל זייט איר אויך געווען א גוטער... מיט'ן לעצטען צוטיילען זיך.

ה ע ר ש ע ל ע: אז מע האָט קיין שכל ניט, איז מען א גוטער. מע דארף פערשטיין וויא יענעם א טובה צו טהון. וויא קען איך דיר העלפען? געבען דיר א ביסעל געלד, א נדבה? איך ווייס, וואו און ווען מע דארף צדקה געבען. דיר וועט מיין צדקה ניט העלפען, עס וועט נאָר זיין ארויסגעווארפען געלד. זאָל איך דיר אפשר געבען אזוי פיעל, אז דוא זאָלסט ווערען דער מאכער און איך זאָל ניט קענען מיט דיר קאָנקורירען? איך מיין, דוא רעכענסט מיך ניט פאר אזא נארר.

מ ז י ק: (בייז) איר פערגעסט צו זאָגען, אז איר האָט נאָך א שותף אויך, וואס קען האָבען א שטיקעל דעה!

ל י י ז ע ר: דוא הער דעם שותף מיט דער דעה, וויא מיין לינקע פאה.

ה ע ר ש ע ל ע: ביזט ווידער דאָ? איך האָב דאָך דיר געהייסען גיין שלאָפען! (לייזער דערשרעקט זיך) עי! נעמט איהם צו פון דאנען. (דער דיענער קומט און שלעפט איהם ארויס) מע וועט איהם

דארפען ערגיץ וואו אַנדינגען קעסט! עס איז א בזיון צו האלטען איהם אין שטוב.

ח צ ק א ל: הייסט עס, מיט וואס זאָל איך געהן אהיים?

ה ע ר ש ע ל ע: אזוי ווייט קען איך דיר יא העלפען: איך וועל זעהען, אז פעסי זאָל דורך דיר ניט ליידען. איך וועל איר הייסען אללע חודש ארויסגעבען פון מיין קאנטאָר פון צוועלף ביז פופצעהן רובעל.

מ ז י ק: פון א ו נ ז ע ר קאנטאָר מיינט איר.

ה ע ר ש ע ל ע: און דוא מיט דיין זון געה ארבייטען צו מיר אויפ'ן פאבריק.

מ ז י ק: צו אונז אין פאבריק, ווילט איר זאָגען.

ה ע ר ש ע ל ע: יא! יא! איר זייט עהרליכע יודען און צו טליתים דארף מען האָבען אזעלכע ארבייטער. וועסט פערדיענען! בא מיר דיין חיונה בכבוד און וועסט לעבען רוהיג. וויא קומסט דוא צו פיהרען א געשעפט? דערויף דארף מען שכל, געלד, קאָפּ-דרייעניש, קענטניס. האָסט געוואָלט פיהרען א געשעפט מיט נסים? מיט נסים קען מען ניט לעבען אויף דער וועלט.

מ ז י ק: נס גדול היה שם.

ה ע ר ש ע ל ע: וואס קען זיין זיכערער און רוהיגער? מע ארבייט און מע קריעגט בעצאָהלט.

מ אָ ט ע ל: נאָך רוהיגער און זיכערער איז צו ליעגען אין דרערד.

ח צ ק א ל: איך בין א פראָסטער מענש און ווען דוא ר' הערשעלע ביזט געווען א אָרעמאן האָב איך דיך נאָך געקענט פערשטיין. אָבער איצט? איך הויב ניט אָן צו פערשטיין. פריינדשאפט איז גאָר ניט. א טובה טהון דארף מען ניט מיט'ן גוטען ווילען, נאָר מיט שכל. דער וואס איז א גוטער, דער איז א נארר! אפנים פון דער ארבייט און האָראָוואניע ווערען מיר אלץ גרעסערע בולוואנעס און איר ווערט דערווייל שטארקערע חכמים. נו, לכל הפחות א דאנק, וואס איר גיט אונז ארבייט, וואָס קענען העלפען טענות, אז מע וויל עסען? מיר וועלען מיט מאָטלען מאָרגען אָנפאנגען צו ארביי־

טען. האָט קיין פאראיבעל ניט, וואָס מיר האָבען אייך מטריח געווען. א גוטע נאכט. מסתמא ביזט דוא גערעכט.

מ אָ ט ע ל ע: גאָטט זאָל אייך בעצאהלען פאר דער טובה. (זיי גייען).

מ ז י ק: אזוי איז דאָס: ווער עס איז שטארקער, דער איז גערעכט. קומט, איך וועל אייך געבען א צעטיל מע זאָל אייך מארגען צונעמען צו דער ארבייט. (אללע אָב).

ה ע ר ש ע ל ע: (בלייבט זיצען פערטראכט) ער מיינט, איך בין א'ן אנדער מענש געווארען. איך בין דערזעלבער, והא ראיה, ער האָט איבערגעפיהרט פעסים געלד, איך בין איהר מעהר ניט מחויב צו געבען, פון דעסטוועגען, וועל איך זיא ניט פערלאָזען. און ער אליין? איך פיהל, מיך פערדריסט, מיר טהוט וויי דאס הארץ. אָבער ער איז אליין שולדיג, יעדער מענש האָט דאס וואס ער פערדיענט. זיין אייגענע שולד. עס איז נאָר וויא ער אליין זאָגט: איך האָב גענומען דיא מיהע צו לערנען און צו פערשטיין דאָס לעבען און ער איז געבליעבען דער זעלבער פראָסטער חצקאל דראכמע. (שטייט אויף) מע וואָלט געדארפט א ביסעל ארייינקוקען אין ספר. איך האָב שוין ניט געהאלטען קיין ספר אין דיא הענד, איך געדענק אליין ניט (שטעלט זיך אויף דיא קניע לעבען טשעמאָדאן און נעמט ארויס א ספר) אומזיסט מיטגעפיהרט, איך האָב איהם אין וועג אפילו ניט געעפענט. (זעצט זיך לערנען) אך! פריידע־ניוס מתנות. מע דארף גיין צו איהר. איך האָב זיא געזעהען נאָר פון ווייטען. (געהט) ער זאָגט: 75 טויזענד איז דאָ אין דער קאססע. מע וואָלט געדארפט בעסער איבערקוקען דיא חשבונות און איבערציילען דאָס געלד. (געהט צו דער קאססע, שלעפט ארויס גרויסע זעק מיט געלד, צעהלט טויזענדער און לעגט זיי אין א זאק) איין טויזענד (צעהלט) צוויי טויזענד. (צעהלט) דריי טויזענד. (פ ר י י ד ע נ י ו קומט אין א ווייסען פעניואַר, די האָר צולאָזט.) וואָס איז? גאָטט איז מיט דיר! (פערמאַכט דיאָ קאססע).

פ ר י י ד ע נ י ו: וואָס איז דאָ געווען פאר קולות? מיר האָט

זיך אויסגעוויזען, איך הער וויא דיא מומע וויינט... מיר ווייזט זיך אָפּט אויס, איך הער...

ה ע ר ש ע ל ע: וואס ווייזט זיך דיר אויס, קינד? וויא קומט אהער דיא מומע?

פ ר י י ד ע נ י ו: איך ווייס ניט, מיר ווייזט זיך אָפּט אויס.

ה ע ר ש ע ל ע: נאררעלע, זעה בעסער, וואָס פאר אוירינגלאך איך האָב דיר געקויפט. (גיט איהר א פוטליאר).

פ ר י י ד ע נ י ו: (עפענט) אך! וויא שעהן! (ווערט בעגייסטערט) וויא ריינע טראָפּען וואסער געגען דער זון, אזוי שיינען זיי. א נו, מיר וועט פאסען? (טהוט אָן) א יאָ שעהן? (לויפט צום שפיגעל) אָבער וואס קומט מיר ארויס דערפון? (ווערט ווידער טרויעריג) איך קען זיך מיט קיין זאך ניט פרייען. יעדע מינוט אזוי וויא א שלאנג טרעט מיר צום הארצען און זויגט דאָס בלוט.

ה ע ר ש ע ל ע: פריידעניו, איך האָב דאָ א ביסעל צו טהון. געה, איך וועל באלד קומען.

פ ר י י ד ע נ י ו: איך ווייס, דוא ווילסט בעסער בלייבען דאָ און צעהלען געלד...

ה ע ר ש ע ל ע: הער, איך האָב גערעדט מיט מענשען... איך וועל מיט דיר זומער אי"ה פאָהרען קיין וויען צו א פראָפעסאר... גאָטעניו, אויב דוא וועסט מיר געבען א זוהן, בעט איך מעהר גאָר ניט בא דיר...

פ ר י י ד ע נ י ו: וויין! איך בין קראנק... איך וויל ניט, איך דארף ניט זיין א מוטער פון קינדער...

ה ע ר ש ע ל ע: אויב דוא ביזט חלילה קראנק? געוויס... וואס דארף איך קינדער? דיין געזונד איז מיר טייערער פון קינדער. אָבער וואָס פעהלט דיר דען, חלילה?

פ ר י י ד ע נ י ו: מיר פעהלט קיין זאך און איך האָב גאָר נישט. איך בין רייך און בין פיעל אָרימער פון ציפען... איך האָב פערנומען מיין מוטערס פלאץ און קען זיך קיין אָרט געפינען... (וויינט).

ה ע ר ש ע ל ע: איך פערשטעה ניט, וואס ווילסט דוא?

פ ר י י ד ע נ י ו : איך וויל זיין גליקלאך! גיב מיר גליק! גיב מיר פריידע!

ה ע ר ש ע ל ע : אי! פריידע, דו ווייסט אליין ניט, וואס דו פערלאנגסט!

פ ר י ד ע נ י ו : איך דארף גאר ניט און איך פערלאנג גאר ניט! איין זאך נאר. איך וויל מיין קראנקעס הערץ זאל פיהלען דאס, וואס איך האב געפיהלט, ווען דו האסט מיר דאן געשפיעלט אויף דער פיעדעלע. געדענקסט?

ה ע ר ש ע ל ע : ביזט א נארעלע, דאן האבען מיר ערשט גע־שטרעבט צוא אונזער גליק, איצט קענען מיר דאס ניט פיהלען מעהר און מיר וועלען דאס מעהר ניט פיהלען!

פ ר י י ד ע נ י ו : ווויא? האט דען דיא פיעדעלע דאן מיר א ליעגען געזאגט? ניין! ניין! דאס וואלט געוועזן שרעקליך. איך בעט דיך זיי ניט פרעמד צו מיר.

ה ע ר ש ע ל ע : געוויס בין איך צו דיר ניט פרעמד. (עפענט דיא קאססע און גיט א קוק) וויפיעל האב איך איבערגעציילט? דריי טויזענד דאכט זיך... הא?

פ ר י י ד ע נ י ו : קום אהער... נעם דיין פיעדעלע... שפיעל מיר נאך איין מאל... נאר איין מאל נאך! און איך וועל דא ווידער זיצען בא דיינע פיס...

ה ע ר ש ע ל ע : אי, וואס רעדסט זוא, קינד! שפיעלען? איך האב שוין העכער צוויי יאהר דיא פיעדעלע אפילו אין האנד ניט געהאלטען. מיר דאכט זיך, איך וועל שוין קיין מאל ניט קענען שפיעלען מעהר.

פ ר י י ד ע נ י ו : קיין מאל ניט מעהר? אללעס איז אב־געשטארבען?!... עס וועט ניט קומען מעהר צוריק?

ה ע ר ש ע ל ע : איך פערשטעה ניט, וואס איז מיט דיר? פריידעניו, געה צו זיך, בערוהיג זיך... איך דארף דא אביסעל איבערקוקען דיא חשבונות, געה, קינד, און שלאף געזונטערהייד. (ער גיט זיא א קאלטען קוש אין שטערן).

פ ר י י ד ע נ י ו : (שטעהט אויף, קוקט אויף איהם לאנג און

זאגט שטיל) א גוטע נאכט! (ראש אב. מי זעהט וויא זיא פער־שטיקט איהרע טרערען. ער בעמערקט עס ניט.)

ה ע ר ש ע ל ע : הפנים זיא איז טאקי ניט מיט אלעמען, מי וועט דארפען מארגען שיקען נאכ'ן דאקטאר (געהט, טרינקט אויס א גאנצע גלאז וויין און צוריק צו דער קאססע) דאס האב איך שוין געציילט, דריי־טויזענד, (לעגט דאס איבערגעציילטע אין סאק וואיאזש) פיער טויזענד (צעהלט) פינף טויזענד! (צעהלט) זעקס טויזענד! וואס איז דאס? דאכט זיך גאר ניט, פאפירלאך, און דאך אז מע גיט א קוק אין דער קאססע און מע דערזעהט אזוי פיעל דיזע פאפירלאך, ווערט דאס הארץ פול מיט פרייד, דער שלאף געהט פערביי, מע פערגעסט, אז מע איז מיעד, אז מע איז הונגעריג.... מע פארגעסט אויף אללעס! יעדער הונדערטער רעדט צו דיר, וויא א לעבעדיגע זאך, יעדע אסיגנאציע גלעט דיך, וויא א ווארעם ווינטעלע. אי! וויפיעל הנאה, פרייד, מאכט, ליעגט אין אט דיא קלייניקע שייניקע פאפירלאך! (מזיק אריין) הידד! עס וואקסען דיא טויזענדער וויא פרשות! נאך א פרשה!... נאך א טויזענדער! זעקס! זיעבען! אכט!

מ ז י ק : וואס איז, ר' הערש, איהר גלויבט מיר ניט? איהר קוקט נאך מיינע חשבונות?

ה ע ר ש ע ל ע : (דערשרעקט זיך) דאס זייט איר, ר' אוריאל? איך וויל גלאט זעהען, אפשר האט איר א טעות געהאט...

מ ז י ק : יא, איך זעה, איך האב אביסעל א טעות געהאט... איך גלויב אייך צו פיעל און האב אייך אויסגעלערנט צו פיעל געשעפטסמאן צו זיין. מיר איז אריין אין נאז, וויא איהר האט דא פריער גערעדט : מיין געלד! מיין פאבריק! מיין קאנטאר! איך וועל הייסען! איך וועל זעהען! אי, איך האב מורא, איר ווערט מיר צופיעל בעל־בית!

ה ע ר ש ע ל ע : איר קענט זיין רוהיג... איר זייט דא אזא בעל־בית וויא איך.

מ ז י ק : אז מיר זיינען דא אליין, זאגט איר דאס מיר. אבער וויא אזוי וועל איך דאס קענען איבערצייגען, אז איר וועט וועלען

גענען מיר האנדלען מעשה סוחר? איך האב זיך מיט אייך ניט צושריעבען, ווייל איך האב אייך געהאלטען פאר א יאלד... איך לאך טאקי פון יאלדען, אבער איך ווייס, מע קען זיי גלויבען! איצט אבער האב איך מורא : איר הויבט אן ווערען צו פיעל חכם און אין דער קאססע איז דא צופיעל מזומן...

ה ע ר ש ע ל ע : נו! אויב איר גלויבט מיר ניט, וועלען מיר זיך צושרייבען. מיך הארט ניט, אפילו מארגען.

מ ז י ק : מארגען? א דאנק דעם טאטען אייערען! איך האב מורא! איך וועל דיא גאנצע נאכט ניט קענען שלאפען! איך האב געזעהען, איר האט געציילט דאס געלד מיט צו פיעל הנאה... גלייך וויא עס זאל זיין אין גאנצען אייערעס.

ה ע ר ש ע ל ע : וואס־זשע ווילט איר? איך וואלט געוואלט וויסען. רעדט : וואס ווילט איר?

מ ז י ק : איך וויל פשוט דיא 75 טויזענד רובעל נעמען צו זיך דערוויילע, ניש־קשה, איר האט מיך מעהר אין דער האנד. (מאכט עטליכע טריט צו דער קאססע.)

ה ע ר ש ע ל ע : (ווארפט שנעל אריין אללע פעקלאך געלד אין סאק און מאכט צו דיא קאססע) וואס? אזא סוממע מיט געלד זאל איך אייך גאר אבגעבען? וואס מיינט איר, איך בין פון זינן אראפ?

מ ז י ק : פאר וואס האב איך אייך שטענדיג נאך מעהר געגלויבט? אה, איצט זעה איך, ווער איר זייט!

ה ע ר ש ע ל ע : נו, זעהר שוין! פון מארגען אן וועט איר מיר ניט גלויבען מעהר!

מ ז י ק : פון מארגען אן? בלא! מארגען קען שוין זיין צו שפעט! איר מיינט ניט, אז איר וועט מיך נעמען אויף זיכער. איר האט ניט געטראפען דעם ארט! צדיק מיינער!

ה ע ר ש ע ל ע : און איר מיינט ניט, אז איך וועל אייביג גלוי־בען, אז אללעס וואס איר זאגט, איז תורת לאקשען! (ציטערט פון אויפרעגונג).

מ ז י ק : אה! איך ווייס, איר זייט שוין א גרויסער חכם

געווארען, אויסגעלערנט אויף מיין קאפ!.....

ה ע ר ש ע ל ע : איך געפעל אייך ניט, וועל איך ניט זיין קיין אונטערפיהרער אויף אייער חתונה. (פערשליעסט דיא קאססע) א גוטע נאכט! איך געה שלאפען!

מ ז י ק : איר האט א טעות! איר געהט נאך ניט שלאפען! (פערצוימט איהם דעם וועג) איר ווילט מיר ניט געבען דאס געלד, שרייבט מיר אונטער א פאפיר אז איר האט בא מיר גענומען צו בעהאלטען הונדערט טויזענד... טאמער באנקראטירט איר אדער איך ווייס וואס, קען איך אייך לכל הפחות אריינזעצען אין אסטראג. איך שרייב באלד אויף און איר שרייבט מיר אונטער!

ה ע ר ש ע ל ע : אי, זייט ניט קיין שוטה! וואס הייסט, איך וועל אייך אונטערשרייבען פאפירען! וועלכע פאפירען? וואסערע פאפירען?

מז י ק : וואס? אונטערשרייבען א פאפיר אויך ניט?

ה ע ר ש ע ל ע : ניין! איהר האט מיר געגלויבט אזוי פיעל, וועט איר מיר גלויבען נאך א נאכט!

מ ז י ק : איך וויל אייך ניט גלויבען מעהר! איך בין אייך ניט מחויב מעהר צו גלויבען! גיט מיר א פאפיר אדער דאס געלד! איך קען בעשטיין, איר זאלט מיר גלויבען!

ה ע ר ש ע ל ע : אי! געהט צו אללע שווארצע יאהר! איר ווילט מיר ניט גלויבען, גלויבט ניט! איך געה!...

מ ז י ק : איך גלויב אייך ניט און וועל אייך ניט לאזען גיין. איך גלויב ניט! איך גלויב ניט! (כאפט ארויס ביי איהם דעם שליס־סעל און לויפט עפענען דיא קאססע, הערשעלע לאזט איהם ניט, ער ווארפט איהם אום, כאפט דעם פאק מיט דער גאנצער סוממע געלד און לויפט. הערשעלע נאך איהם.)

ה ע ר ש ע ל ע : גזלן! רוצח! גנב! אהער גיב דאס געלד! (כאפט איהם) איך וועל דיך ניט ארויסלאזען פון דאנען א לעבע־דיגען! אהער גיב דאס געלד! (זיי ראנגלען זיך, מזיק רייסט זיך הערויס, לויפט צום טיש און דערזעהט דעם קארקען־ציהער)

מ ז י ק : אוועק פון מיר! איהר זעהט דאס מעסער? איך

בין פאר זיך ניט פעראנטוואָרטליך איצט! (וועהרענד מזיק רעדט, ווידערהאָלט הערשעלע איינס און דאסזעלבע: מיין געלד! מיין געלד! ער ציטערט מיט'ן גאנצען קערפער).

ה ע'ר ש ע ל ע: אָה! דוא ווילסט מיך הרג'ענען? צו־נעמען מיט געוואלד דאָס געלד? מיט א מעסער גאר! וויא א'ן אמת'ער רוצח!.... גיב אהער דאס געלד! דאס געלד אהער! (שלעפט ארויס ביי איהם דאס מעסער, זיי ראנגלען זיך ביידע, וויא פערווירטע, בידע פאללען, הערשעלע שטעכט איהם מיט'ן פראָבקע־ציהער אין האלז און שרייט) ניין! דאָ וועסט דוא קרעפּירען פריער, איידער דוא וועסט צונעמען מיין געלד! עס איז מיין געלד! מיין געלד! (א גאנצער פאק מיט געלד צושיט זיך איבערן פאָל. פרוידעניו און לייזער לויפען אריין ערשראָקענע).

פ ר י ד ע נ י ו: וועה איז מיר! וואס איז דאָ געשעהן?

ה ע ר ש ע ל ע: (קלייבט דאס געלד אוןווארפט אין זאק וואָיאזש, וויא משוגע) מיין געלד! מיין געלד! מיין געלד!

פ אָ ר ה א נ ג.

פערטער אקט.

(זעהר איין ארעמעס צימער ביי חצקאל'ן אין הויז. ביים טיהר א דיוזשקע מיט וואססער. ביים אויבען גרויסע שויטלאך האָליץ. א טיש. א לאנגע הילצערנע באנק. צוויי ביינקלאך און א קליין שטוליכעל. ביים וואנד א בעט. א קליינע שאפקע.

ח צ ק א ל: (זיצט ביים אויבען אויף דר'ערד און שפּאלט מיט א האק דיא גרויסע שויטלאך האָליץ. דאָבע ביים טיש, ארבייט א זאָק און צעהלט דיא „אויגלאך.")

ד אָ ב ע: (שטיל) איין און צוואנציג, צוויי און צוואנציג, דריי און צוואנציג, פיער און צוואנציג... אַי! איך האָב שוין אראָפּגע־לאָזט א אויגעל. (לעגט אוועק דעם זאָק) חצקאל, האק ניט דאס האָליץ אויף'ן שוועל, וועסט נאָך, חלילה, דעם שוועל א האק טהון.

ח צ ק א ל: האָב קיין מורא ניט, דאָבע, דעם שוועל וועט ניט וועה טהון. (האקט).

ד אָ ב ע: מיך הארט ניט דער שוועל. אבער ווען דו וועסט חלילה א האק טהון דעם שוועל און נאכדעם וועט ציפּע אריבער־טרעטען דעם שוועל, וועט זיא חלילה האָבען א קינד מיט א צו־האקטע ליפּ.

ח צ ק א ל: דאָבע, ציפּעניו איז סיידען ווידער שוין... ע...

ד אָ ב ע: אין א גוטע, כשרה, מזל'דיגע שעה... דאנקען גאָטט. נו, און דוא ווייסט גאָר ניט, אז מע גיט א האק דיא אויבערשטע פריטעלקע איז באם קינד דיא אויבערשטע ליפּ צושפּאָלטען און אז מע גיט א האק אין שוועל, איז דיא אונטערשטע צוהאקט? קיין זאך ווייסט דוא ניט, גלייך, חלילה, דוא ביזט גאָר ניט אויס־געוואקסען צווישען מענשען.

ח צ ק א ל: מיט מיין פּראָסטען שכל קען איך ניט פער־שטיין, וויא אזוי קען מען איבערהאקען א מענשען דיא ליפּ, ווען ער איז גאָר ניטאָ דערביי, ווען ער איז נאָך גאָר אפילו ניט געבוירען געוואָרען. נאָר גאָר ניט, דיא ווייבער ווייסען דאָך מסתמא בעסער אין אזעלכע זאכען.

ד אָ ב ע: דוא הער אויף טענה'ן און קום בעסער אהער. אָט אזוי. זעץ דיך אויף דעם קליין ביינקעלע. ציה אויס ביידע הענד, אָט אזוי (טהוט אָן אויף זיינע הענד בייוויל) איך דארף צו־וויקלען א פּאסמע בייוויל. (וויקעלט) אהא! חצקאל כל־בוניק, דוא האָסט געמיינט, דוא וועסט בא מיר זיצען אָהן ארבייט? גייסט ניט אין פאבריק, ביזט דוא בא מיר אין דער היים אנשטאט א שיקסע, להבדיל, א כפרה... וואסער אָנגעשלעפּט, האָליץ אָנגעהאקט, קיין עין הרע, קיין בייזע אויג. האלט דיא פּאסמע! איך וועל אָנ־וויקלען א גאנצען קנייכעל בייוועל. (זיא וויקעלט לאנג. זיי שווייגען ביידע, ער הויבט אָן באלד דרעמלען און בעגט זיך צו מיט'ן קאָפּ צו איהרע קניע). שש! ער איז אנדרעמילט געוואָרען... איך האָב זיך מורא א ריהר טהון, איך זאָל איהם פלוצים ניט אויפוועקען. זאָל ער אביסעל שלאָפען.. (בלייבט זיצען רוהיג, גאנץ שטיל) מע זאגט יאקבי, אז מע וועקט אויף א מענשען פלוצים פון שלאָף, קען ער חלילה געכאפּט ווערען. (לייזער קומט פון גאס מיט א שטעקען.)

ל י י ז ע ר: גאָטט העלף! זעה נאָר, וואו ער איז אנשלאָפען געוואָרען. אַי! ר' חצקאל, איר זייט נאָך אלץ א גנב?

ד אָ ב ע: (פערשעהמט) אַי, געהט... ער האָט זיך נאָר אנ־געבויגען...

ח צ ק א ל: ניין! איך האָב טאקי א דרעמיל געכאפּט. (וואשט דיא הענד ביי דער דיוזשקע) גאָטט העלף, ר' לייזער, גאָטט העלף! אייך זעהען איצט איז א גאנצע זכיה.

ל י י ז ע ר: ר' חצקאל, איך בין געקומען אונמיסטען צו'ן אייך, איך דארף אייך זאגען זעהר א נויטיגע זאך. (פיהרט איהם אויף א זייט, שטיל) שש! זייט וויסען עס איז דאָ! איך האָב זיך

לאנג געמוטשעט, אבער איך האָב עס געפונען. איהר ווייסט: הא לחמא עניא?

ח צ ק א ל: אויב איך ווייס? האָ לחמא עניא הייסט: אָט דאָס אָרעם קבצניש ברויט. איך קען דאס ניט נאָר פון דער הגדה, איך ווייס דאָס פון לעבען.

ל י י ז ע ר: שש! אָט דאָס איז דאָס. איר קוקט מיך אָן? אָט דאס איז דאָס.

ח צ ק א ל: וואס איז דאָס?

ל י י ז ע ר: האָ לחמא עניא אז איר וועט זאָגען פּארקערט, וועט זיין האָ עניא לחמא און עס גראמט זיך מיט חצקאל דראכמע... האָ עניא לחמא — חצקאל דראכמע!....

ח צ ק א ל: אַי, איר אלטער משוגענער, זיצט, וועט איר זיין א גאסט בא אונז... חא! חא! חא!

ל י י ז ע ר: (זעצט זיך) און וואו איז דאָס עפּעס אייער גאנ־צער עולם, הא? (מיט א ניגון) דער עולם איז א גולם, און א חכם איז דער איינער, וואס גיט דעם עולם אין דיא ציינער... (שטיל) הא עניא לחמא — חצקאל דראכמע....

ד אָ ב ע: ציפּעניו איז געגאנגען אין יאטקע. איר ווייסט דאָך אין מיטען וואָך קענען מיר ניט עסען קיין פליייש. האָב איך איהר געזאגט, זיא זאָל גיין, אפשר וועט זיא טרעפען וואָלוועל, זאָל זיא קויפען א לונג און לעבער אָדער א פוס־נאָהע. און דיא מחותנת'טע פּעסי איז בא דעם גביר. מע האָט זיא געשיקט רופען, פריידעניו איז דאָך שוין ווידער... ניט דאָ געדאכט, ניט אין קיין יודישע שטוב געדאכט. איר געהט אריין אמאָל צו זיי?

ל י י ז ע ר: ניין! איך בין מיר בא אפרים כלי־זמר א קעסט קינד און פיהל זיך איצט וויא א בלינטשיק אין סמעטענא. וואס זאָל איך אהין געהן? מיט מיר שעמט מען זיך און דעם כבוד בין איך זיי מוחל. אבער, זאגט נאָר, ידידי ר' חצקאל, מה היום מיומיים? וואס זיצט איר עפּעס אין דער היים? גזלן, איר וויקעלט דאָ בייוועל? (דאָבע פערשעהמט זיך ווידער).

ח צ ק א ל: וואס איך זיץ אין דער היים? אָט דאָס איז דאָך

דיא קלאָץ קשיה. ר׳ הערשעלע האָט מיך געוואָלט גליקלאך מאכען און געבען מיר א טשין פון א פריקאשציק. דאס הייסט, איך זאָל אליין ניט ארבייטען און זאָל נאָר אומגיין און האַוקענען אויף דיא וואס ארבייטען יא. האָב איך איהם בעדאנקט. ניט איך, ניט מאָטעלע, — מיר ווילען פון איהם קיינע טובות! נו, אבער לכל הפחות ארבייט וויא פאר א פראָסטען ארבייטער זאָל מען געבען גענוג? ווייס איך! א קרחת שונאי ישראל, דריי טאָג ארבייט איך און דריי טאָג ניין! מע גיט אונז צו פערדינען נאָר אזוי פיעל, מיר זאָלען פון הונגער ניט פערחליאנעט ווערען. מאָטעלע איז אליין אוועק אין פאבריקע ארבייטען און איך, ניט אומגיין פוסט און פאס, דיען איך דאָבען אנשטאט א שיקסע. דאס איז מזיק׳ס פאריאדקעס. ר׳ הערשעלע ווייס ניט, אזעלכע נאריש־קייטען וויא חצקאל דראכמע ליעגען איהם איצט ניט אין זינן... און איך וועל ניט געהן קלאָגען זיך אדער בעטען: א לאסקע בא איהם! (גיט א האק בייז א שטיקעל האָלץ) ניין! דאס וועלען מיינע שונאים ניט דערלעבען!

ד אָ ב ע : אַי, דער מזיק! ער האָט אונז אללע צו־מזיק׳ט. ווען ער איז געווען קראנק, האָבען מיר געמיינט, מיר וועלען שוין פון איהם פטור ווערען. זאָל מיך, איך האָב דיא הענד ניט גע־וואשען, ניט שטראָפען פאר דיא רייד. ער האָט זיך אבער אויס־געקאטשעט. עפּיס רעכטס וואָלט גאָטט צוגענומען, א צרה לאָזט ער אונז איבער.

ח צ ק א ל : פון דעסטוועגען איז ער דריי חדשים אומ־געגאנגען מיט א פערבונדענע כלי. מע זאגט, זיי האָבען זיך שיער ניט צו׳הרג׳עט פאר׳ן געלד. און פון יענעם טאָג געהט הערשעלע אום שטענדיג זעהר א צוטראָגענער. דאנקען גאָטט וואס איך בין א קבצן. לכל הפחות פאר׳ן געלד וועט מיר קיין מזיק ניט איבערבייסען דעם גאָרגעל!

ד אָ ב ע : בעריל לאפּטיוך זאגט יאקבי, אז דאָס האָט ר׳ הער־שעלען אָבגעקאָסט מיליע־מיליאסען מיט געלד, איידער זיי האָבען

זיך איבערגעבעטען. ר׳ לייזער, וויפיעל איז מיליע־מיליאסען?

ל י י ז ע ר : א סך!...

ח צ ק א ל : נו, יא, אבי עס איז בא זיי ווידער שטיל, קוצע־ניו מוצעניו... זיי זיינען יעצט נאך שטארקערע גוטע פריינד און דער גאנצער פלאקער איז מזיק.

ל י י ז ע ר : אַי, ווען איך דערמאָן מיך, וואס יענע נאכט האָט זיך אבגעטהון! א געשריי: קאראול! קאראול! בא מיין תכשיט א מאשינקע פון פליאשקע, מזיק א צובלוטיגטער וויא א חזיר! געלד! געלד! בלוט! ביידע וואלגערען זיך אויף דר׳ערד, פריידע א טויט־ערשראָקענע, בא מיר דיא נשמה אויף׳ן שפּיץ נאָז! — ע! דאנקען גאָטט, איך בין איצט בא אפרים כלי־זמר. (געהט צו דער שאפע) איז ער געגאנגען צו דערלאנגען אביסעל משקה פון דער פליאשקע, און האָט ער גענומען צו דעם גומען. (זוכט, דאָבע לאכט.)

ח צ ק א ל : ר׳ לייזער, אייער טרחה איז אומזיסט... איר וועט ניט געפינען אפילו א לעק... היינטיגען שבת האָבען מיר אפילו קידוש געמאכט אויף טרוקענע חלה....

ל י י ז ע ר : טרוקענע חלה? פע! און אָט איז אונזער ציפּעניו. (ציפּע קומט מיט א קאשאק א שאל אויף דיא פּלייצעס, זיא איז אין א גוטע לוינע.)

צ י פּ ע נ י ו : אה, א גאסט! גאָטט העלף, זיידעניו. גוט, וואס איר זייט געקומען. איך דארף אייך נויטיג עפּעס פרעגען. (פיהרט לייזערן אָן א זייט, ער איז זעהר פעראינטערעסירט) שש! זאגט מיר, איך בעט אייך... ע! ע! פאר א יאהרען ווינטער איז גע־גאנגען א שניי? (אללע לאכען.)

ל י י ז ע ר : אזוי גאָר? גוט... איך מוז צוגעבען: גוט...

ד אָ ב ע : אי, מיר בייסט עפּיס אין לינקען אויער, איך האָב מורא, איך האָב מורא, מיר וועלען חלילה האָבען עפּיס א שלעכטע בשורה.

צ י פּ ע נ י ו : שוויגער לעבען, א שלעכטע בשורה האָב איך אייך געבראכט: איך האָב קיינע מציאות ניט געהאנדעלט. אויף

יעדען לונג איז דאָ צוואנציג בעלנים און אויף איין פוס־נאָהע זיעב־צעהן וויבער.... בין איך געקומען אָהן א פוס און א לונג. איאָ א שלעכטע בשורה? ח! חא! חא! דיא קינדערלאך שלאָפען נאָך?

ח צ ק א ל : מאָטעל וועט נעבאך קומען א הונגעריגער פון דער ארבייט.

ד אָ ב ע : נו, מיר וועלען איהם אָבקאָכען פיש־קארטאָפליע. ער האָט עס ליעב און עס וועט איהם זיין צו געזונד, קיין עין הרע, קיין בייזע אויג.

צ י פּ ע נ י ו : זיידע, קארטאָפליעס מיט וואסער, מיט א סך פעפער און אָהן פיש, רופט זיך בא אונז פיש־קארטאָפליע. איהר האָט עס ליעב? פיש קארטאָפליע, ע! ע! טאראטאָפליע... אַי! צו קארטאָפליע הפנים גראמט זיך קיין זאך ניט.

ל י י ז ע ר : קארטאָפליע פון פיש מהודו ועד כוש, מכוש ועד הודו, באלד זיי זיך מודה, צו האָסט דוא גענומען צו דיין כשר׳ן גומען....

צ י פּ ע נ י ו : (שלאָגט איבער) אביסעל משקה פון דער פליאש־קע. חא! חא! חא! שוויגער לעבען, און וואו איז דאָס דיא מומעניו?

ד אָ ב ע : מע האָט זיא גערופען צו פריידען. זיא האָט דאָך ווידער דעם חולאת, ניט אין אונזער שטוב געדאכט. אלע חודש קומט עס אָן אויף איהר. נא! האָסט דוא געהערט אביסעל א חולאת? קיין זאך טהוט ניט וועה און מען איז קראנק, ניט משוגע און דאָך ניט בא׳ם זינען. (ציפּע בלייבט זיצען א טרויריגע.)

ח צ ק א ל : דאס איז דיא מרה־שחורה. מע זאגט, אללע גבירים קרענקען מיט דעם חולאת.

ד אָ ב ע : דוא ווייסט! עס קומט דערפון, וואס ווייבער האָבען ניט קיין קינדער... וואס זאָגסט דוא פאָרט, וויא מיר בייסט אין לינקען אויער...!

ל י י ז ע ר : איך זאָל וויסען, אז מרנו ורבנו ר׳ הערש איז ניטאָ אין דער היים, וואָלט איך אריינגעגאנגען זיא זעהען. זיא איז טאקי א גרויסע נגידת און פון דעסטוועגען איז אויף איהר נעבאך א רחמנות.

צ י פּ ע נ י ו : יא, ר׳ לייזער, געהט אריין צו איהר. איר וועט פערדיענען א מצוה — זיא איז זעהר עלענד. אַי! איר זאָלט זיא זעהען, ווען עס קומט אָן אויף איהר: שטיל, וויא א טויב, רעדט אליין צו זיך, זינגט זיך אין דער שטיל און איז אזוי אונמוטהיג.— (אללע בלייבען שטיל. פויזע. פּלוצלינג א גערויש. ציפּעניו חאפּט זיך אויף ערשראָקען) וועה איז מיר! וואס איז דאָס עפּיס? מיר האָט זיך אבגעריסען דאס הארץ! (א יוד אָ׳ן ארבייטער לויפט אריין זעהר ערשראָקען.)

א ר ב י י ט ע ר : גאָטט איז מיט אייך... איך בעט אייך... שרעקט אייך ניט... מע טראגט אייער מאָטעלען אהיים.

א ל ל ע : אַי! וועה איז מיר! וואס איז?...

ד אָ ב ע : א׳ן אונגליק האָט מיך געטראָפען!

א ר ב י י ט ע ר : עס איז חלילה ניט קיין גרויסע סכנה. מיט׳ן ראָד האָט בא איהם אָבגעריסען א האנד!

ח צ ק א ל : דיא פאבריקע! דיא פאבריקע! אַי! דיא פאבריקע!

צ י פּ ע נ י ו : וואו איז ער? מאָטעלע... מאָטעלע! (לויפט צום טיהר. אנקעגען קומען אידישע ארבייטער, וועלכע טראָגען מאָטעלען, ער איז אויסגעשמירט אין בלוט, איין האנד פערוויקעלט מיט א סך ווייסע טיכער, דורך וועלכע עס זעהט זיך ארויס דאָס בלוט. גאָר אויבען א ווייסער נייער טלית אויך אין בלוט. ציפּע שרייט ניט מיט איהר קול) וועה איז מיר! ער איז טויט! ער איז טויט!

ד אָ ב ע : מיין קינד! מיין איינציג קינד! מיין מאָטעניו!...

א ר ב י י ט ע ר : גאָטט איז מיט אייך, ער איז נאָר אין חלשות (זיי לעגען איהם אויף׳ן בעטיל.)

ח צ ק א ל : גאָטט! דיינע טליתים מאכט מען איצט מיט רעדער, וועלכע רייסען אונז דיא גלידער! זעהט, מיין זון! מיין זון. אללע לעבען בעטיל.)

צ י פּ ע נ י ו : מאָטעלע! אַי! איך וועל דאָס ניט אויסהאל־טען. (זיא און דיא מוטער שרייען לעבען איהם.)

מ אָ ט ע ל ע : (קומט צו זיך. מיט זעהר א שוואכע שטימע.)

אַי! (וויל א שמייכעל טהון) שרעקט אייך ניט, עס איז גאָר ניט. נאָר איין האנד אבגעריסען. אַי, וואס איז דאָרט א האנד בא אַ'ן ארבייטער... טאטע, דוא ווייסט, ער... ר' הערשעלע... איז פונקט געשטאנען לעבען פענסטער... ניט ווייט פון מיר... מיין בלוט האָט אויף איהם געגעבען אַ שפריץ... אַי, ציפעניו... (חלש'ט. א דאָקטאָר און א פעלדשער קומען אייַלענדיג זיך.)

ח צ ק א ל: מאָטעלע, מיין קינד, שטארק זיך. אָט איז געקומען דער דאָקטאָר. זון מיינער!

צ י פ ע נ י ו: וועה איז מיר! וועה איז מיר! וואס וועט פון אונז זיין? וואס וועט זיין פון אונז — (קלאָגט)

ד אָ ב ע: מיין קינד! מיין זון! א שלאג האָט מיך געטראָפען, וועה איז מיר! (אללע וויינען, דיא ארבייטער ווישען דיא טרערען. דער דאָקטאָר נעמט פון פאק זיינע אינסטרומענטען.

(א סך יודען און ווייבער ערשראָקענע קוקען אריין אין דיא פענסטער און אין טיהר).

פ ע ר וו א נ ד ל ו נ ג.

(א הויף לעבען דער פאבריק. עס הערט זיך וויא דיא רעדער רוישען און דיא מאשינען קלאפען. מ ז י ק פיהרט ארויס ה ע ר ש ע ל ע ן. הערשעלע זעהר בלאס.)

מ ז י ק: נאָך פילט איהר ניט גוט? קומט ארויס אהער אביסעל אויפ'ן לופט. עי! ווער איז דאָרט? דערלאנגט אהער א ביינקיל (א'ן ארבייטער טראגט ארויס א ביינקעל) זעה נאָר, וויא בלאַס ער איז געוואָרען!

ה ע ר ש ע ל ע: איך האָב דערזעהען רויטע בלוט, בין איך געוואָרען ווייס. אַי! (שפּילעט אב דעם קראַגען פון העמד.)

מ ז י ק: וואס איז דאָרטען אזעלכעס? אזוי געהט דאָס לעבען: דעם רייסט אָב א האנד, דער פערליערט א פוס, פיעלע ווערען געהרג'עט אין מלחמה. דאָס לעבען שטעלט זיך ניט אָב דערמיט און דיא וועלט ווערט אויף דאס מינדעסטע ניט פערענדערט. וואס בעדייטעט מאָטעלע אין דער גרויסער וועלט־פאבריק, וועלכע רופט זיך נאטור?

ה ע ר ש ע ל ע: מזיק, דוא ביזט גערעכט: מאָטעלע בעדייטעט גאָרניט... נו, און הערשעלע בעדייטעט א סך? אַי! וויא זאָגט אונזער פיוט: דער מענש איז געגליכען צו א צובראָכענעם שארבען, צו דעם שאטען וואס לויפט פאָרט, צו דעם שטויב, וואס ווערט געטראָגען פון ווינד, צו א חלום וואס ווערט פערשוואונדען...

מ ז י ק: ע! דאס איז א אלטע יודישע לידעלע, מיט וועלכע דער יוד פערביטערט זיך שטענדיג אליין דאס לעבען און ווארפט אויף זיך אליין ארויף א אימה ופחד. נאָך לאנג, לאנג האָט אונזער יודישער צרות־העלד איוב געזאגט דיא זעלבע חכמה: דער מענש איז וויא א גראָז, וואס געהט אויף און ווערט פערשניטען, וויא א שאטען וואס לויפט... ניין! מיר געפעלט שוין פיעל בעסער, וויא דער דייטשער געלערנטער דאָקטאָר האָט געזאגט: „פערגניגען וויל איך פון אללעם זאָל מיין אויג געניסען, דאָך ווייטער זאָל שטערבען מיין זינען!“

ה ע ר ש ע ל ע: א יוד בין איך און דיא אלטע יודישע לידעלאך וועלען לעבען אין מיר ביז מיין טויט. דעם מענש קען מען גיכער פון מיר אויסקאָרעניען, אבער ניט דעם יוד... ניין! דער וואס האָט דיר געזאגט: ער וויל פערגניגען מיט'ן אויג געניסען און מיט'ן זינען שטערבען, — איז געוויס געווען א גוי... הער יוד מיינט: מע קען ניט געניסען, ווען דער זינען שטערבט. און דער זינען קען ניט שטערבען, ווען מע געניסט!...

מ ז י ק: מע דארף אבער זיין ניט נאָר א יוד, מע דארף זיין א מענש!

ה ע ר ש ע ל ע: יא! מענש אויך!... אַי! אמאָל פלעג איך זיך פאָרשטעלען, וויא שרעקליך עס וועט הילכען דער שופר הגדול, וועלכער וועט ערשאללען פאר'ן גרויסען יום הדין. און וועט וועקען דיא טויטע מענשען וואס ליעגען אין דיא קברים. און... רופען זיי צום כסא המשפט... מזיק, ווען פון זיין ברוסט האָט זיך היינט ארויסגעריסען דער פירכטערליכער יאממער־געשריי, האָב איך ערפיהלט, אז עס איז דאָ עטוואס, וואס הילכט שרעקליכער פון קול השופר הגדול!... מזיק, דער מענש האָט אין איהם געשריען, דער

אמת'ער, נאטירליכער מענש... און וויא טיעף אין מיר זיינען שוין געשלאָפען דיא מענשליכע געפיהלע, זיין יאממער־געשריי האָט זיי ערוועקט! און ווען איך האָב דערזעהן דיא בלאסע פנים'ער ארום איהם, זייער אמת'ען שרעק און רחמנות, האָב איך פערשטאנען, דאס דיעזער מענשליכער יאממער־געשריי איז דער מעכטיגער שופר, וואס רופט אונז צום יום הדין, וואס צוברעכט דעם פאנציר וואס ליעגט אויף אונזער הארץ און וועקט אויף דעם מענשען פון זיין קבר... בא דעם געשריי פערשווינדעט גוי און יוד, בעל־בית און ארבייטער, חכם און נארר... דער מענש נאָר ערוואכט... דער מענש, דער מענש!......

מ ז י ק: אָה, איך ווייס, וואס א יוד רופט מענש! געוויס ניט מאכט, קראפט, טהעטיגקייט, ערפינדונגס־פעהיגקייט. פערוועגענהייט פון גייסט, ניין! זאָרגען זיך וויא א שוואכע פרוי, גריבלען וואנקען, ניט האָבען קיין הנאה פון'ם לעבען, פיעל טראכטען און וועניג טהון — דאס איז דער יודישער מענש! איהר דארפט זעהר נויטיג דעם מין מענש ארויסרופען פון קבר, ער זאָל קומען און פערגיפטען דאס לעבען? וואס קוקט איר? האָט קיין מורא ניט, אויף אייך איז שוין ניטאָ קיין בלוט, מע האָט עס אָבגעוואשען....

ה ע ר ש ע ל ע: אָבגעוואשען? הם... יא אָבגעוואשען, אָדער ניט אבגעוואשען, זיין בלוט שרעקט מיך ניט. זעהסט דוא דאן... אין יענער נאכט, ווען איך האב דיין בלוט געזעהען אויף זיך, האָב איך מורא געהאט, איך האָב געפיהלט מיאוס, איך האב געפיהלט שלעכט... זיין בלוט אָבער שרעקט מיך ניט, עס מאכט מיר וועה. איך פיהל ניט מיאוס, איך פיהל א שארפען ווייטאג.

מ ז י ק: חע! חע! חע! דומהייטען! אייערע נערוועז האָבען זיך אביסעל צושטיפט. איר זעהט דאס צום ערשטען מאָל... קומט, פרישע לופט וועט אייך ווידער געזונד מאכען — עי! בעריל לאָפּטיוך, נעם צו דאס בענקיל! (א אידישער ארבייטער טראָגט דאס בענקיל אוועק) ווייס איך, נארישקייטען! אָט האָב איך א מאָל געזעהען, איז א גרויסע פאבריק האָט עס איינעם פערטשעפעט, און דאָס

גרויסע ראָד האָט איהם אויפגעהויבען א לעבעדיגען גאנץ הויך און דאן ערשט אראָבגעשלעפט ארונטער און צומאָלען אויף אש. (פיהרט איהם).

ה ע ר ש ע ל ע (פערטראכט) אָט אזוי איז דאָס אפנים: דאָס ראָד פונ'ם לעבען הויבט אויף הויך, גאנץ הויך און נאכדעם ווארפט עס אראָפּ און צומאָלט אויף אש... אויף אש און שטויב!..

מ ז י ק: נו, א יוד אָהן אש און שטויב איז וויא א גוי אָהן בראנפען און אָהן ביער. קומט, מיר וועלען אליין נעמען צו ביסלאך קאָניאק. זעה נאָר, וויא בלאס ער איז! חע! חע! חע! איר זייט נאָך גאר גרין... עס איז נאָר א געוואָהנהייט... אויף דיא גרויסע פאבריקען ברעכט עס פיס און עס רייסט הענד יעדע מינוט און גאר ניט... מע דארף זיך נאָר צוגעוואוינען... סענטימענטאל האָט מען געקענט זיין אמאָל, ווען דער מענש האָט געארבייט מיט'ן מענשען... יעצט ארבייטען מיר מיט מאשינען און דער מענש דארף זיין פינקטליך, שטארק און קאלט וויא א מאשינע... זעהסט? דער מענש האָט זיך אין איהם אויפגעהאפט, איז ער געוואָרען אוים מענש... חע חע! חע! (ביידע אָב). (דיא מאשינען און רעדער רוישען).

פערוואנדלונג. הערשעלעס קאבינעט. א שאפע מיט ספרים, אויף וועלכער עס ליעגט זיין פיעדעלע אין א פוטליאר. אין מיטען צימער א שרייב טיש, לעבען וועלכען עס שטייט א הויכע אייזערנע קאסע, עטליכע שטוהלען. לייזער און פעסעניו זיצען טרויריגע, פריידעניו געהט אום פערבראָכען דיא הענד און זינגט שטיל מיט א וויינענדיגע שטימע „מזמור לדוד.“ (ביסלאכווייז ווערט דונקעל.)

פ ע ס ע נ י ו: פריידעניו, וואס טהוט דיר וועה, מיין קינד? ביזט קראנק הא?

פ ר י י ד ע נ י ו: דאָס הארץ טהוט מיר וועה, מומעניו. אזוי וויא א שלאנג זייגט מיר דאָס בלוט, איך קען זיך קיין אָרט געפינען. מיך הארט קיין זאך ניט און מיך פרייט קיין זאך ניט. איך פיהל גלייך וויא איך שווים אין א ים פון אונמוטה און טרויער. (געהט צום שאפע און נעמט דאָס פיעדעלע און בעטראכט זיא.)

לייזער: אָבער פאר וואס איז דאָס, פאַר וואָס פיהלסט דוא אזוי?

פריידעניו: איך וויים אליין ניט. עס קומט פּלוצלינג אזא פּערדרום, אזא ערגער, אזא הארץ־וויטאג.

פּעסעניו: אי, וועה איז מיר. (שטיל צו לייזערן) איך וואָלט געדארפט אריבער לויפען זעהען וואס דאָרט טהוט זיך. נאָר וויא לאָזט מען זיא איצט אליין?

לייזער: מע לאָזט אהין קיין מענשען ניט, א פּשיטה שוין ווייבער... מע טרייבט זיי וויא דיא גענז. דער דאָקטאָר מאכט איצט דיא אָפּעראציע. (א גערויש) אָי! איך האָב מורא, מיר דאכט זיך דעם ברחנס בעל הבית געהט. (הערשעלע און מזיק אריין לייזער שטייט אויף).

הערשעניו (זעהר טרויריג) זעהט, וואָסערע געסט בא מיר אין קאנטאר. נו, פריידעניו, וואָס מאכסט דוא? ביזט געקומען מיך זעהען?

פריידעניו: איך קום אהער אָפּט און איך הער זיך צו, ווען וועט דיא פיעדעלע שפּיעלען און דיא פיעדעלע שווייגט. וויא א טויטע ליעגט זיא שטיל און אמאָל האָט זיא גערעדט. אי! איך וואָלט געוואָלט הערען נאך אמאָל, וואָס האָט זיא דאמאלס געזאָגט... האָט זיא מיך אָבגענארט? ניט דעם אמת געזאָגט?

הערשעלע (לייגט צוריק דאס פיעדעלע). בערוהיג דיך, פריידעניו, איך בעט דיך. האָב רחמנות אויף זיך, האָב רחמנות אויף מיר.

פריידעניו (פערטראכט). עס ציהען זיך גראָע לאנגע טעג אָהן ליכט און אָהן פינסטערניס, אָהן קעלט און אָהן ווארימקייט, אָהן צרות און אָהן פרייד.

הערשעלע: ניטאָ קיין פרייד דאָרט און ניטאָ קיין פרייד אין דער היים (זיפצעט שווער).

פריידעניו: אך, איך פערשטיי. קום, מומעניו, דער פּעטער וויל געווים בערעכענען זיינע חשבונות און איבערציילען נאך אמאָל דאָס געלד... דאָס געלה קלינגט און דיא פיעדעלע שווייגט...

ר' אוריאל, זינד איר האָט אונז געבראכט דעם גרויסען געווינס, האָבען מיר אלעם פערשפּיעלט.

פּעסעניו: אי, אללע פערשפּיעלען און דער געווינס קומט קיינעם ניט אָן!

מזיק: איר מיינט זיא איז ניט גערעכט? (עפענט דיא קאססע) גוט א קוק, עס איז דאָ וואָס צו בערעכענען און איבערציילען. (ביידע פרויען אָב).

הערשעלע (זעצט זיך) ניין! דאָס געלד האָב איך שוין איבערגעציילט... דיא חשבונות? זעהסט דוא, דיא חשבונות, דאכט זיך, איז יא צייט צו בערעכענען.

לייזער (וועלכער איז געשטאנען דיא גאנצע צייט א דערשראָקענער גיט א מאך מיט'ן האנד און גנב'עט זיך שנעלל צו דער טיער) א גוטען! (וויל ארויסלויפען).

הערשעלע: זיי זשע מוחל, טאטע, איך האָב דיר געוואָלט עפּים זאָגען. געה ניט אוועק, איך בעט דיך... בלייב דאָ... עס איז ניטאָ קיין לעבעדיגער מענש אין שטוב. איך בין דאָ אליין... איך האָב חרטה, טאטע, וואָס איך האָב דיך געלאָזט זיין בא פרעמדע מענשען אויף דער עלטער.

מזיק (א פּארט) ער זוכט אינ'ם ברחן דעם מענשען.

לייזער: איך בין ניט בא פרעמדע; מיט אפרים'ען דעם כליזמר זיינען מיר אייגענע. מיר פערשטייען איינע דיא אנדערע, מיר האָבען פון וואס צו שמועסען, וואָס פון דיא אמאָליגע אלטע יאָהרען צו דערמאנען. ניין, איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, דאָרט, בא דיא פרעמדע בין איך אין דער היים, און דאָ אין דער היים בין איך געוועזען אין דער פרעמד. דאָרטען, פערשטייסט דוא, איז ניטאָ קיין מעלאנכאָליע, קיין מרה שחורה. איז דאָ וואָס צו עסען, האקט מען אריין מיט לאפּעטיט, ניטאָ וואס צו אכלן — דערציילט מען גלייכווערטלאך, מע קריעגט זיך און מע מאכט שלום, מע לאכט, מע שפּיעלט א דאמקע, מע שפּיעלט אביסעל מוזיק... איך לופטער דורך דאָרטען דעם ברחן. איך וויים, פאר דיר איז דאָס א בזיון, אָבער דאָרטען איז דאָס אויפ'ן פּלאץ. געווים, איך קען דיך ניט

נויטען דורכען שלאָטען שמש דוא זאָלסט אפרים'ן צאָהלען פאר אזא אלטען טאטען, א גראָבען יונג...

הערשעלע: ניין, טאטע, חלילה, ניט דאָס האָב איך געמיינט, דוא האָסט מיך ניט פערשטאנען...

לייזער: איך וויל זאגען, אויב דוא וועסט אפילו ניט צאָהלען, וועט מיך אפרים אויך חלילה ניט ארויסטרייבען. בא קבצנים שפּיעלט עס ניט קיין גרויסע ראָללע. אָבער איך דאָ? וואס דארף איך דאָ און וואס האָב איך דאָ? א גוטען טאָג... עס איז שוין בין השמשות און מע מעג זאָגען: א גוטע נאכט. (שטיל) זעקס, זיעבען, אכט. (אָב)

מזיק: נו, דארפט איר אייך אזוי שרעקען פאר'ן מענש? חע! חע! חע! ר' הערש, אין יעדען מענש זיצט א ברחן...

הערשעלע: יא! אָבער אין יעדען ברחן זיצט א מענש. דוא ווייסט, וויא גרוים מיר זאָלען זיך ניט האלטען, וויא רייך און שטארק מיר זאָלען ניט זיין, מיר האָבען דאָך מורא פאר'ן מענשען. ווען מיר בויען א שול, א קהל'שען מרחץ, אָדער ווען איך, למשל, האָב געוואָלט בויען דאָ א האָספּיטאל, אָדער ווען איך צאָהל פיר מיין פּאטערס קעסט. דאס איז נאָר ווייל איך האָב מורא פאַר'ן מענשען, נאָר ווילע מיר ווילען בעצאָהלען דעם מענשען חאָטש א קליינע טהייל פון א גרויסען חוב, נאָר ווייל מיר מיינען, אונז וועט געלונגען לכל הפחות אָבנארען דעם מענשען, פערבלענדען, אונטערקויפען... מזיק, קיין זאך שרעקט דעם מענשען ניט אזוי שטארק, וויא דער מענש אליין. (עס ווערט ביסלאכווייז דונקעלער).

מזיק: איך פערשטיי ניט! איך וויים, מע האָט מורא פאר גאָטט, אנדערע האָבען מורא פאר'ן טייוועל. איר האָט גאָר מורא פאר'ן מענשען! וואס־זשע דער מענש איז אזא כל יכול?

הערשעלע: מיט גאָט קען מען זיך אויסגלייכען.... פונם טייוועל האלט מען זעהר ווענינ, ווען מע האלט זיך שוין אליין פאר א בריה מיט א חכם. אבער דער מענש? אונזערע חכמים זאגען: דיא עבירות וואס בין אדם למקום, צווישען גאָט און מענש איז יום כפּור מכפּר. אבער בין אדם לאדם, וואס איין מענש זינדיגט

געגען אנדערן, — דאָ העלפען ניט טרערען, דיא צדקות, דיא תחינות און תפילות פון יום כפור. (א גערויש) שא, ווער איז דאָס דאָרט? עטליכע יודישע ארבייטער פיהרען אריין דאָבען און ציפּען. זיי זיינען זעהר פערוויינט.)

ארבייטער: האָט קיין פּעראיבעל ניט, ר' הערשעלע, דער דאָקטאָר האָט זיי געהייסען אוועק פיהרען אין קאנטאָר. מע קען איבער זיי דיא אָפּעראציע ניט ענדיגען... אָי! מיר האָבען זיי קוים מיט געוואלד אָבגעריסען. (אב.)

הערשעלע: (זאנפט) געהט אריין אהין... קומט, דאָרטען זיינען אונזערע (פיהרט זיי.)

דאָבע: אָי, ניט אומזיסט האָט זיך מיר פאראכטאָגען שבת צו נאכט געחלומט, אז איך האָב פערלאָרען א צאָהן. ניט א צאָהן, א אויג האָט מען מיר אויסגעריסען פון קאָפּ! מיין איינציג קינד האָט איהר מיר געמאכט פאר א קאליקע.

ציפּעניו: שוויגער, וואס דארפט איהר רעדען? ער איז דאָך אונזער בעל־בית אונוואס קען עס הארען א בעל־בית? מאָטעלע האָט שוין ניט קיין הענד, וועט א'ן אנדערער ארבייטען. (וויינט.)

הערשעלע: ציפּעניו, איך בין ניט נאָר דיין בעל־בית — איך בין דיין פּעטער און דיין שוואגער.

ציפּעניו: זינד איהר האָט געגט דיא מומעניו זייט איר מיר קיין פּעטער מעהר. און דערמיט וואס איהר האָט מיין שוועסטער אונגליקלאך געמאכט זייט איר מיר ניט קיין שוואָגער. (ביידע אָב אין דער אינערסטע טיער.)

הערשעלע: אללע זיינען מיר פרעמדע, אללע שונאים. דאכט זיך, עס ווייזט זיך אוים, אללע ווילען זיין קרובים מיט א נגיד, אללע שעצען אזוי טייער זיין פריינדשאפט. אבער דאס ווייזט זיך נאָר אוים.... ווען דיא צייט קומט, דאס זיי רעדען אמת, וויא זיי פיהלען, זעהט מען — אללע זיינען שונאים, אללע זיינען פרעמדע... אין חלום נאָר זעהט מען אללע מיט זיך, אין דער

ווירקליכקייט איז מען אליין! אליין! מזיק, איך בעט דיך... איך וויל איצט דאָ אליין בלייבן.

מ ז י ק : איך וויל אייך אבער איצט אליין ניט לאָזן. איך האָב מורא, איר זייט צו נערוועז... און... און אביסעל צו פיעל פערנומען מיט'ן מענש... מענש!

ה ע ר ש ע ל ע : וואס קענסט דוא מיר איצט העלפען? דוא האָסט מיר געקענט העלפען ווערען רייך, ווערען גרויס, בעריהמט, האָבען כבוד, אָבער מיך גליקלאך מאכען, מיך בערוהיגען, מיין גייסט בעפריעדיגען, מיין קראנקע זעעלע געזונד מאכען, דאס ביזט דוא ניט אימשטאנדע, איך בעט דיך, פערלאָז מיך איצט...

מ ז י ק : (סארקאסטיש) דער מענש וויל בלייבען אליין אָהן מיר?

ה ע ר ש ע ל ע : יא, געה, איך וויל בלייבען אליין מיט זיך. דוא הערסט ניט? (בייז) איך זאג דיר, געה אוועק פון דאנען! (מזיק געהט.)

מ ז י ק : שלעכט מיט אזא שותף! דאכט זיך ער האט שוין אלע עלעמענטען פון וואס דאס גליק ווערט צוזאמענגעשטעלט, און קען זיך דאָך דאָס גליק ניט שאפען. ווילסט דוא איהם העלפען? דאן לאָזט ער זיך פיהרען נאָר א געוויסע צייט, און הויבט זיך אָן ארום קוקען, חרטה האָבען, תשובה טהון. בלייבט טויב צו דיינע רייד און הערט זיך צו, וואס דער מענש זאגט — געה מאך געשעפטען מיט אזעלכע ברואים! (אב.)

ה ע ר ש ע ל ע : איך האָב גאר אליין ניט געפיהלט, וויא עלענד, וויא פרעמד איך בין. קיין איין פריינד, קיין איין מענש אפילו אין דער גאנצער וועלט צו וועמען איך זאָל קענען קומען יעצט מיט מיין צוואווייטאָגט הארץ, אויסוויינען מיינע צרות, ערציילען אללע מיינע טעותן און ערווארטען איין וואָרט פון טרויסט און האָפנונג. מיין אייגנער פאטער פיהלט זיך ניט אין דער היים בא מיר, בא זיין איינציגען זון. מיין פריידעניו? איך פארשטיי זיא ניט. איך בין געווען פערנומען מיט געשעפט און האָב קיין צייט געהאט איהר פריינדשאפט צו ערווערבען. אָה! איך מוז

מודה זיין, זיא! דיא געגטע איז אמאָל געווען מיין טרייסטער פריינד אין דער וועלט און איצט... איצט זיינען מיר פרעמדע. וויא שלעכט איך וואָלט ניט געווען, וואָלט זיא מיר מוחל געווען, ווארום זיא... זיא איז געווען א אמתער פריינד... אמתע פריינדשאפט וויים ניט פון חשבונות און אויסרעכנונגען... (פעסי אריין) אָי!

פ ע ס י : קיינער ניטאָ דאָ? איך האָב געוואָלט שיקען נאָך נאשאטירנע ספירט, ציפעניו שלאָגט אללע ווילע א חלשות צום הארצען. (געהט צו דער אויסערסטער טיער.)

ה ע ר ש ע ל ע : עס איז גוט, וואס איר זייט געקומען, מיר ווילט זיך מיט אייך רעדען...

פ ע ס ע נ י ו : רעדען? ניט איצט... איר זייט אליין דאָ... א פרעמדער...

ה ע ר ש ע ל ע : מיינט ניט, עס איז אזא גרויסער חטא...

פ ע ס ע נ י ו : ניין! אבער פון וואס קען איך מיט אייך רעדען, אָדער איר מיט מיר? אז מיר זיינען דאָך פרעמדע מענשען... אבער וואס זיצט איר אין דער פינסטער? זאָל איך אייך הייסען אריינטראָגען א לאָמפ? (אין טיער) טראָגט אריין א לאָמפ!

ה ע ר ש ע ל ע : ניין, איך וויל זיצען אין דער פינסטער. (א דיענער ברענגט א לאמפ. אב.)

פ ע ס י : אָי! וועמען שיקט מען? (אפארט) וועה איז מיר, ער האָט נעבאך ניט מיט וועמען א וואָרט אויסרעדען. (געהט צום טיער. ל י י ז ע ר ראש אריין).

ה ע ר ש ע ל ע : וואס איז?

ל י י ז ע ר : (ערשראָקען) פעסי זייט זשע מוחל, איך דארף אייך עפּים זאגען... שש!

פ ע ס ע נ י ו : נו, אייער סודות! עס ליעגט מיר איצט מעהר ניט אין זינן.

ל י י ז ע ר : פעסעניו, צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען קומט מיר אויס צו זאגען אזא סוד, פון וועלכען מע וועט ניט לאכען. (שטיל) איך האָב ערשט געהערט אין גאס, מאָטעלע האָט

ניט אויסגעהאלטען דיא אָפעראציע... זיי זיינען דאָרט? מע טאָר זיי ניט זאגען.

פ ע ס י : אָי! וויא אזוי וועט עס ציפעניו איבערטראָגען! און דיא ארעמע מאמע נעבאך. וועה איז מיר (ביידע אב.)

ה ע ר ש ע ל ע : וואס איז דאָרט שוין ווידער? אה! וואס געהט עס מיך אָן און וואָס קען עס מיך הארען? (געהט אום). וואָס ערווארטעט מיך אין דער צוקונפט? אקוראט וויא איך קוק אהיין אין א פינסטערען תהום, אין א שרעקליכען אבגרונד. איך האָב מורא! איך האָב מורא צו לעבען! אזא לעבען שרעקט מיך און איבערמאכען דאס לעבען וועל איך ניט קענען. (פלוצלינג א חאפ באם קאָפּ) אָי! א שרעקליכער געדאנק איז מיר איינגעפאלען! גאָטט, דוא ווייסט, וואס איך פיהל, דוא ביזט א גוטער און וועסט מיר מוחל זיין! איך האָב מורא צו לעבען! איך האָב מורא צו לעבען! (פארדעקט זיין געזיכט און בעמערקט ניט וויא ח צ ק א ל גייט אריין. ער איז ניעדערגעשלאָגען און פערוויינט. פויזע.)

ח צ ק א ל : בעלבית, האָט קיין פעראיבעל ניט (הערשעלע דערשרעקט זיך) איר דארפט אייך ניט שרעקען: איך בין געקומען רופען אהיים מיין אונגליקליכע ווייב און מיין ארעמע שנור נעבאך..

ה ע ר ש ע ל ע : אזוי? זיי מעגען שוין גיין אהיים? שוין געענדיגט דיא אָפעראציע?

ח צ ק א ל : יא, זיי מעגען שוין אהיים גיין. אייער דאָקטאָר האָט געענדיגט דאס, וואס אייער פאבריק האָט אָנגעהויבען. שש! איך וויל נאָך ניט, זיי זאָלען דאָרט וויסען... (שטיל) ר' הערשעלע, מיין זון איז געשטאָרבען אונטערן מעסער.

ה ע ר ש ע ל ע : אָי, וועה איז מיר! געשטאָרבען? ברוך דין אמת.

ח צ ק א ל : ווער זאגט עס, אז עס איז דאָ א דין אמת? איר? איר גלויבט, אז עס איז דאָ א דין אמת, פיר וועלכען איר וועט דארפען אבגעבען דין וחשבון? אָי, ר' הערשעלע, ניט מיט איהם און פור אללעס, אפילו מיט מיר אליין, וועט איר זיך ניט קענען בארעכענען.

ה ע ר ש ע ל ע : יא, ר' חצקאל, איך פיהל און איך גלויב אז, פריער אָדער שפּעטער, יעדער מענש וועט מוזען אָבגעבען דין וחשבון. אָבער מיט דיר? דיר אָבגעבען רעכנונג?

ח צ ק א ל : יא, מיר, אייער ארבייטער וועט איר מוזען פריער פון אללע אָבגעבען דין וחשבון. אמאָל זיינען מיר געווען ברידער, איצט בין איך אייער באטראק! אמאָל בין איך געווען אייער פריינד, איצט בין איך דיין קנעכט. אמאָל פאר'ן שרייבען, אדושם, פלעגסט דוא זיך טובל זיין אין וואסער און איצט ביזט דוא זיך טובל אין אונזער בלוט! אינ'ם בלוט פון אונזערע יונגע אונשולדיגע קינדער!

ה ע ר ש ע ל ע : חצקאל, האָב רחמנות אויף מיר, איך בעט דיך.

ח צ ק א ל : דוא האסט געהאט א אלטען טאטען, וועלכען, דאכט זיך, דו פלעגסט אבגעבען כבוד מעהר וויא מע דארף, האָסט דוא אבער אויף איהם רחמנות געהאט? האָסט דוא רחמנות געהאט אויף דיין ווייב, א עהרליכע כשרה יודענע, וועלכע האָט דיך געאכטעט וויא א מלאך? האָסט דוא רחמנות געהאט אויף דיין יונג ווייב וועלכע איז דורך דיר געוואָרען נעבאך וויא א צומישטע?

ה ע ר ש ע ל ע : דורך מיר?

ח צ ק א ל : יא, דורך דיר! האָסט דוא געהאט רחמנות אויף דיין חבר, דיין בעסטען פריינד און אויף זיינע קינדער? אָי! וועה! אין דער צייט, ווען דוא זיצסט דאָ און ציילסט געלד ליעגט בא מיר אין שטוב א ברמנן... א טויטער, וועלכער איז דורך דיין געלד געהרגעט געוואָרען. דוא האָסט פערשפּראָכען דיא גאנצע שטעטיל גליקלאך מאכען מיט דיין פאבריקע און דוא האָסט אונז אללע בעגזלט, אונגליקלאך געמאכט, פערדאָרבען... ר' הערשעלע דובראָוונער, דוא האָסט געשפּיעלט א קאָמעדיע מיט גאָטט... האָסט געזוכט נאָר א הייליגע ארבייט, מלאכת אלקים, האָסט געמאכט טליתים פאר יודען. נא! זעה! (נעמט ארוס פון בוזעם א טלית אין בלוט) דאס איז איינער פון דיינע טלתים, ער איז אין בלוט! ער איז אויסגעווייקט אין דעם בלוט פון מיין קינד און אין דיא טרערען פון

זיינע ארעמע יתומימלאך! מיין געשטארבענער זון האט דיר איבערגעפיהרט א טלית, פערשרייב עס אויף מיין חשבון! (ראש אב אין דיא איננערע צימערן.)

ה ע ר ש ע ל ע : (בלייבט לאנג אהן בעוועגונג. דאן נעמט ער דעם טלית און בעטראכט) אויסגעווייקט איז זיין בלוט און אין דיא טרערען פון זיינע יתומים... און דאס זאל איך אויך פערשרייבען אויף זיין חשבון...אי! עס איז א גרויסער חשבון, א שווערער חשבון... איך האב צופיעל צו צאהלען און פיהל אז איך מוז באנקראטירען. באנקראט! איך באנקראטיר איצט ניט אזוי וויא דאמאלס. מיט מזיק'ן בשותפות. ניין! אליין! יענע חובות האב איך געהאט מיט וואס צו צאהלען און האב ניט געוואלט צאהלען, איצט וואלט איך אפשר געוואלט צאהלען, נאר איך האב ניט מיט וואס. (עפפענט דיא קאססע) איר זעהט? א פולע קאססע מיט געלד און דעם קלענסטען חוב, וואס א מענש איז שולדיג א מענשען קען מען מיט דעם ניט בעצאהלען. אי גרויסער גביר, וואס פאר א שרעקליכער ארעמאן דוא ביזט! (בעטראכט דעם טלית און לעגט אויף דער קאססע) צו פיעל רייד דארף מען האבען, מע זאל קענען אויסדריקען אללעס, וואס איך פיהל... גרינגער וואלט געוועזן אזא שמערץ אויסוויינען, אבער איך האב ניט קיין טרערען. (דערזעהט דאס פידעלע) אה! איך וויל שפיעלען... נאך אמאל שפיעלען... (נעמט אראפ פון שאפע. מאכט צו אללע טיערען) אמאל האבען מיך גאנץ אנדערע געפיהלע געצוואונגען צו רעדען דורך דיר, איצט זאלסט דוא נאך אמאל, נאך א י י ן מ א ל רעדען פאר מיר... פרויי־דעניו זאגט, דוא קומסט פון דיא הימלען. טראג צוזאמען מיט דיינע טענער אויך מיינע זיפצען און סטעהנען אהין; פון וואנען דוא קומסט. (שפיעלט פיאנא און מיט געפיהל „מזמור לדוד“, נאכדעם פארדעקט ער זיין געזיכט און בלייבט שטיל.) פריער האב איך ניט געהאט קיין טרערען און איצט פיהל איך איך וועל קענען וויינען... יא! איך וויין! און מיר קומט ווידער אויף'ן זינן א שטיקעלע פיוט וואס פאסט זעהר גוט פאר א באנקראט, וועלכער געהט ענ־דיגען אללע זיינע געשעפטען. (נעמט פון שאפע א מחזור, שטעלט

זיך ביי דער קאססע וויא בא א שטענדער,) אי! (א לאנגער זיפץ) אנוש מה יזכה, וואס קען דער מענש זוכה זיין און וויא קען ער זיין ריין? טמא בשארו, ער איז טמא מיט זיין לייב, אונריין מיט זיין וועזען און מאכט טמא מיט זיין טויט כל ימי חיו תוהו, ולילותיו בוהו, ועניניו הבל (וויינט.) יא, אללע זיינע טעג פון זיין לעבען זיינען תוהו, זיינע נעכט בוהו, זיינע געשעפטען הבל. אזוי וויא א חלום איז זיין לעבען, שרעק פערפאלגען איהם שטענדיג. בא נאכט שלאפט ער ניט, בא טאג רוהט ער ניט, עד ירדם בקבר... אי! מה יתאונן אדם חי? וואס קען זיך בעקלאגען דער ארעמער מענש? ער איז געבוירען צו מאטערען זיך און לײדען. זיין סוף איבערצייגט וואס זיין אנפאנג איז... טהוט ער צדקות, וועט מען איהם מאכען א לויה צום בית עולם. צופה בחכמה, וועט זיין חכמה געהן מיט איהם אין גרוב. (פאלט צו צום פערבלוטיגטען טלית און וויינט. נאכדעם הויבט ער אויף דעם קאפ ענטשלאסען. נעמט דעם טלית בינדעט איהם צו צום הענטיל פון דער קאססע, מאכט א שלייף אויפן האלז, גיט א לאנגען קוק ארום זיך, גיט א טיעפען זיפץ און זעצט זיך אראפ, דיא קאסע פערשטעלט זיין קערפער. פויזע. דאן ערשיינט פ ר י י ד ע נ י ו.

פ ר י י ד ע נ י ו : דיא פיעדעלע האט ווידער גערעדט, זיא האט נאך אמאל געזאגט דיא ווארהייט... איך הער זיך צו און הער זיך צו און זיא שוויגט... וואס איז זיא אנשוויגען געווארען?... אי! ווארום רעדסט דוא ניט נאך? (זינגט פיאנא) גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי. הערשעלע, דיא פידעלע שווייגט און דוא שוויגסט, וואו ביזט דוא? (בעמערקט איהם פלוצ־לינג) אי! אי! (שרייט פערצווייפעלט. לייזער, פעסי, דאבע, ציפעניו, חצקאל פון איננערסטער טיער. מזיק פון דרויסען. דיענער ברענגען ליכט.) אי! איך האב מורא! איך האב מורא צו קוקען אויף איהם!

א ל ל ע : (ערשראקען) וואס איז? וואס איז געשעהען? (חצקאל בעמערקט איהם.)

פ ע ס ע נ י ו : (העלפט איהם אראפנעמען) ניט מורא פאר איהם... מיין הארץ בלוטיגט פאר איהם!...

ח צ ק א ל : פאטער אין הימעל... (נעמט איהם אראפ) ער איז טויט... (וויינט) ברוך דין אמת. (ער און לייזער לעגען איהם אויף דר'ערד און דעקען איבער מיט'ן טלית).

ל י י ז ע ר : גאטעניו, ניט דער בדחן, דער אלטער לייזער רייסט איצט קריעה (רייסט קריעה און וויינט.)

(אללע ווייבער וויינען אין פערצווייפלונג.)

מ ז י ק : (אפארט) אזוי פיעל געלד אין דער קאססע און האט דאך ניט געוואלט לעבען מעהר. וואס זשע, אפילו דיא מאכט פון געלד איז אויך בעגרענצט?.... וויא! מען קען נאר דורך געלד פערפיהרען, פערדארבען, פערקריפלען, אבער אין גאנצען פערניכ־טען דעם מענשען קען מען ניט? אויב אזוי האב איך אפנים פער־שפיעלט.

פ ע ס ע נ י ו : (פאלט צום קערפער) איצט, ווען ער איז טויט, ערלויבט מיר חאטש וויינען לעבען איהם... (וויינט. אללע וויינען.)

(א שופר, ווייט. א חאר פיאנא.)

שטארבען שטארבט אללעס, וואס עס איז און עס לעבט,
דאס לעבען אליין איז אונשטערבליך,
שטערבליך איז דאס נאר, וואס עס וויל און עס שטרעבט,
דאס שטרעבען און ווילען — אונשטערבליך...

פ א ר ה א נ ג.